

Spolok Slovákov z Bulharska

ROČENKA

Spolok Slovákov z Bulharska

Krajanské múzeum Ústavu pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej

dovoľujú si Vás pozvať na

Odborný seminár

"Z dejín a života Slovákov v Bulharsku"

pri príležitosti 110. výročia ich príchodu do Bulharska

12. mája 1994 o 9.00 hod.

kinosála Krajanského múzea, Štefánikova 25, Bratislava

juvent

Spolok Slovákov z Bulharska

ROČENKA

juvent

Bratislava

1994

Č o - t o n a ú v o d

Milí krajanovia, vážení čitatelia!

Spolok Slovákov z Bulharska v úzkej spolupráci s Krajským múzeom Ústavu pre zahraničných Slovákov Matice Slovenskej pripravil odborný seminár Z dejín a života Slovákov v Bulharsku, ktorý sa uskutočnil 12.mája 1994 v priestoroch Krajského múzea ÚZS MS.

Výbor nášho spolku pripravil toto podujatie pri príležitosti 110.výročia príchodu Slovákov do Bulharska. Usilovali sme sa priblížiť širšej verejnosti doterajšie výsledky záujmu historikov, jazykovedcov i ďalších odborníkov o historickom a národno-kultúrnom vývine tejto málopočetnej skupiny našich krajanov, ktoré sa viažu k obdobiu ich života v Bulharsku, ako aj na udalosti spojené s reemigráciou a na ich osudy po presídlení do Česko-Slovenska.

Pracovné predsedníctvo počas otvorenia seminára
(Zľava: Št. Zelenák, J. Botík, S. Bajaník, C. Baláž)

Po odznení fundovaných odborných referátov a koreferátov rozprúdila sa zaujímavá diskusia, v ktorej - popri prítomných vedeckých pracovníkov - vystúpili aj viacerí naši krajanovia, ktorí priblížením vlastných životných skúseností vhodne doplnili fakty a poukázali na nové súvislosti udalostí a problémov, o ktorých bola reč v invenčných vystúpeniach odborníkov. Jozef Nosáľ cez vlastné životné osudy priblížil aj životné príbehy viacerých našich krajanov, ktorí boli vyslaní na štúdiá do Česko-Slovenska. Všetkým dobre

známy učiteľ Ján Mikuláš vo svojom obširnom vystúpení vyzdvihol záslužnú prácu učiteľov, ktorí pôsobili medzi nami v ďalekej cudzine. So záujmom sa stretli aj diskusné príspevky J. Farkaša, A. Habovštiaka, J. Botíka, O. Mikuláša a prítomných zástupcov spolkov Slovákov z Juhoslávie a Rumunska.

Obsahové zameranie, organizačná príprava i celkový priebeh nášho odborného seminára vysoko hodnotili nielen odborníci a prítomní krajanovia, ale aj naši milí hostia (spomenieme aspoň niekoľkých: prof. dr. Ján Podolák, DrSc., Dončo Mičev, tajomník Veľvyslanectva Bulharskej republiky...). Svrne vyzdvihovali najmä jeho vysokú odbornú úroveň, kvalitnú organizačnú prípravu a zdôrazňovali, že seminár a jeho výsledky o poriadny krok posunuli doterajší výskum životných osudov Slovákov z Bulharska, tejto našej najmensej skupiny krajanov donedávna žijúcej v európskom zahraničí.

Milí krajanovia, vážení čitatelia! Ročenka '94, ktorú držíte v rukách, obsahuje skoro všetky príspevky, ktoré odzneli na našom odbornom seminári. Výbor Spolku Slovákov z Bulharska očakáva Vaše podnetné pripomienky k publikovaným materiálom. Tešíme sa na Vaše podnety, nové fakty, pohľady, poukázanie na nové súvislosti, skrátka poteší nás všetko, čo pomôže rozšíriť a prehĺbiť naše doterajšie vedomosti o našich osudoch, živote - tam v ďalekej balkánskej krajine i tu doma, vo vytúženej domovine.

V Ročenke '94 sme zaradili všetky referáty a koreferáty, s ktorými účastníci odborného seminára vystúpili a odovzdali ich usporiadateľom v písomnej podobe a dohodnutom termíne.

Zostavovateľ

Pomník minulosti na paměť budoucnosti

Prítomných pozdravil aj
S. Bajaniak, tajomník MS

Vážení priatelia, krajanovia, rodáci a vy všetci, ktorí sa hlásite ku slovenskej svetovej pospolitosti!

Rád som prijal pozvanie na stretnutie rodákov narodených, žijúcich, no dnes už usadených vo svojej domovine z neďalekého Bulharska, ak to možno aj takto geograficky určiť.

Pozdravujem Vás vo svojom mene, ako i v mene Matice slovenskej na pôde ktorej sa stretávame veriac, že stretnutí tohto typu bude ešte veľa. Dnes je pre nás všetkých akýsi deň sviatočný najmä preto, že sa opäť schádzame roztrúsení nielen po Bratislave, ale možno aj po Slovensku a vždy, keď sa nájde čas pre dobré a milé združenie duší, je to deň blahoslavený. Takto to aspoň ja vnímam dnes a z tohto zorného uhla by som rád vniesol niekoľko úvodných myšlienok do seminára i stretnutia.

S odstupom času a po vážnych životných skúsenostiach či osudoch možno konštatovať, že slovenské vysťahovalectvo, či už to staršie alebo mladšie, patrí k samostatnej historickej kategórii nášho národa a Slovákov žijúcich kdekoľvek na svete. Máloktorý národ má tú svetovú prednosť, že jeho príslušníci sa stali občanmi takmer všetkých kontinentov sveta a desiatok krajín, ktoré prichýlili Slovákov v čase, keď to potrebovali a keď to vnímali ako východisko pre ďalšie osobné a rodinné životné zázemie. Slováci podobne ako ostatné malé národy boli, sú a vari aj budú ešte odkázaní na viacero bolestí - mám na mysli všetky ich obrazy a metafory - a to ich formovalo či formuje do výhodných pozícií a umiestnení sa v širšej európskej a svetovej konkurencii.

Nielen z odborných príspevkov, ktoré sa tu o chvíľu prednesú, ale aj z ostatných prameňov a dokladov vieme, že sa dokázali veľmi dobre a rýchlo adaptovať na prostredie, kde ich zavial osud, ba netrvalo dlho, aby ho obohatili o svoj vklad: remeselný, duchovný, tvorivý, umelecký, ale najmä ľudský.

Mal som možnosť, aj keď len skromne, byť svedkom viacerých vyjadrení a stanovísk ich susedov, priateľov, kolegov či predstaviteľov v niektorých európskych i zámorských krajinách, teda cudzincov - alebo ak chcete - domo-

rodčov, ktorí sa málokedy vyjadrili na adresu slovenskej národy a slovenskej etiky nedobre, ba ani sa nepamätám, že by k takému niečomu bolo došlo.

Dnes to, pravda, vyznieva ako veľká devíza slovenského vysťahovalectva a záruka, že pohyb, ktorý môže nastať opäť uvoľnením hraníc - aj keď ide o časový posun a nové pomery - nemusí byť pre nás výstrahou, že zožneme hanbu za tam prisťahovaných Slovákov a našich rodákov.

Som rád, že sa aj na tejto úrovni, na úrovni akejsi - dovoľte podotknúť - bulharsko-slovenskej alebo slovensko-bulharskej rodáckej enklávy udržiava vzájomná súdržnosť, že sa tu vďaka predstaviteľom Spolku Slovákov z Bulharska vydáva pravidelná Ročenka, a že to môže byť aj Matica slovenská, ktorá je pripravená spolku nielen pomáhať, ale aj na jeho prezenčných aktivitách spolupracovať. Som rád aj tomu, že tu prítomný dr. Ján Botík pripravuje výstup zo svojho výskumu a otvorenie výstavy o Slovákoch v Bulharsku nie je ďaleko od dnešného dňa. Môže to byť aj základ pre ucelené spracovanie a zdokumentovanie slovenského vysťahovalectva do Bulharska, čo sa nielen veľmi žiada, ale priam núka.

Napokon mi dovoľte ešte jednu myšlienku, ktorá má práve tu svoju priemeru. Nová Slovenská republika a oživotvorená Matica slovenská by mali čo najskôr vzdať osobitnú úctu slovenskému vysťahovalectvu, a to postavením pomníka v hlavnom meste SR Bratislave. Budeme robiť všetko preto, aby sa táto myšlienka stala čo najskôr aj matičným projektom a hľadať spôsoby, ako je zrealizovať, ako založiť pomník minulosti na pamäť budúcnosti.

To by mohol byť aj priestor, kde by ste si aj Vy zaspomínali na svoje mladé letá a na tých, ktorí by sa akiste tešili stretnutiu s Vami, no osud a prozreteľnosť im to už nedovolili...

Želám Vám dobrého zdravia, semináru i blížiacej sa výstave veľa dobrej odozvy.

Stanislav Bajaník
tajomník Matice slovenskej

HISTORICKÝ A NÁRODNOKULTÚRNY VÝVIN SLOVÁKOV V BULHARSKU

Ján Botík

J. Botík

Osídľovanie Bulharska slovenskými kolonistami spadá do rozhrania 19. a 20. storočia. Podnietilo ho utvorenie samostatného bulharského štátu po oslobodení sa spod nadvlády Osmanskej ríše (1878) a vydanie "Zákona o zaľudňovaní riedko obývaných oblastí Bulharska" (1880). V roku 1884 sa prisťahovala do Bulharska prvá skupina Slovákov, ktorá sa stala zárodokom kompaktniejšieho slovenského osídlenia v blízkosti mesta Pleven - Mrtvica (teraz Podem), Gorna Mitropolijsa, Brašľjanica a Vojvodovo. V roku 1920 tu žilo okolo 400 rodín a 1600 osôb slovenského pôvodu.

Slovenskí kolonisti neprichádzali do Bulharska priamo z materského územia, ale zo slovenských osád na Dolnej zemi, ktoré sa tu sformovali v 18. a 19. storočí. Najpočetnejšie skupinky pochádzali z Padinej, Kovačice a z Nadlaku. V menšom počte sa prisťahovali aj zo Starej Pazovej, Bóľoviec, zo Semleku, Kisáču, Slovenského Komlóša i z ďalších dolnozemskej dedín. Je teda zrejmé, že pôvodnou domovinou bulharských Slovákov, odkiaľ sa vysťahovali ich predkovia, boli južné časti stredného Slovenska. Poukazujú na to aj viaceré priezviská, napr. Strehovský (Strehová), Babinský (Babiná), Príbeľa (Príbeľce), Moťovský (Moťová), Tisovský (Tisovec), Klenovský (Klenovec).

Podobne ako do predchádzajúcich sídiel na Dolnej zemi, aj do Bulharska prichádzali slovenskí kolonisti za zemou. Do tejto balkánskej krajiny prichádzali z najvyspelejších poľnohospodárskych oblastí niekdajšej Rakúsko-uhorskej monarchie. Je preto pochopiteľné, že vo svojich nových, Turkami spustošených sídlach v Bulharsku, udomácnili poľnohospodársku výrobu, ktorá vzbudzovala rešpekt u starousadlého obyvateľstva, u ktorého doznievali formy občinového vlastníctva pôdy (najmä pasienkov), ako aj prielohový a úhorový systém hospodárenia.

Bulhari sa spočiatku dívali na poľnohospodárske náradie a pracovné postupy Slovákov so značnou nedôverou. No postupne ako sa mali možnosť presvedčiť o prednostiach hospodárenia Slovákov, zmenili svoj postoj. Existujú o tom viaceré svedectvá, medzi nimi aj práca Atanasa Stoilova o histórii obce Mrtvica: "Prvopočiatočná nedôvera ku Slovákom pretrvávala u obyvateľov Mrtvice ešte zo smutných tureckých čias. Postupne sa však rozplynula a Bulhari začali so Slovákami družne žiť i pracovať. Netreba si však myslieť, že takéto družné vzťahy boli plodom pohostinnosti Bulharov. Veľkú úlohu pri tomto zblí-

žovaní zohrala vyššia úroveň poľnohospodárstva u Slovákov. Keď sa prisťahovali z Dolnej zeme do Bulharska, našli tu spustošenú krajinu a sedliakov, ktorí obrábali pôdu primitívnym spôsobom. V tom čase sa poľnohospodárstvo v Báčke a v Banáte vyznačovalo rozvinutou hospodársko-výrobnou technikou. To bolo hlavnou príčinou, že sa obyvatelia Mrtvice začali zblížovať so Slovákami. Ich usídlenie znamenalo progres v poľnohospodárskej činnosti - lepšie obrábanie pôdy a vyššiu úrodnosť. Slovenskí kolonisti priniesli so sebou mnoho poľnohospodárskeho náradia a strojov - železný pluh a brány, žatevné a mlátiace stroje, sejačky, vejačky a ďalšie. Predovšetkým toto zblížovalo pôvodných obyvateľov Mrtvice so slovenskými prisťahovalcami, ktorých si vážili ako majstrov, a preberali od nich najlepšie praktiky hospodárenia."

Slovenskí kolonisti priniesli do svojich nových sídiel v Bulharsku nielen odlišný model hospodárenia, ale aj ďalšie zvláštnosti. V citovanej práci A. Stoilova sa konštatuje, že pod vplyvom Slovákov, ktorí tu udomácnili odlišnú a vyspelú stavebnú kultúru, ich bulharskí spoluosadníci svoje zemnicové obydlia postupne nahradili domami. Bulhari sa s údivom prizerali, ako naši krajanovia steny svojich domov nabíjali z čerstvo nakopanej hliny. Nasýpali ju do rámu z dosák, v ktorom sa zem ubíjala drevenými kyjanicami. Po vydrvení 15-20 cm vrstvy hliny sa rám postupne pridvihoval až do potrebnej výšky domu. Začiatkom dvadsiatych rokov Slováci opäť prekvapili svojich bulharských spoluosadníkov, keď si svoje domy začali stavať z pálených tehál. Vyrábali si ich sami na ručných lisoch značky HERKULES, ktoré si zaobstarávali z Rakúsko-uhorskej monarchie.

Slováci v Bulharsku sa od Bulharov odlišovali nielen v spôsobe hospodárenia a bývania, ale aj na ďalších úsekoch ich materiálneho, sociálneho a duchovného života. Vyplývalo to z toho, že Slováci a Bulhari, ktorí žili v spoločne osídlených dedinách, patrili k odlišným vetvám slovanskej jazykovej rodiny (západoslovenská a južnoslovenská), k rozdielnym náboženským vierovyznaniam (evanjelicko-luteránske a pravoslávne) a ich spôsob života bol rámcovaný kultúrnymi a etnickými tradíciami dvoch spoločenstiev (Slováci a Bulhari), ktoré sa sformovali v rozdielnych podmienkach historického vývinu.

Slováci v Bulharsku sa vyznačovali zvláštnosťami nielen voči svojim bulharským spoluosadníkom, ale aj voči tým regiónom Slovenska, z ktorých sa ich predkovia boli vysťahovali do dolnozemskeho a neskôr aj do balkánskeho priestranstva. Slovenskí vysťahovalci tým, že sa oddelili od jadra materského národa a postupne sa začleňovali do prostredia iných národov, v porovnaní so Slovákami na pôvodnom etnickom území, dostali sa do odlišnej etnickej situácie. Tá spôsobovala, že od okamihu usadenia sa vysťahovalcov v novej domovine začali v ich etnokultúrnom vývine pôsobiť procesy, ktoré sa vyznačovali dvoma základnými tendenciami.

Jednou z nich bolo pretrvávajúce znakov ich pôvodnej kultúrnej a etnickej špecifikosti, čiže pretrvávajúce všetkých základných atribútov ich slo-

venskosti (jazyk, etnické vedomie, etnické pomenovanie, tradície materiálnej a duchovnej kultúry). Keďže na Dolnej zemi sa vzájomne zoskupovali slovenskí kolonisti pochádzajúci z viacerých regiónov, hlavne z Hontianskej, Zvolenskej, Novohradskej a Gemerskej stolice, v dolnozemských slovenských dedinách dochádzalo k vyrovnávaniu nárečových a kultúrnych rozdielov, a k vytváraniu novej kultúrnej homogénnosti. Výsledkom takýchto zjednocovacích procesov, pri ktorých kolonisti čerpali z kultúrnej výbavy, ktorú si prinášali z rodných dedín Slovenska, boli novoutvorené, nazvime ich dolnozemske varianty nárečia a tradičnej kultúry stredoslovenského typu. Tie sa potom z Banátu, Sriemu, Báčky a z ďalších dolnozemských regiónov dostali až do okolia Plevna v Bulharsku. Tu dochádzalo k ďalšej homogenizácii a k formovaniu ďalšieho z variantov slovenského jazyka a kultúry, v tomto prípade nárečia a kultúry bulharských Slovákov.

Pohľad na účastníkov seminára

To, že vo vývine dolnozemských Slovákov po dobu vyše dvoch storočí dominovala tendencia etnokultúrneho pretrvávania, neznamená, že by sa bol uberal neodvisle od obklopujúceho sveta. Obyvatelia etnicky zmiešaných regiónov a dedín museli sa navzájom občiansky stýkať a vzájomne kooperovať. To otváralo dvere dvojazyčnosti, ktorá sa stala nevyhnutnosťou pri ich adaptácii v novom etnickom prostredí. Preto slovenskí kolonisti, najmä dospelí muži, v čase, keď prichádzali do Bulharska, hovorili takmer všetci aj po maďarsky, pretože v tom čase bola maďarčina na Dolnej zemi hlavným dorozumievacím a aj úradným jazykom. Pristáhovalci zo srbskej Vojvodiny okrem maďarčiny ovládali aj srbštinu, viacerí Nadlačania a Semlečania aj rumunčinu. Je preto pochopiteľné, že krátko po usadení sa v Bulharsku si osvojili aj bulharčinu.

Na Dolnej zemi, a neskôr aj v Bulharsku, začlenili sa Slováci nielen do odlišného jazykového prostredia, ale aj do rozdielnych prírodných, hospodárskych, kultúrnych a ďalších daností nového domova. Dlhotrvalé pôsobenie odlišných podmienok sa odrazilo v rozmanitých zmenách na všetkých úsekoch života kolonistov. Zmeny v dôsledku pôsobenia inoetnických kultúrnych vplyvov a kultúrnych výpožičiek sa označujú ako akulturácia. V prípade bulharských Slovákov, ktorí sa do Bulharska prisťahovali po dlhodobom pobyte a po viacnásobnom presídlení v priestranstve Dolnej zeme, najstaršiu vrstvu akulturačných procesov reprezentujú súvislosti s jazykom a kultúrou Maďarov. Mladšou vrstvou sú kultúrne vplyvy Srbov a Rumunov. Najmladšiu vrstvu reprezentuje vplyv bulharského prostredia.

Inoetnické súvislosti a vplyvy sa najzreteľnejšie prejavujú na jazyku bulharských Slovákov. Slovné výpožičky prenikali z inoetnického prostredia do slovenčiny obyčajne vtedy, keď pre určité reálie naši krajanovia nemali naporúdzi slovenské pomenovania, pretože takéto javy v čase odchodu zo Slovenska nepoznali. Do tejto kategórie patria pojmy, ktoré súvisia napr. s pestovaním kukurice: vágov (sekáč kukuričných bylí), čutka (useknutý koreň kukuričnej byle), čardák, kotárka (sušiareň kukurice), kúľa, mamaliga, kačamák (kukuričná kaša), máľa, gerheňa (kukuričný koláč), araňoška (kukurica na pukance) atď. Taktiež aj pojmy späté s pestovaním melónov a tabaku: bostan (pole vysadené melónmi), gerege (červené melóny), dine, papiže (žlté melóny), dohán (tabak), čomou (zväzok tabakových listov), žačkou (miešok na tabak), bagou (tabak na žutie, močka), pípa (fajka) atď. Iným príkladom tohto druhu sú pojmy súvisiace so železničnou dopravou a so zdravotníctvom: gara (stanica), bilet (lístok), konduktor (sprievodca), líneja (koľajnica), korház, bolnica (nemocnica), orvošág, lekarstvo (liek), bint (obväz), akušerka (pôrodná asistentka), skarlantina (šarlach) atď.

V jazyku bulharských Slovákov sa slovné výpožičky z jazykov obklopujúcej majoritnej spoločnosti spájajú aj s takými reáliami, ktoré slovenskí kolonisti určite poznali aj v pôvodnej domovine. K takýmto patria pojmy, ktoré súvisia napr. s obydliím, odevom a stravou: tornác, felešou (podstienie), bútor (nábytok), tálaš (kredenc), patka (ohnisko), kuckou (zápecie), ketenka (zástera), leveška (blúzka), rokľa (sukňa), fáteľ (závoj), kasket (čiapka so šiltom), nalami (dreváky), cipele (topánky), kolan (opasok), vrška (kravata), ševro (krém na topánky), tarhoňa (trhaná či strúhaná cestovina), herouke (vysmažené zákusky), réteša (závin), řapša (plech), giveč (zeleninové jedlo s mäsom), řutika (lečo), sarma (plnený kapustný list), řigán (nádoba na vyprážanie), delva (hlinená nádoba na konzervovanie potravín). Taktiež pojmy späté s chovom oviec a koní: birka (ovca), řuhás (ovčiar), řajdruha (plachtička na odčiedzanie syra), řizár (časť syrovej hrudy), řirene (zasolený ovčí syr), kaškaval (vyzretý ovčí syr), darák (česák ovčej vlny), řajak (súkno), opndžák (širica), ketefík, řaklov (časť konského postroja) atď. Akže v takýchto situáciách boli slovenské názvy nahradené názvami z maďarčiny, srbštiny, bulharčiny atď., obyčajne boli s príslušnými

reáliami späť aj viac alebo menej podstatné odlišnosti vo forme, v technológii, funkcii alebo s inou stránkou javu. Takže zmena názvu sa v takýchto situáciách spája aj s akulturačnými procesmi na príslušnom úseku tradičnej kultúry a spôsobu života bulharských Slovákov.

Slovenskí vysťahovalci preberali z inoetnického prostredia mnoho javov materiálnej a duchovnej kultúry aj preto, že ich spoznali, že si nimi mohli rozšíriť, obohatiť a spestriť svoju kultúrnu výbavu. A že sa s takýmito javmi inoetnického pôvodu postupne aj identifikovali. Do tejto kategórie spadajú napr. veľká obľuba zeleninových a ďalších jedál bulharskej či balkánskej kuchyne, ako aj používanie zodpovedajúceho kuchynského riadu (tigán, klcalnik, tulumba a iné). Dlhodobé spolužitie Slovákov s Bulharmi v spoločných dedinských spoločenstvách prispievalo k tomu, že Slováci sa zúčastňovali na rôznych bulharských obradoch, slávnostiach a zábavách rodinného i kalendárneho okruhu, akými sú svadby, krstiny, hodové slávnosti, z výročných obyčajov Ľorova kobila, Pesi pondelnic, Todorica, Baba Marta, Obšta trapeza k bulharským štátnym sviatkom. Je preto pochopiteľné, že každý dospelý príslušník slovenskej kolektivity tieto obradové a obyčajové tradície Bulharov poznal a vedel aj spievať s nimi spojené bulharské piesne a tancovať tradičné bulharské tance - choro a račenicu. Zo staršej vrstvy kultúrnych vplyvov a výpožičiek možno v týchto súvislostiach uviesť udomácnenie strunového hudobného nástroja, zvaného tambory alebo cimbaly, ktorým boli u dolnozemských a aj bulharských Slovákov vytlačené gajdy. Sem možno zaradiť aj počardášovanie melódii piesní u dolnozemských Slovákov a obľubu čardášových tancov. Z maďarského a bulharského prostredia preniklo medzi bulharských Slovákov napr. aj mnoho príbuzenských termínov a oslovení (andika, ňanička, apóš, mamóška, majka, bate, baldaza a ďalšie). Zo srbského a bulharského prostredia si osvojili aj zvyklosť sobáša formou únosu, pri ktorom namiesto pytačiek mladú nevestu uniesli, čomu hovorili, že sa pristanala alebo pobegla.

V etnokultúrnom vývine bulharských Slovákov významná je skutočnosť, že nebol rámcovaný a určovaný iba sférou tradičnej kultúry, spätou s ich sedliackym stavom a s každodenným životom rodiny či dedinskej pospolitosti. Podobne ako inde na Dolnej zemi, aj vo vývine bulharských Slovákov sa uplatnili rôzne národnokultúrne činitele, za aké možno považovať na etnických či národných princípoch organizované školy, cirkevný a spolkový život, osvetovo-vzdelávaciu a spoločensko-zábavnú i športovú činnosť. Akonáhle sa stabilizoval hospodársky život týchto vysťahovalcov, vytvárali si podmienky aj pre svoju duchovno-náboženskú a národnokultúrnu sebarealizáciu. Takmer súčasne so svojimi obydliami si postavili aj svoje modlitebne (v Mrtvici 1896, v G. Mitropoliji 1903 a v Brašljanici 1925). A len čo im to bulharská štátna správa umožnila, aj svoje slovenské školy v rokoch 1929-1937. Tieto ustanovizne, nech už boli akokoľvek skromné, pomáhali medzi našimi krajanmi v Bulharsku udržiavať znalosť písma, písomnej a navyše aj spisovnej podoby materinského jazyka. Okrem toho sa stali aj významnými symbolmi duchovnej, kultúrnej a národnej identity vysťahovalcov. Utvrzovali v nich pocit sku-

pinovej spolupatričnosti a posilňovali ich odhodlanie pretrvať v cudzom svete aj napriek ťažkým a často aj nežičlivým podmienkam.

Význam slovenských škôl a ďalších národnokultúrnych ustanovizní medzi bulharskými Slovákami treba vidieť aj v tom, že ich pôsobnosť sa nemohla zabísať bez prítomnosti a účinkovania vzdelancov, najmä odborne vyškolených kňazov a učiteľov. Počas sedemdesiatročného pobytu Slovákov v Bulharsku sa medzi nimi vystriedalo celkovo 9 kňazov a takmer tri desiatky učiteľov. Príchod a pôsobenie tejto inteligencie bolo významnou vzpruhou pre duchovný a národnokultúrny vývin Slovákov v Bulharsku. Vstúpila do ich života v situácii, keď sa ich národné vedomie, ako aj ďalšie atribúty ich slovenskosti stávali iba krehkou škrupinkou, ktorá len veľmi ťažko odolávala viac ako dvestoročným inonárodným vplyvom a tlakom. Význam slovenských škôl a cirkevných zborov spočíval v tom, že neboli len ustanovizňami školskej výchovy detí a náboženského zaopatrenia cirkevníkov. Stali sa okrem toho aj streiskami činnorodého spolkového života našich krajanov. Slovenská inteligencia plnila medzi nimi významné národnokultúrne a národnopolitické poslanie aj tým, že prinášala zo Slovenska myšlienky národného obrodovania, národotvorných a štátotvorných hnutí Slovákov, ako aj myšlienky významných slovenských politických, kultúrnych a ďalších dejateľov. To prispievalo k udržovaniu duchovných väzieb bulharských Slovákov s jadrom materského národa.

Je preto pochopiteľné, že procesy a vývin, ku ktorým dochádzalo v prostredí materského národa, premietali sa aj do života našich krajanov v Bulharsku. V ich národnokultúrnom vývine významnú úlohu zohral vznik Československej republiky. Hlavne tým, že vláda novoutvoreného štátu Čechov a Slovákov začala hneď podporovať a diplomatickou cestou aj presadzovať národnokultúrne záujmy a potreby českých a slovenských krajanov v zahraničí. Je nepochybné, že nebyť takejto orientácie a aktivity česko-slovenskej vlády, sotva by v Bulharsku bolo Ministerstvo školstva dalo v roku 1923 súhlas na zriadenie najprv českej školy v Sofii a v tom istom roku aj slovenských škôl pre našich krajanov v okolí Plevna. A nebyť finančnej podpory, ktorú česko-slovenská vláda, ale aj ďalšie inštitúcie v Čechách a na Slovensku poskytovali pri výstavbe školských budov, pri ich zariaďovaní, ako aj pri vysielaní učiteľov, pri zadovážovaní učebných pomôcok, pri budovaní knižníc, divadelných, športových a ďalších krúžkov, rozmach národnokultúrneho života, k akému došlo medzi Slovákami v Bulharsku v medzivojnovom období, by nebol mysliteľný.

Žiaľ, tento nepochybne pozitívny vklad česko-slovenskej vlády do národnokultúrneho vývinu bulharských Slovákov sa nezaobišiel bez niektorých neuváženosť. Takto môžeme hodnotiť predovšetkým to, že česko-slovenská vláda vysielala medzi Slovákov v Bulharsku spočiatku iba českých učiteľov. Ak pritom zoberieme do úvahy skutočnosť, že pomýlená koncepcia jednotného československého národa sa premietala aj do školskej praxe, hlavne v podobe výuky československého jazyka, československej literatúry a československých

dejín, je zrejmé, že českí učitelia, aj napriek tomu, že to boli odborne zdatní pedagógovia, pri prebúdzaní a rozvíjaní slovenského národného a historického vedomie u našich krajanov mnoho osôhu nemohli vykonať.

Vcelku neveľká početnosť slovenskej kolektivity v Bulharsku, ktorá sa v medzivojnovom období pohybovala v rozpätí 1500 - 2000 duší, ako aj celkove skromné zastúpenie inteligencie medzi týmito našimi krajanmi, nevytvárali potrebné podmienky na to, aby sa v tejto našej enkláve mohla rozvíjať aj vlastná národnostná kultúra, vlastná publicistická, literárna, bádateľská či inak zameraná tvorba, ktorá by prispievala k pulzovaniu plnokrvnejšieho kultúrneho a národnostného života. Aj napriek tomuto handicapu v prostredí bulharských Slovákov vznikli alebo boli ním inšpirované diela, ktoré vďaka svojim odborným, resp. literárnym kvalitám a poznávaciemu prínosu zaujali dôstojné miesto v našom národnom kultúrnom dedičstve. Týmito dielami sú monografia Jána Michalku NAŠI V BULHARSKU a zbierka noviel Márie Topoľskej V PUTÁCH ZEME.

Viac ako dve storočia trvajúci exodus bulharských Slovákov sa zvršil v súvislosti s udalosťami druhej svetovej vojny. Vtedy došlo na základe rozhodnutia víťazných mocností k rozsiahlym presunom obyvateľstva, ktorými sa mala zjednodušiť národnostná štruktúra viacerých európskych štátov. Takéto zábery sa sledovali aj presídlením Nemcov z Česko-Slovenska a ďalších krajín, ako aj výmenou obyvateľstva medzi ČSR a Maďarskom. V súvislosti s tým sa česko-slovenská vláda 31. júla 1945 uzniesla vyzvať zahraničných krajanov k návratu do vlasti.

Na pamätnú výzvu MAŤ VOLÁ zareagovali Slováci v Bulharsku vari najspontánnejšie spomedzi všetkých slovenských kolektív v krajinách strednej a juhovýchodnej Európy. To, že okolo 95% týchto našich krajanov sa rozhodlo pre reemigráciu do vlasti predkov, vyplynulo z pocitov ich hospodárskeho, národnostného i genetického ohrozenia. Svoju hospodársku situáciu nevideli v najlepšom svetle z toho dôvodu, lebo v tom čase už bola v Bulharsku v plnom prúde rozbehnutá socialistická kolektivizácia poľnohospodárstva, ku ktorej väčšina našich krajanov neprejavovala dôveru. Za nemenej vážny dôvod treba považovať, že vo vojnových rokoch bolo prerušené vysielanie kňazov a obmedzené bolo aj vysielanie učiteľov zo Slovenska, v čom naši krajanovia videli vážne komplikácie ich ďalšieho národnokultúrneho života v Bulharsku. Nezanedbateľné boli aj obavy z postupnej degenerácie, ktorá im hrozila pre časté sobáše medzi pokrvne blízkymi príbuznými. Za takejto situácie teda usúdili, že najpriateľnejším východiskom z nej bude návrat ku svojim koreňom, na rodnú zem svojich pradedov a na volajúcu hruď materského národa, kde by mohli opäť nájsť potrebnú istotu svojho života a obnoviť svoju vytrácajúcu sa identitu. Musíme však konštatovať, že reemigrácia naplnila očakávania týchto našich krajanov len do určitej miery.

Rokovanie otvoril
Š. Zelenák

Najpálčivejším problémom reemigrácie Slovákov z Bulharska bolo ich usídlenie v oblastiach česko-nemeckého pohraničia a južného Slovenska, v ktorých bolo úplne alebo čiastočne vysídlené tamojšie obyvateľstvo nemeckej, chorvátskej, resp. maďarskej národnosti. Na južnom Slovensku dochádzalo ku komplikáciám v dôsledku toho, že reemigrantom boli vydané dekréty na hospodárske usadlosti nielen tých majiteľov, ktorí sa v rámci výmeny obyvateľstva vysťahovali do Maďarska (tzv. dohodové majetky), ale aj na také usadlosti, ktorých majitelia boli vysídlení do českého pohraničia (tzv. konfiškáty). Keď sa títo vysídlení Maďari začali na prelome rokov 1948-1949 vracieť z Čiech do svojich rodísk na južnom Slovensku, domáhali sa prinávratenia svojich usadlostí, do

ktorých sa medzičasom s úradným povolením nasťahovali reemigranti. Ak sa ich požiadavky nestretli s porozumením v úradoch alebo u nových užívateľov týchto usadlostí, dochádzalo ku konfliktom a aj k použitiu násilia. Za takejto situácie reemigranti z Bulharska boli nútení ujsť a hľadať si iné miesta usídlenia.

Nemenej komplikovaná situácia vznikla pre reemigrantov z Bulharska aj v oblastiach českého a moravského pohraničia. V tomto prostredí sa ocitli ako málopočetná a značne rozptýlená národnostná skupina, pre ktorú tu neboli vytvorené podmienky na uplatnenie najzákladnejších národnostných a menšinových práv, za aké možno považovať slovenské školy, dostupnosť slovenskej tlače a kníh, náboženské obrady v materinskom jazyku atď. A tak sa stalo, že hodnoty národnokultúrneho charakteru, ktorí si Slováci v Bulharsku dokázali uchovávať v zložitých podmienkach počas dve storočia trvajúceho oddeleného života vo vzdialenej cudzine, po návrate do vlasti tieto hodnoty za dve desaťročia stratili.

Ak sa reemigranti nechceli pomaďarčiť alebo počeštiť, neostávalo im nič iné, len sa opäť zobrať a poputovať ďalej. Z českého pohraničia na Slovensko, aby tu mohli navštevovať slovenské školy a žiť medzi Slovákmi. Z analogických dôvodov odchádzali do slovenských, etnicky nepremiešaných oblastí aj z južného Slovenska. V priebehu päťdesiatych a šesťdesiatych rokov sa naprostá väčšina reemigrantov z Bulharska presídlila z pridelených sídiel a v početnejších zoskupeniach sa usadili najmä v Trnave, Bratislave, Skalici, Piešťanoch a v ďalších lokalitách.

Mohlo sa zdať, že reemigranti z nie príliš početného slovenského ostro-

va v Bulharsku, ktorí sa vrátili do niekdajšej vlasti predkov, akoby už dávnejšie splynuli s prostredím, v ktorom sa usadili. Viaceré skutočnosti však nasvedčujú, že medzi týmito ľuďmi sa ešte nepopretáhali všetky nitky, ktoré ich pred časom začali spájať. Doposiaľ pretrvávajú u nich silné pocity a putá spolupatričnosti. Čím viacej boli rozprchnutejší, tým viacej pociťovali potrebu aspoň príležitostne sa stretnúť. Využívali na to rodinné a priateľské návštevy, ale aj svadby a pohreby svojich rodákov, na ktoré sa im neľahostojilo cestovať aj do veľkých vzdialeností a neľutovali ani prostriedky na úhradu spoločných zájazdových autobusov. A to len preto, aby sa mohli aspoň na chvíľu vidieť, porozprávať o svojich rodinných alebo rodáckych záležitostiach, dozvedieť sa zaujímavosti o spoločných príbuzných, niekdajších susedoch, priateľoch a známych.

Keďže sa ukázalo, že pocity skupinovej identity medzi Slovákami z Bulharska sú až doposiaľ živé, a nemenej aktuálna sa ukázala u nich aj potreba vzájomných kontaktov a krajanskej sebarealizácie, v Bratislave sa sformovala iniciatívna skupina, ktorá v roku 1990 založila kultúrno-spoločenskú ustanovizeň s názvom SPOLOK SLOVÁKOV Z BULHARSKA. Jeho hlavným cieľom je uspokojovať rodácke či krajanské cítenie jeho členov, a zároveň zhromažďovať informácie a doklady o dejinách a živote bulharských Slovákov počas ich jestvovania v zahraničí a po návrate do vlasti predkov. Tieto ciele Spolku sa naplňujú každoročnými stretnutiami jeho členov a priaznivcov, na ktorých nechýba ani príťažlivý kultúrny a spoločensko-zábavný program. A taktiež aj vydávaním Ročenky tohto spolku, ktorá svojím obsahovým zameraním nadväzuje na doteraz vydané práce o Slovákoch v Bulharsku, čím dokompletizováva celostný obraz o najrozličnejších stránkach ich historického a národnokultúrneho vývinu.

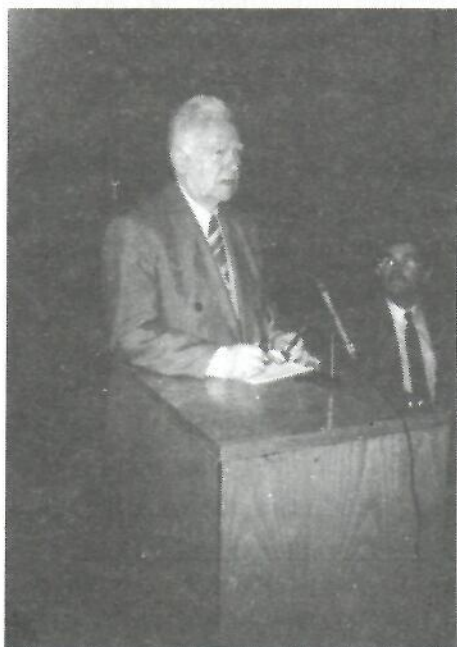
Jedným zo sprievodných javov života bulharských Slovákov po reemigrácii je ich silný citový vzťah k Bulharsku. Je to pochopiteľné, pretože táto krajina sa stala ich rodiskom, takže sa s ňou spájajú najvýznamnejšie etapy a nezabudnuteľné udalosti zo života týchto ľudí. Ich spätosť s Bulharskom sa prejavuje v udržovaní písomných kontaktov s niekdajšími priateľmi v Bulharsku, ako aj častými návštevami tejto krajiny a rodných dedín v nej. A taktiež aj mnohorakými reminiscenciami na túto svoju niekdajšiu domovinu v podobe uchovávaní rôznych predmetov prinesených odtiaľ, v podobe prípravy jedál bulharského pôvodu, vyšívania bulharských ornamentálnych motívov, alebo zaspievaním bulharských piesní a zatancovaním bulharských tancov, keď sa naskytne vhodná príležitosť. Vzťah slovenských reemigrantov k rodným krajom v Bulharsku dokresľuje aj takýto detail. Keď po presídlení na Slovensko zomrel niektorý z nich, zvesť o tom zvykli zaslať aj do Bulharska. V takýchto prípadoch v Gornej Mitropoliji niektorý z tých mála tam žijúcich Slovákov, obyčajne Milan Hruška alebo Martin Srnka, zazvonili na zvonoch slovenskej zvonice. Keďže v tom čase tieto zvony už nezvonievali pri niekdajších obvyklých príležitostiach, všetci dedinčania vedeli, že zvony oznamujú čiesi

úmrtie. - Komu to zvonili? - spytovali sa tamojší Bulhari. A tak sa dozvedeli, že ich niekdajší sused, spolužiak, priateľ alebo známy už nie je medzi živými. - Bog da go prosti! -

JAZYK SLOVENSKEJ MENŠINY V BULHARSKU ZO SOCIOLINGVISTICKÉHO HĽADISKA

Vincent Blanár

V. Blanár

1. O jazyku slovenskej menšiny v Bulharsku sa dnes dá hovoriť len vo veľmi obmedzenej miere. To, čo tu chcem nakrátko rozviesť, vzťahuje sa celkove na situáciu pred reemigráciou podstatnej časti slovenskej a českej menšiny v Bulharsku do bývalej Československej republiky, presnejšie na august-september 1949. V tom čase som robil výskumy jednak v troch obciach v Plevensku, kde vtedy žili Slováci relatívne kompaktne (Gorna Mitropolija, Podem - predtým MŤrtvica a Bržšľanica), jednak som skúmal ich jazyk v málo početných skupinách v niekoľkých dedinách severozápadného Bulharska (Oriachovo, Rasovo, Vojvodovo, Pišurka) a v Dolnom Ezerove pri Burgase. Pozornosť som venoval aj reči Slovákov žijúcich celkom rozptýlene v najväčších bulhar-

sých mestách. Skúmal som aj jazyk českej menšiny v Bulharsku. Svoje výskumy som doplnil r. 1955 pri návšteve Gornej Mitropolije; po reemigrácii tam totiž ostalo niekoľko rodín. Vtedy som navštívil aj tureckú obec Belenci v Deliormane (pri Isperrichu), kam sa v r. 1935 presťahovalo 12 českých rodín.

Vo svojom príspevku budem venovať pozornosť otázke, ako sa utváral slovenský jazyk v bulharskom prostredí v rozličných spoločenských podmienkach. Vplyvom bulharčiny na jazyk Slovákov a Čechov v Bulharsku som sa zaoberal v niekoľkých štúdiách, ktoré vyšli v 50.-60. rokoch na Slovensku, Česku a v Bulharsku. Zozbieraný materiál, ktorý je vzácny aj ako historický dokument, som zatiaľ monograficky nespracoval. - Pri interpretácii interferenčných javov mi pomáhala manželka, rusenská rodáčka Milka Blanárová.

O dejinách slovenskej menšiny v Bulharsku tu bola a bude reč. Stačí pripomenúť, že bulharskí Slováci sú potomkovia slovenských vysťahovalcov do Báčky, Banátu a Srieemu; druhá skupina prišla do Bulharska koncom minulého storočia z rumunského (vtedy uhorského) Nadlaku. Ide teda o tzv. druhotnú emigráciu.

Slováci v Bulharsku hovorili stredoslovenským nárečím novohradsko-hontského typu. V bulharskej enkláve a diaspore sa ich reč vyvinula v osobitný útvar, ktorý nemá pendant v nijakom nárečí na Slovensku. Jazyk našej menšiny bol zväčša pod vplyvom západobulharských nárečí a spisovnej bulharčiny. Do interferenčných vzťahov sa dostal záposlovenský jazyk s južnoslovenským

jazykom, odlišujúcim sa najmä analytickým skloňovaním mien, postpozitívnym členom, nedostatkom infinitívu, zdvojeným predmetom a spoločnou formou na označenie smeru a miesta deja. Ako je známe, sú to spoločné znaky jazykov balkánskeho jazykového zväzu. Jazykové kontakty sa utvárali v podmienkach úplného bilingvizmu; menšinové obyvateľstvo žilo v bulharskej enkláve a diaspore.

Najprv si nakrátko všimneme, akú odolnosť prejavovali jednotlivé jazykové plány voči bulharským vplyvom, v akých smeroch sa prejavujú vplyvy bulharčiny; potom sa dotkneme otázky, do akej miery závisí stupeň systémového uplatňovania bulharizmov od spoločenských podmienok v jazykových kontaktoch a napokon vyvodíme niekoľko všeobecnejších záverov.

2. Najvýraznejší vplyv (čiže najmenšia systémová odolnosť) sa prejavuje v s l o v n e j z á s o b e. Do jazyka slovenskej menšiny prenikali najmä slová z administratívy a hospodársko-spoločenského života. Vplyvom bulharčiny sa rozširujú synonymné rady a neraz sa bulharská výpožička stáva základným členom synonymného páru, napr. selo - dedina, obeštaňja - slup, lóza - viňica, zvršiť - skončiť. Vplyvom bulharčiny dochádza k zmenám v homonymných vzťahoch. Slovenské slovo sa kalkuje a vplyvom rovnozvučného bulharského slova dostáva nový význam; podľa izložich se: viložiu som sa 'dostal som sa do hanby'. Pomerne často sa úplne alebo čiastočne prekladajú frazeologické spojenia, napr. dobre je, bulh. dobre e 'má sa dobre', tak si uropče smetku - napravete si smetka 'predstavte si'. V podmienkach najsilnejšieho bulharského vplyvu pozorujeme už ústup domácej lexiky. Najprv hovoriaci vplyvom rovnozvučnej bulharskej formy pochybuje o existencii analogického slova v slovenčine (napr. oblak, ostrov), ďalšou fázou je uvoľnenie spojenia medzi pojmom a slovenskou lexémou: stratiu som - ako sa vraví - abich dobre viđeu (t.j. zrak), hovoriaci potom nevdojak v reči prechádza do bulharčiny. Prevzaté bulharské slová sa v rozličnom stupni prispôsobujú domácemu jazyku; od citátového použitia (porov. v slovenčine sčfsem 'celkom') po úplné prispôsobenie fonetickým a morfológickým zákonom slovenčiny. - Pravda, hoci v podobných prípadoch je bulharským vplyvom zasiahnutý samotný lexikálny systém slovenčiny (týka sa to rozptýlene žijúceho slovenského obyvateľstva) celkovo však podstatná časť základného slovného fondu ostáva slovenská.

Zaujímavé bude pripomenúť, že spolužitie bulharského a slovenského obyvateľstva v Hornej Mitropolii zanechalo stopy aj v slovníku miestneho bulharského obyvateľstva. Vzťahuje sa to na pomenovanie predmetov, s ktorými sa miestne obyvateľstvo oboznámilo prostredníctvom slovenských prisťahovalcov, napr. názvy jedál: aluški, taron (tarhoňa), opekanci, kolači, kvass, niektoré názvy z okruhu domáceho bývania: bulh. kuckol (slov. kuckou 'miesto na sedenie za slovenskou pecou', predna // zadna šaragla 'zadné dno voza', príbuzenské názvy: bulh. bači, švagor, názvy tancov: bulh. friško, čardaš ai.

F o n o l o g i c k ý systém je odolnejší voči cudzím vplyvom. Výraznejšie vplyvy sme opäť zistili pri rozptýlene žijúcom slovenskom obyvateľstve. Charakteristické sú dve tendencie. 1. Obidva fonologické systémy sa zblížujú tým, že sa postupne odstraňujú znaky, ktorými sa slovenčina odlišuje od bulharčiny: ou → o(u), ѳ → a (socijalizam), niekedy aj u (rukovoctvo). 2. Domáci fonologický systém sa prehodnocuje z hľadiska bulharčiny: slov. l → bulh. л (mila, do školi). Nedostatok fonémy h zasahuje obidva členy korelačného páru h - ch; fonémy h a ch sa miešajú: chistérija, hlap, punčoha; đ, ť, ň, ř → d, t, n, l pred prednou samohláskou: skúšenosti, zdedil; najvýraznejšou zmenou je substitúcia hlások đ, ť s g, k: tage, gekí, škgasni. Výrazné zmeny sa týkajú prozodických vlastností. V slovenských nárečiach stredoslovenského typu je fonologická kvantita a ustálený prízvuk. V kontaktoch bulharských nárečiach je fonologický prízvuk. Vplyvom bulharčiny sa pri jazykovej interferencii premiestňuje prízvučná samohláska, resp. dvojhláska a skraca sa dĺžka: jesto aj veči, aj menši. V podmienkach najväčšieho vplyvu sa prízvučná samohláska vyslovuje - podobne, ako je to v bulharčine - trochu dlhšie, napr. rođiš, pođom. Týmto javom, ktorý sme zistili len pri nekompaktne žijúcej menšine, sa slovenský hovor badateľne odlišuje od svojho pôvodného nárečového základu.

Celkove je dobre zachovaná g r a m a t i c k á s t a v b a slovenčiny. Bulharizmy, ktoré do nej prenikajú, nemajú až na niektoré výnimky systémový ráz. Aj tu možno formulovať dve všeobecnejšie tendencie:

- a) Vyrovňavajúci proces sa prejavuje v tom, že viaceré gramatické a lexikálne javy zhodné v oboch jazykoch svojou hláskovou stavbou dostávajú takú gramatickú funkciu, ktorá je príznačná pre ovplyvňujúci jazyk. Napr. si poslau telegramu - izprati telegrata; predložka za sa používa v platnosti o, pre, miesto, na, do: nakúpila som za celí týždeň (za ciala sedmica), to bolo spraveno za ľuďi (za chorata), poslal za Belgiju (izprati za Belgija). Pomerne časté sú konštrukcie so zdvojeným prislovesným predmetom, ktoré súvisia s používaním nesklonného casus generalis: obidvaja v ednim hrobe zme ih zakopali - dvamata gi zarovichme v edin grob; zajac ho viduriš z enej kukurice - zaeka go izgoniš od ednata carevica.
- b) Rozmanité sú prejavy tendencie vyjadrovať gramatické vzťahy rovnakými formálnymi prostriedkami, hoci v slovenčine sa používajú iné vyjadrovacie prostriedky:
vyjadrenie záporu podľa bulharčiny: ne im ide dobre - ne im věrvi dobre; podľa bulharského vzoru idi viž, idi si vzemi: choj sa pozri, choj si vezni;
iba v podmienkach najsilnejšieho vplyvu sa používa postpozitívny člen na vyjadrenie kategórie určenosti: aj popa sa začuđiu - i popět sa učuđi;
výnimočné sú kontaminované konštrukcie tam som ležau + tam ležach = tam som ležach.

Najvýraznejším gramatickým vplyvom je rozkolísanie slovenského syntetic-

kého skloňovania vplyvom bulharského analytického. Všimnime si tieto typy: a/ málo zem - malko zemia, b/ z našich kniškách, po devateho septembra, c/ do druhého selo, po jedna hodina (tu už funguje casus generalis), d/ namiesto pádovej väzby analytická konštrukcia bulharského typu: minister na opchot - minister na tǔrgovijata, tu je ťažko na zemledelec - tuk e teško na zeme-deleca.

Časté je vyjadrenie prisvojovania postpozitívnu krátkou formou osobného zámena: deď hľadím na manžela ti - kato gledam sǔpruga ti. Typickým balkanizmom je miešanie miesta a smeru deja: sme boli tam f tu hospodu - biachme tam v тази krǔčma; choďiu som vo Vojvodovo - chodich vǔv Vojvodovo.

To všetko sú prípady bezprostredného bulharského vplyvu. Odtrhnutosť od domáceho národného jazyka sa prejavuje aj niektorými takými interferenčnými javmi, ktoré sú v istom zmysle nepriamo spojené s bulharčinou: zmena prízvuku a kvantity nemá priamu oporu v bulharčine, napr. urǔzil - obidi, som zabudla - zabravich; vi pǔkne - šte izbuchne. Príklad z češtiny: mi sme tam nefchǔzeli - nie ne vǔlazochme tam (namiesto nevešli); nedostatok zhody: sa robijǔ...sklo; šli tajen agent - vǔrveše ta agent.

Hoci uvedené bulharské vplyvy vo všetkých jazykových plánoch majú v jednotlivých prípadoch individuálnu povahu, jednako možno nájsť isté zákonitosti medzi spoločenskými podmienkami jazykových kontaktov a stupňom frekvencie zistených bulharizmov.

3. Pri danom type jazykových kontaktov bola rozhodujúca okolnosť, či sa menšinový jazyk používal vo väčšom alebo menšom kompaktno žijúcom spoločenstve (napr. aspoň v jednej časti dediny), alebo či slovenskí prisťahovalci žili rozptýlene v čisto bulharskom prostredí. V prvom prípade (jazyk v enkláve) sa slovenčina používala v dosť širokých komunikačných sférach. V každodennom styku zväčšia fungovala slovenčina. Priam dojemné bolo lipnutie na starootcovských zvykoch. Pravda, bulharská bola administratíva, škola (do času zriadenia slovenskej základnej školy), tlač, rozhlas. V druhom prípade (jazyk v diaspore) sa už ťažko dá hovoriť o bilingvizme, pretože jazykom každodenného styku bola bulharčina. Používanie slovenčiny sa obmedzovalo na domáce prostredie a na styk so slovenskými spoluobyvateľmi. V zmiešaných slovensko-bulharských manželstvách má jazyk vývinové znaky menšinového jazyka v diaspore. Väčšiu stálosť prejavoval jazyk u individuálne hospodáriacich roľníkov. To sa vzťahuje na kompaktno žijúce vrstvy slovenských kolonistov. Rýchlejšie sa simulovali osoby v iných profesiách, ktoré boli v každodennom styku s bulharským prostredím. V oboch typoch menšinového obyvateľstva sa intenzita bulharského vplyvu odlišovala podľa toho, či išlo o najstaršiu, strednú alebo o najmladšiu generáciu.

Rozptýlene žijúce menšinové obyvateľstvo. Najmladšie pokolenie pochádzajúce zo slovenských rodín a zo zmiešaných manželstiev obyčajne prijalo bulharčinu za základný prostriedok spoločenského styku, znalosť slovenčiny je

pasívna. Jazyk dospeljších občanov je zasiahnutý bulharským vplyvom o to silnejšie, čím dlhšie žili v bulharskom prostredí.

Prítomní pozorne sledujú prednášku V. Blanára

Kompaktne žijúce menšinové obyvateľstvo. V dedinách so slovenskou menšinou najlepšie zachovávala materinský jazyk najstaršia generácia. V niektorých prípadoch som dokonca zistil menšiu znalosť bulharčiny. Výraznejší je vplyv bulharčiny u strednej generácie, ktorá chodila do bulharských škôl. Najsilnejší bulharský vplyv zasiahol najmladšiu generáciu, u ktorej však bolo badať aj vplyv spisovnej slovenčiny, pretože navštevovala slovenskú školu. Naznačené interferenčné vzťahy treba chápať ako viac-menej výrazné tendencie v procese postupnej integrácie. V tomto procese možno pozorovať tri vývinové línie, pokiaľ išlo o používanie slovenčiny a bulharčiny. V troch slovenských plevenských dedinách sa slovenčina udržala v ústnom styku. V písomných prejavoch sa častejšie používala bulharčina. Toto obyvateľstvo si pomerne dobre uchovalo fonologickú a gramatickú stavbu materinského jazyka. Postupne tu zaniká Ľ, stredná generácia občas používa bulharské Ѡ. Vplyv na prozodický systém nie je silný. Bulharský vplyv bolo badať (vetne) v intonácii. Gramatické bulharizmy neboli ani u druhého pokolenia systémové. Dôslednejšie sa však používa predložka za v rozličných syntaktických vzťahoch a krátka enklitická forma mi, ti, si pri prisvojovaní. Slovná zásoba sa neustále dopĺňa výpožičkami z bulharčiny; týka sa to aj základnej slovnej zásoby, hoci základná slovná zásoba si uchovala svoje špecificky domáce znaky. Slabšie miesto však predstavuje najmladšia generácia, u ktorej existujú spoločenské predpoklady pre rýchlejšiu asimiláciu.

Pri rozptýlene žijúcom obyvateľstve je základným komunikačným prostriedkom bulharčina. Tu sa dá sledovať proces postupného zabúdania materinského jazyka. Z jazykového hľadiska možno pokladať už mnohých prisťahovalcov za Bulharov. Tento proces je najvýraznejší u menšinového obyvateľstva, ktoré žilo, resp. žije v bulharských mestách. - Mnohé hláskoslovné a gramatické bulharizmy sa používajú takmer systematicky. Kvantita sa spája s prízvuknou samohláskou, vyskytujú sa nové fonémy k, g. Zreteľná je tendencia k analytickému typu skloňovania. Domáca slovná zásoba je chudobná, z bulharčiny sa preberajú aj slová základného fondu. Slová, formy a konštrukcie, utvorené pod vplyvom bulharčiny, sa používajú ako rovnocenné s domácimi. Prejavujú sa isté náznaky vývinu ovplyvneného jazyka novým smerom. Rozhodujúci je však fakt, že to je úpadkové štádium vývinu menšinového obyvateľstva, pretože deti rodičov, ktorí ešte hovoria v obmedzených komunikatívnych situáciách týmto jazykom, prechádzajú do radov bulharského spoločenstva. Teda tam, kde by boli predpoklady pre radikálnejší vývinový odklon od jestvujúceho systému domáceho jazyka, tam sa končia jeho dejiny. Sú to vlastne podmienky jeho postupného odumierania. Proces vyrovnávania systémových rozdielov dvoch geneticky príbuzných jazykov sa končí víťazstvom bulharského národného jazyka; bilingvizmus sa mení na monolingvizmus.

Celkove však etno-kultúrne pretrvávajúce slovenskej menšiny staršej a strednej generácie bolo v Bulharsku obdivuhodné.

Niektoré zovšeobecnenia, ktoré sa pokúsime nakoniec urobiť, sa vzťahujú len na podobné hospodársko-spoločenské a jazykové podmienky. - Vykonané výskumy nepotvrdzujú tézu aj u nás proklamovanú v 40.-50. rokoch, že postupnou vzájomnou interferenciou budú jednotlivé národné jazyky splyvať a napokon sa utvoria niekoľko zonálne jazyky. - Zaujímavý je proces postupného gramatického a fonologického vyrovnávania odlišností v stavbe ovplyvneného jazyka. Pre procesy interferenčných vzťahov v podmienkach bilingvizmu a polylingvizmu balkánskych jazykov, v ktorých sa dostávali do interferenčných vzťahov jazyky so syntetickými i analytickými gramatickými črtami, môžu niečo povedať naše výskumy v Bulharsku.

Pripojíme ešte dve poznámky, ktoré patria do okruhu tejto problematiky:

- a) Jazyková asimilácia Bulharov žijúcich na Slovensku má mnohé zhodné prvky s tými procesmi, o ktorých tu bola reč, iba smer je opačný: od jazyka s analytickým menným skloňovaním k flektívnemu západoslovenskému jazyku. Len niekoľko príkladov zo živej reči:

zdvojený predmet: Tento kvetináč ho preložíš;

miešanie pádov: V izbe e na radiátora tu plenku;

miešanie vzťahov 'ubi - quo': Čo robíte tolko do kúpelne? - Já už sa nedostaňem v posteli. - Ešte sedet na ten front, nekupujem.

Charakteristické je prechádzanie zo slovenského jazykového kódu do bulharského a naopak. Len v ojedinelých prípadoch sa na Slovensku žijúci

Bulhar vyrovnáva so západoslovenským skloňovaním a so slovenskou mäkkosťou.

- b) Druhá poznámka sa týka jazyka 12 českých rodín v tureckej obci Belenci (pri Isperrichu). Výskum ukázal, že okrem niektorých lexikálnych turcizmov ich český jazyk ostal nedotknutý tureckým jazykovým okolím. Príčina tkvie predovšetkým v uzavretom spôsobe života mohamedánskych Turkov v dedine, ako aj v povahe ich reči. Spoločenský styk s českými prisťahovalcami bol veľmi obmedzený. Jedinou výnimkou boli príslušníci najmladšej generácie. Chcel som si ešte neskoršie overiť jazykové interferenčné procesy v takomto exkluzívnom prostredí a navštívil som osadu Belenci aj v r. 1988. České rodiny sa však v rámci reemigrácie presťahovali do Česko-Slovenska. Dobré spomienky na ich umnú pracovitosť som si zapísal z reči niektorých tamojších Turkov, ktorí vedeli po bulharsky.

NÁREČIE HORNEJ MITROPOLIE S OSOBITNÝM ZRETEĽOM NA SLOVNÚ ZÁSOBU

Anton Habovštiak

A. Habovštiak

"Nútení hľadať lepšiu budúcnosť svojím potomkom vybrali sa slovenskí otcovia z Nadľaku, Komlóša, Kovačice, Hajdučice, Starej Pazovy a Padinej do Bulharska. Boli sem pozvaní bulharskou vládou, aby skultivovali divoké pláne a pasoviská na úrodné oráčiny a zaľudnili pusté kraje Dunajskej roviny," začína Tomáš Topoľský svoj informatívny príspevok o slovenskej enkláve na území Bulharska v časopise *Národná jednota* (1934, s. 15), a hneď aj dodáva, s akými ťažkosťami sa slovenskí prisťahovalci stretli v prvých rokoch pobytu v tomto kraji.

Presťahovanie sa uskutočnilo v rokoch 1894 - 1905, t.j. v priebehu pätnástich-dvadsiatich rokov. V tejto súvislosti sa presídlencom vyčítalo, prečo sa neusadili na jednom mieste a neutvorili tak jednu slovenskú kolóniu, ktorá by ako celok mala neskôr väčší význam. Okolnosti však boli také, že sa Slováci museli nakoniec usadiť v troch rozličných, ale predsa blízkych miestach: Gorna Mitropolia, Mrtvica a Brašľanica. V každom novom sídlisku boli zastúpení občania z Nadľaku, Pazovy, Padinej atď. V týchto sídliskách sa v nasledujúcich rokoch utvárali svojimi cestami nové podmienky pre používanie jazyka a jeho vývin. Na viaceré jazykové zvláštnosti tejto slovenskej enklávy poukázal najmä V. Blanár.

Vzhľadom na to, že v roku 1959 sa nám naskytla v rámci služobnej cesty možnosť navštíviť Gornú Mitropoliu, počas pobytu v tejto obci som sa zamerlal najmä na výskum miestneho nárečia, a to slovnej zásoby tohto nárečia. Nárečový materiál som si dopĺňal aj počas súkromných ciest v nasledujúcich rokoch a neskôr v styku so Slovákami, ktorí sa z tejto obce prisťahovali na Slovensko.

Výskum v Hornej Mitropolii (ďalej iba GM) som vykonával na základe Dotazníka pre výskum slovenských nárečí (*Atlas slovenského jazyka*), ktorý zostavil E. Pauliny a J. Štolc (Bratislava 1947). Pri lexikálnom výskume v roku 1959 sme použili *Slovníkový dotazník pro nářečí českého jazyka* (Část I. Část II. Vydala ČSAV, Ústav pro jazyk český) a *Kwestionariusz do badan slownictwa ludowego* (Zeszyt I - IV, Wroclaw 1958) a neskôr aj *Dotazník pre výskum slovenských nárečí*, ktorý zostavili A. Habovštiak a F. Buffa (Bratislava 1964) pre lexikálnu časť *Atlasu slovenského jazyka*. Niektoré výsledky

svojich výskumov sme uverejnili v príspevku K charakteristike slovnej zásoby slovenského nárečia v G. Mitropolii (Bulharsko) Slavica Slovaca (roč. 3, 1968, s. 394 - 314). V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch bolo ešte aktuálne získavať nárečové údaje z tejto obce, neskôr sa však už získaval nárečový materiál ťažšie, lebo väčšina obyvateľstva sa presťahovala na Slovensko a zvyšná časť sa čoraz viac asimilovala v bulharskom prostredí.

Nárečie GM poskytovalo z viacerých aspektov rad zaujímavostí, najmä o zmenách jazyka v inorečovom prostredí. Po druhej svetovej vojne začalo miestne nárečie postupne zanikať a všetky údaje nadobúdali čoraz viac dokumentárny charakter. V obci GM prebiehala postupne integrácia s bulharským jazykom, až napokon v nej do týchto čias ostali iba zvyšky. K postupnej integrácii s bulharským jazykom viedol aj bilingvismus, ktorý sa v tejto lokalite realizoval v celom rozsahu.

Ešte v priebehu výskumu v r. 1959 si nárečie v GM zachovalo všetky výrazné a charakteristické črty - a to aj napriek rozličnému pôvodu Slovákov - tak v oblasti hláskoslovnia, tvaroslovnia, ako aj v oblasti syntaxe a slovnej zásoby. Boli to nárečové znaky južnostredoslovenského typu s osobitosťami príznačnými pre Novohradskú a Hontiansku stolicu ako aj pre oblasti, ktoré s týmito stolicami bezprostredne súvisia.

Z fonetického a morfológického aspektu sa vyskytovali v nárečí GM všetky znaky príznačné pre stredoslovenské nárečia, napr. skupiny rat-, lat- (za pôv. ōrt-, ōlt-) v slovách ražem "ražeň", rážda, rakita, rásocha, rázvo-ra, lánski "lanský", lakeť (ale rosporok), výslovnosť obojperného u za v, napr. v prípadoch hñeu, chliou, stouka, židouka, prauda, skupiny šť v slovách ešte, štedrí, šťastní, ňešťastia. Aj výslovnosť mäkkých spoluhlások ě, ě, ň, ě bola známa v stredoslovenskom rozsahu v slovách ako ěďina, ěři, poštel, ňemali peňazí.

Z morfológických zvláštností stredoslovenského typu možno uviesť inštr. sg. fem. typu s našou starou maferou, s tou dobrou ženou, nom. pl. mask. na -ia typu ľudia, braĽia, roďiĽia, nom. ak. sg. neut. srce, plece, vajce, nom. ak. sg. neut. príd. mien typu veľkŷo mesto, bohatŷo ěiouĽa. V gen. dat. sg. mask. a neut. sa používali tvary typu dobriho, dobrimu rozšírené u nás v južnej časti stredoslovenských náreĽí. V slovesných tvaroch sa zachovali výrazné stredoslovenské podoby typu ňesie, ňesieš, viem, vieš atď. Výrazným stredoslovenským znakom je aj 3. os. pl. oĽi sa "oni sú".

V náreĽí GM sa zachovali aj viaceré iné hláskoslovné i tvaroslovné osobitosti známe na strednom Slovensku, najmä však v náreĽiach Hontu a Novohradu. Medzi takéto zvláštnosti patria podoby eden, edna, edno, edni edniho, ednimu namiesto jeden atď., znenia s io m. ie v slovách ako ěiouĽka, ěiouĽence, poliouĽka alebo aj výslovnosť koncového -n, -ň ako v prípadoch ěem "deň", ohem "oheň", vom "von" naproĽivem.

Za jerové striednice č , c je najčastejšie hláska o, napr. v slovách zdochnúť, rož, moch, zmok, doska (ale aj daska), voš, ovos, vo vode, bezo mňa, nado mnou, zo dvora ale bubem, bieza i biedza "bez, baza", ňechet. Predložka k v spojení ku mne sa vyslovuje ko mne, tak ako vo väčšina južnostredoslovenských nárečí. Pre GM sú charakteristické tvary na -ok nielen pri slovách ako piatok, piesok, utorok, ale aj pre deminutíva na -ok typu sinčok, obráštok, venčok, chlapčok, domčok. Charakteristická je aj výslovnosť hlások l, ľ ako ɫ na konci slabiky vovnútri aj na konci slova, napr. dou ɫ "dol, do-lu", vou ɫ "vôl", kostou ɫ , ďiabo ɫ , zaľia ɫ "zatiaľ", poľia ɫ "potiaľ", te ɫ ná kra-va, be ɫ čou ɫ "belčov", sa ɫ die ɫ ko. Takáto výslovnosť hlások l, ľ je známa iba vo východnom Hontu a západnom Novohrade.

Ako vo väčšine južnostredoslovenských nárečí aj v nárečí GM sa zjednodušuje výslovnosť skupiny dn n. Známa je výslovnosť typu pa ɫ ňem "padnem", sa ɫ ňi si "sadni si", polu ɫ ňia "poludnie", cho ɫ ňík "chodník", stu ɫ ňa "studňa". Záporné tvary slovesa byť znejú: ňi som, ňi si, ňi je, ňi sme m. nie som, nie si atď. Takmer dôsledne sa nevyhlasuje hláska v (f) na začiatku slov v prípadoch ako dovec, dovica, čela "včela", te ɫ di "vtedy", ša ɫ de, ša ɫ koví, ča ɫ k "však".

Z morfológických osobitostí možno uviesť dat. a lok. sg. fem. po velároch na -i, t.j. používajú sa v nárečí tvary typu haluške na miski napr. aj v prípadoch ako na ruki "na ruke", pri macochi "pri macoche", na nohi, v záhratki. Tak isto aj v nom. pl. fem. je po velároch dôsledne -e: dve miske, k ɫ ocke "kôstky", mu ɫ che, no ɫ he. Všetky znenia sú charakteristické aj pre nárečia na území Slovenska v južnej časti stredoslovenských nárečí.

Pre gen. pl. fem. a neut. sú príznačné tvary na -ou ɫ typu s ɫ u ɫ ko ɫ "sli-viek", te ɫ ho ɫ "te ɫ hál", ka ɫ to ɫ "ka ɫ rát" a lok. pl. mask. na -ach typu o mojich sinach, o naših domach, f tich časach. Pozoruhodné sú tvary s časticou -ka v prípadoch ako tentoka chlap, tá ɫ toka ɫ die ɫ ko, to ɫ toka kurča.

Pri opise nárečia GM si zasluhuje pozornosť z viacerých príčin slovná zásoba tohto nárečia, lebo práve ona podlieha najviac vplyvu nového prostredia; v nej sa vyskytuje aj celý rad zaujímavostí o zmenách jazyka v inorečovom prostredí. Z dnešného pohľadu majú dnes už všetky údaje aj v oblasti lexikálneho fondu už iba dokumentárnu hodnotu. V práci ich uvádzame ako doklady záznamov z päťdesiatych a šesťdesiatych rokov tohto storočia.

Pri štúdiu slovnej zásoby v týchto rokoch sme zistili, že v nárečí GM sú lexikálne osobitosti príznačné iba pre stredné Slovensko. Medzi také patria slová skala (západoslovenské, ďalej iba zsl. a vsl. kmeň), ro ɫ ť, ro ɫ -ca (zsl. kmín, vsl. raška, reška), vre ɫ ce (zsl. a vsl. mech), ke ɫ čka (zsl. šti-ca vlasov, vsl. cubrina, čuba, čulka), tu ɫ ční (zsl. a vsl. tlustí, tlstí, tus-ti), be ɫ čou ɫ "kolíska" (zsl. a vsl. kolíska), vraj (zsl. pra ɫ j, vsl. že).

Genézu nárečia G. Mitropolie vhodne ilustrujú slová, rozšírené najmä v nárečiach Novohradu a Hontu, resp. v oblasti, ktoré s týmito stolicami bezprostredne súvisia. Sú to viaceré slová nielen domáceho pôvodu, ale aj početné lexikalizmy cudzej proveniencie. Z lexikálnych zvláštností môžeme uviesť slová ako obodze, známe v Novohrade a Gemeri vo význame "opraty", obľah "prieloh", (slovo je známe aj v Novohrade), dažní "štedrý" (známe v Honte, Novohrade a Gemeri), klinouňík ako názov uteráka. V tomto význame je spomenutý názov rozšírený aj v južnej polovici Zvolenskej stolice a v časti Novohradu, ktorá súvisí s touto stolicou. V GM sa používa aj slovo palaš ako názov pôjda, povaly, t.j. v tej podobe a v tom význame, ako sme ho zistili aj v Novohrade a Honte.

V nárečí GM sa používa aj slovo hátko, rozšírené vo význame "rozprávka" tak ako aj vo východnej polovici Hontu a v západnej polovici Novohradu. Používajú sa aj slová havránka "olovrant" rozšírené v časti Hontu a Novohradu, báči vo význame "strýko, ujko", známe vo väčšine južnostredoslovenských nárečí, klepke "očné viečka" (názov známy v Novohrade a Honte), tladžba "mlatba" v časti južnostredoslovenských nárečí, alebo aj názov sapún "mydlo" rozšírený v Honte, Novohrade, Gemeri a Zvolenskej stolici.

Pre GM sú charakteristické aj viaceré slovesá známe v rovnakom význame ako sa používajú v južnostredoslovenských nárečiach. Sú to napr. slovesá kaliť vo význame "bieliť stenu" (slovo je rozšírené v Novohrade a sporadicky aj vo východnom Honte), tlačiť vo význame "mlátiť obilie" rozšírené v Novohrade, v časti Hontu a Zvolena, rihoť sa vo význame "erdžať" (v tomto význame sa používa aj v západnom Honte, Novohrade, Gemeri a Zvolenskej stolici), slovesá lúčiť i zalúčiť skalú vo význame "hodiť, vrhnúť skalú" (známe v Honte, Novohrade a v západnej časti Gemera).

Na južnostredoslovenský charakter nárečia GM poukazujú aj viaceré príslovky. Z nich možno uviesť slovo načim (vetná príslovka vo význame "treba" známe v Tekove, Honte a Novohrade) alebo aj najsem "najskôr", naskazu "navnivoč" (v tejto podobe je príslovka rozšírená najmä v Gemeri), skoro vo význame "chytro" (tak aj v Novohrade a Gemeri), väčme "väčšmi" ako aj vo väčšine južnostredoslovenských nárečí, veľa vo význame "mnoho" (tak sa používa aj v Tekove, Honte, Novohrade a Zvolenskej stolici). Ako v južnostredoslovenských nárečiach aj v GM sa používajú príslovky vo, voka "vonka", voveňe "vedno", hor "hora", dou "dolu", zhorki "zhora", nu, nuka "dnu", driou, najdriou "prv, najskôr".

Za dôležité pokladáme zistenie, že v slovnej zásobe nárečia GM sa vyskytujú iba zriedkavo lexikálne zvláštnosti charakteristické pre inú ako stredoslovenskú oblasť. Iba jednotlivo sme zaznamenali podaktoré slová príznačné skôr pre východoslovenskú oblasť. Takýmito slovami sú ľanča ako názov šošovica (vsl. lenča), kurastra "prvé mlieko po telení kravy, mlezivo" (vsl. kuľajstra, kurastra, guľajstra), šor, do šoru "rad, do radu" (slovo šor je

sporadicky známe aj v Novohrade a Gemeri). V nárečí GM sa vyskytuje aj slovo *datko* vo význame "starý otec" (vsl. *dat*, *ďadek*). V tomto význame je však známe aj v bulharčine, a preto ho treba pokladať za bulharský vplyv.

Účastníci seminára a hostia

So stavom v nárečí GM sa zhodujú nielen slová domáceho pôvodu, ale aj mnohé výrazy prevzaté z latinčiny, nemčiny a maďarčiny. Slová latinského, resp. románskeho pôvodu sa vzťahujú:

- a) na oblasť náboženskú, napr. slová *advent*, *anđel*, *evanđelik*, *konvent*, *seňijor*, *klášter*, *organ*;
- b) na administratívnoprávnu oblasť: *arenduvať*, *dokument*, *grad "stupeň"*, *licitácia*, *komedija* vo význame "hlúposť"; *urába len komeďije*, *penzija*, *sedrija "súd"*, *remigrácia*;
- c) na školský život: *egzáment "skúšky v závere školského roka"*, *gimnázija*, *tabuľa škripta "písanka"*, *študent*, *vakácie "prázdniny"*;
- d) na názvy z oblasti botaniky: *gombalija* (lat. *convallarium*), *fiala* (lat. *viola*), *muškát* (lat. *muscatum*), *majorán* (starolat. *maiorana*), *onajs* (anýz, lat. *anisum*, *anesum*), *petržlen* (lat. *petroselinum*), *šalvija* (lat. *salvia*);
- e) na názvy rozmanitých vecí: *barbori "veľké hrable"* (z lat. *mena Barbareea*), *pantaľuoni "nohavice"* (fr. *pantalon*), *pátrike "náhrdelník"* (z lat. *pater*).

V podstate v tej podobe a v tom význame ako v slovenských nárečiach sa používajú aj v nárečí GM slová, ktoré z etymologického aspektu súvisia

s nemčinou. Medzi také slová patria slová, ktorými sa pomenúvajú:

- a) osoby: felveber, frajer, kľampiar, majster, šlosér "zámočník", štrangár "povrazník" (z nem. Strang "povraz"), tišler "stolár", švagor;
- b) časti voza: hamouka "brzda", lojtri "drabiny na voze" (z nem. Leiter "rebrík"), Fouč (stredohornem. liuhse), ráf "obruč na voze" (z nem. Reifen "obruč"), šling "obručka" (z nem. Schlinge "sľučka");
- c) látkové mená: cušpajs "prívarok", gajs "petrolej", krochmeľ "škrob", (z nem. Kraftmehl), rískaša "ryža", šubiks "krém na topánky"; názvy rozmanitých vecí a nástrojov: bľacha "záмок na dverách", cvik "drevený klin", gredenc (z nem. Kredenz), lojtra "rebrík", luffík "zátko do fľaše", marka "známka", plajbas i klajbas (z nem. Bleiweiss), prešik "skrutka na knôt v lampe", sicherka "sponka", šparhelt "šporák" (z nem. Sparrherd), šranke "brada", šuplódňa "zásuvka v stole" (z nem. Schublade), švíbalke "zápalky", vajlink "nádoba na umývanie riadu", trachtar "rúrka na sťahovanie vína", varštať "hoblica", žoch "vrece" (z nem. Sack).

Odslov nemeckého pôvodu sú odvodené aj viaceré slovesá ako fercovať "ťahko zošiť", hertovať "zakaliť", hobľovať (nem. hobeln), hamovať "brzdiť", krochmeliť, pigľovať "hladiť", cinkovať "potiahnuť cínom", štrikať "pliešť", luforovať "vetrať". Tiežto i viaceré iné slová nemeckej proveniencie sú rozšírené na väčšom území aj v nárečiach na Slovensku.

Z dokladov vidno, že v nárečí GM sa vyskytujú slová cudzej proveniencie v podstate v tej podobe a v tom význame ako v slovenských nárečiach na území Slovenska. O niečo iná je situácia pri preberaní slov z maďarčiny. Vplyv tohto jazyka na slovnú zásobu nárečia GM sa prejavil o čosi v širšom rozsahu ako v nárečiach na Slovensku, a to preto, že obyvatelia slovenských enkláv na území Maďarska, Bulharska i niekdajšej Juhoslávie boli v užšom kontakte s maďarským jazykom ako obyvatelia na Slovensku.

Slová maďarského pôvodu v nárečí GM sme však nesledovali na základe osobitného výskumu, ale sme ich získali iba na základe pozorovania každodennej reči v styku s miestnymi obyvateľmi. Takto zaznamenaný materiál poskytuje iba čiastočný obraz o rozsahu tohto vplyvu na nárečie GM.

Na maďarskú provenienciu poukazujú názvy:

- a) osôb, ktoré sa vzťahujú na príbuzenstvo, zamestnanie a slová, ktorými sa pomenúvajú spoločenské vzťahy. Sú to slová ako apouš, apouka "otec", anďika "švagriná" (z maď. angy), kišasonka "slečna", nénika "teta" (z maď. nény), čordáš "pastier statku", juhás "pastier oviec", húšvagón "mäsiar", kišbírou "obecný sluha" (z maď. kisbiró), vadás "horár" (maď. vadász "poľovník");
- b) z poľnohospodárskeho života, napr. ěp "miesto, kde sa pasú kravy, past-visko" (z maď. gyp), forgo "úvrať" (porov. maď. forgat "obracať, otáčať

sa, forgó "otočný", keretíš "plot z dosák" (maď. keretés), tornác "prístavok pri dome" (maď. tornác), kaparík "nahrabané obilie z role" (maď. kaparék "škriabanie, škrábanina), pujka, puják, pujča "morka, moriak, morča" (maď. pulyka);

- c) jedlá a nápoje: cipou "bochník, chlebík" (maď. cipó), palačinta "palacinka" (maď. palacsinka), pogáč "pagáč" (maď. pogácsa), retéša "štrúdľa" (z maď. rétes "závin"); používalo sa aj spojenie retéša ľahanuo, tarhoňa "trhanka" (maď. tarhonya), terkeľa "terkelica" (maď. türkőly "pálenka zo zvyškov vylisovaného hrozna").

Početné slová maďarskej proveniencie sa vzťahujú na rozmanité reálie z oblasti spoločenského života, na viaceré veci a ich časti: cipele "mužské poltopánky" (maď. cipő, srb. a chorv. cipele), kalap "klobúk", fáťel "závoj" (maď. fatyol), kešeňa "vačok" (maď. kesenye), keřínka "zástera" (maď. kőtény), čurgatov "odstredivka na med" (maď. csurgató), čobolov "džbán", fijouk "zásuvka v stole (maď. fiok), láda "debna", hordou "sud, bočka" (maď. hordó), bařta "kresačka" (maď. balta), hářou "druh rýľa" (maď. ásó), dugou "uzáver na peci" (maď. dugó), řalou "kosák" (maď. sarló), reseřou "strúhadlo" (maď. reszelő), ňaklov "časť konského postroja" (maď. nyakló "ohlávka"), řaragle "sedisko na voze" (maď. saraglya), bagou "močka" (maď. bagó), garike "kruhy na platni šporáka" (maď. karika "obruč"), golúřka "řpuřka" (maď. golyó), segíš "hrebeň strechy" (maď. szegés).

Aj čiastočný pohľad na lexikálne výpořičky zachytené z nárečí GM svedčí o tom, že v nárečí tejto enklávy vyskytujú sa slová maďarskej proveniencie známe aj na území Slovenska. Takýmito slovami sú: bíreř, fajfa, fijok, puřka, terkelica, fáťel, řaragle a iné. Podaktoré z nich sa používajú iba v južnej časti nášho územia na slovensko-maďarskom pohraničí (napr. slová apouř, apouka, báři, góřa "bocian", kantár, temetov "cintorín", sapún, homok). Niektoré z nich sú zas známe iba na východoslovenskom nárečovom území (napr. ľanča, řor, vároř, hordou). Značná časť slov maďarského pôvodu používaných v GM však do nárečí na Slovensku neprenikla. Sú to slová ako birořák, bouř, dep, čordáš, húřvagoř, vadás, kaparík, řař, gerej retéša (ale ritěř na Slovensku), cipele, keřínka, cengej a viaceré iné slová.

Túto skupinu slov a rad iných si obyvatelia GM osvojili pravdepodobne eřte mimo územia našej vlasti, najmä v predchádzajúcich sídliskách na Dolnej zemi. Takmer všetky spomínané slová maďarskej proveniencie známe v nárečí GM sú doložené zo slovenských enkláv v Maďarsku. Maďarčina mala vplyv na lexikálny fond slovenských nárečí nielen pred odchodom Slovákov na Dolnú zem, ale aj v období, keď řili na maďarskom území.

Vplyv v tomto prostredí bol celkom prirodzený a dal sa dobre sledovať na základe stavu po druhej vojne aj napriek tomu, že jej obyvatelia už neřili v bezprostrednom styku s maďarským jazykom.

Podstatne iná bola situácia pri slovách, ktoré do nárečia GM prenikali z bulharčiny. Na základe pozorovania každodennej reči i na základe výskumov slovnej zásoby z viacerých okruhov hospodársko-spoločenského života sme v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch zistili, že vplyv bulharského jazyka na slovnú zásobu nárečia GM ja značný. Do slovnej zásoby tohto nárečia prenikli také slová, ktoré sa v našich nárečiach na Slovensku nevyskytujú a nie sú známe ani v iných enklávach so slovenskými nárečiami.

Intenzita vplyvu však nebola rovnaká vo všetkých vrstvách obyvateľstva a bola podmienená viacerými spoločenskými okolnosťami. Najvýraznejší bol vplyv u tých občanov, ktorí boli v ustavičnom styku s bulharským jazykom a u tých obyvateľov GM, ktorí už navštevovali bulharské školy. Vplyv bulharčiny postupne silnel a bol výrazný nadovšetko u príslušníkov mladšej generácie. Na ilustráciu uvedieme aspoň niektoré doklady, čo sme zaznamenali pri výskumoch reči miestneho obyvateľstva a pri výskumoch všeobecnej slovnej zásoby aj pomocou niektorých dotazníkov, ktorí sme spomenuli v úvode tejto práce.

Na základe týchto výskumov sme zistili, že do nárečia G. Mitropolie prenikali najmä abstrktá a kultúrne slová, pre ktoré sme ani v slovenských nárečiach nemali vždy naporúdzi domáci názov. Sú to napr. slová ako boríť sa za prvenstvo "bojovať, zápasíť" (z bulharského; ďalej iba b. borja), dviženia "prechádza" (b. dviženie), gubenia vo význame "strata času" (b. gubenie), otpusk "dovolenka" (b. otpusk), razlika "rozdiel" (b. razlika), řečeňia "prievan" (b. tečenie), naveki ide řečeňia ces ten koch, upravľenia "správa, vedenie" (b. upravenie), zaraziteľná choroba "nákazlivá nemoc", zbüniť "vzbúriť, popudiť" (z b. buna "vzbura, povstanie; prečo náz len zbüňili proti vláde"), žiteľstvo "pobyt, bydlisko" (b. žitelstvo).

Rozsah slov bulharskej proveniencie prakticky ani nebolo možno vymedziť, lebo intenzita využitia bulharizmov u príslušníkov nárečia GM bola rozmanitá a súvisela nielen s ovládaním obidvoch jazykov, t.j. slovenčiny a bulharčiny, ale aj so stupňom vzdelania, spoločenským postavením používateľa jazyka a s intenzitou styku jednotlivých vrstiev obyvateľstva.

Vplyv bulharského jazyka bol zreteľný takmer vo všetkých oblastiach slovnej zásoby. Z hláskoslovného a často aj tvaroslovného aspektu sú však bulharské slová prispôsobené slovenčine, ba často ani nemožno jednoznačnejšie usúdiť, či slovo bolo prevzaté priamo z bulharčiny. Sú to slová, ktoré sa vzťahovali na spoločenský život človeka v najširšom zmysle slova, najmä na názvy z oblasti administratívy, školstva, kultúry a nového spoločenského poriadku ako napr. : bjuro "úrad" (b. bjuro), komunalno bjuro, činovník "úradník" (b. činovník), gebernia "správna oblasť" (b. gubernija), opšřina "obecný úrad" (b. obština).

Z tohto lexikálneho fondu prevzatého z bulharčiny možno ešte uviesť názvy, ktoré užšie súviseli so životom človeka v dedinskom prostredí. Sú to

slová ako napr. kovačnica "šmykňa" (b. kovačnica), pazár "trh, jarmok" (b. pazar), zátvor "obecné väzenie" (b. zatvor), zátvorník "väzeň" (b. zatvorník), mirás "veno" (b. miraz "dedičstvo ženy po rodičoch"), choro "bulharský národný tanec" (b. choro), okardijon "veľká harmonika s basami" (b. akordeon), tambora "druh mandolíny" (b. tambura), gara "stanica" (b. gara), lineja "koľajnica, trať" (b. linija), kamijón "nákladné auto" (b. kamion), rejs "autobus" (b. rejs).

S početnými slovami bulharskej proveniencie sme sa stretli aj pri názvoch osôb pomenúvajúcich rodinné a spoločenské vzťahy a zamestnanie: datko "starý otec" (b. djatka), majka "matka" (b. majka), náborník "kamarát, vrsťovník" (b. nabor), drvodelec "kolár aj tesár" (b. ďarvodelec), furažier "povozník" (b. furažir "vojak obstarávajúci potravu"; oędz bou furažier, čo dovážali tovar); govedár "pastier hovädzieho statku" (b. govedar), magazíner "skladník" (b. magaziner), šiváč "krajčír" (b. šivač), železár "kováč" (b. železar), zemledelec "roľník" (b. zemledelec).

Mnohé doklady na slová používané v nárečí GM by sme mohli uviesť aj z iných významových okruhov, a to napr. názvy, ktoré sa vzťahujú na faunu a flóru, na názvy súvisiace s pestovaním a spracovaním hrozna i na názvy z poľnohospodárskej oblasti v širšom slova zmysle. Príslušníci nárečia GM preberali z bulharčiny najmä podstatné mená, iné slovné druhy boli zriedkavejšie. Nie sú však výnimkou prídavné mená ako napr. iskustvení "umelý" (napr. iskustvenie hnoje "umelé hnojivo"), kúpeškí "kúpený na trhu" (napr. kupeškie strimgle), sekatí "chrómý, nepodarený" (sakatí človek "krippel"), vraní "čierny" (vraní kuoň "čierny kôň", b. vran).

Známe sú aj slovesá bulharskej proveniencie: čukať, čuknúť "mlátiť", globiť "trestať"; zglobja nás a spokutuju, uvidíte; zaselit sa "osídliť sa".

Uvedené slová cudzej proveniencie, ktoré sme získali pri explorátorských zámeroch, nemožno vždy pokladať za bulharizmy, lebo ich pôvod mohol byť rozmanitý. Medzi týmito slovami sú aj slová prevzaté z tureckého, gréckeho i ruského jazyka. Nemožno vždy jednoznačne povedať, či slovo preniklo do nárečia priamo z bulharčiny alebo či ho Slováci prebrali aj inými cestami. Je známe, že slovná zásoba slovanských jazykov na Balkáne sa neraz nápadne zhoduje, a preto pri hodnotení lexikálnych prevzatí do slovenčiny sa vždy nedá jednoznačne určiť jeho proveniencia.

Bulharizmy i slová z iných jazykov neprenikli do nárečia GM v takom rozsahu, že by sa dalo hovoriť o ich prevahe. Lexikálne osobitosti z bulharčiny sú síce početné, ale sa vzťahujú iba na niektoré jednotlivosti v rámci istého významového okruhu, t.j. ide o zvláštnosti z periférie slovnej zásoby. Lexikálny fond nárečia GM sa v podstate zhoduje so stavom, aký je v stredoslovenských nárečiach, je však poznačený výrazným vplyvom bulharčiny. Na rozdiel od slovnej zásoby nárečí na Slovensku v nárečí GM neboli známe, resp. zanikli viaceré slová. Možno konštatovať aj to, že z niektorých významových

okruhov ostali iba zvyšky. Toto zanikanie slov súviselo s neexistenciou istých reálií, ktoré sa v novom prostredí nevyskytovali. Zachovať takéto názvy nebolo ani spoločenskou potrebou ani nevyhnutnosťou. Tak napr. zanikli viaceré názvy rýb i názvy súvisiace s rybárstvom a so spracovaním rýb. V GM neboli podmienky na chov rýb, preto aj absencia pomenovaní z tohto významového okruhu je prirodzený jav.

Aj v oblasti botaniky sme zistili, že sa v nárečí GM nevyskytujú viaceré názvy, ktoré sú v nárečiach na Slovensku dobre známe. Nezískali sme údaje na niektoré názvy stromov a krov i kvetenstva, s ktorým občania GM neprišli do styku. V nárečí GM sme nezaznamenali ani názvy húb, iba ich všeobecný názov huby, a to hubi za jedéňia a hubi ňeotravníe, t.j. "jedlé huby" a otravníe huby "jedovaté huby". Názvy húb sa v nárečí GM nemohli rozšíriť, lebo v okolí tejto lokality huby nerastú. Dobré však bola známa terminológia, ktorá súvisí s pestovaním hrozna a s výrobou viacerých druhov vín.

V časoch našich výskumov nárečie GM predstavovalo ucelenú jednotku tak z hľadiska hláskoslovného a tvaroslovného, ako aj lexikálneho a syntaktického. Iba v slovnej zásobe sme zistili istú vnútornú diferencovanosť, resp. používanie dvoch výrazov podľa pôvodu miesta, z ktorého kolonisti prišli do GM. Podľa informátorov potomkov tých občanov, ktorí prišli z Nadlaku, hovoria findža "hrnček na kávu", Padínčania zas šolka. Nadlačania majú tzv. metlínovú metlu, Komlóšania palíňovú metlu, hoci obidve metly sa zhotovujú z toho istého, resp. jednotného materiálu. Nadlačania nazývajú hrackú cestu orsáckou, Komlóšania kemenicou. Padínčania chpajú husi a používali plajbas. Padínčania hovoria čardák za kukuricu, Nadlačania takejto nádobe dali názov kotárka.

Príkladov na takúto deferenciáciu je viac. Aj tieto doklady možno dobre zužitkovať pri charakteristike nárečia i pri sledovaní jeho genézy a vývinu.

Výskum slovnej zásoby nárečia Gornej Mitropolie má význam z viacerých príčin. Je to dnes už vzácny materiál, ktorý sa dá využiť pri štúdiu dejín nášho jazyka, jeho členitosti, ktorú podmienil vývin v inorečovom prostredí, resp. v staršom vývinovom štádiu. Tento starší stav sa udržal aj v nárečí tejto lokality v širšom rozsahu ako na území Slovenska. S ohľadom na súčasný stav majú údaje z Gornej Mitropolie dokumentárnu hodnotu a každý autentický doklad osobitnú cenu. Našou povinnosťou je zachovať odkaz našich predkov aspoň v takom stave, v akom sme ho boli schopní zachytiť v ostatnom čase jeho vývinu.

ĽUDOVÉ PIESNE SLOVÁKOV V BULHARSKU ZO ZÁPISOV JÁNA MICHALKU

Soňa Burlasová

S. Burlasová

Folklór v enklávach, teda v inonárodnom obkľúčení, prežíva v podmienkach podstatne odlišných od situácie v domácom prostredí. Preto aj jeho štúdium za takýchto okolností poskytuje odlišné možnosti, v niektorých ohľadoch bohatšie, v iných naopak obmedzenejšie.

Enkláva (národnostný ostrov), ale aj diaspora (rozptýlenie) Slovákov v Bulharsku patrí k najmenej početným. Ďaleko ju prevyšuje počet emigrantov v Maďarsku, Juhoslávii či v Rumunsku. Príčiny tohoto stavu (sekundárna emigrácia, ťažké životné podmienky v počiatočnom období, ale aj dodatočná reemigrácia po druhej svetovej vojne) sú dostatočne známe. Napriek tomu si Slováci zachovali pomerne dlhý čas svoju národnú identitu, čoho písomným dokladom sú medzi iným aj práce tamojšieho učiteľa Jána Mi-

chalku (Knižná publikácia "Naši v Bulharsku, Päťdesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov", Myjava 1936 a rukopisná zbierka slovenských ľudových piesní.) Ján Michalko vyhotovil 171 zápisov slovenských ľudových piesní, z toho 45 iba textových a 126 kompletných aj s melódiou. (V jeho publikovanej monografii je však uverejnených iba 32 melodicko-textových zápisov.) Možno povedať, že toto množstvo predstavuje vzhľadom na štacionárny spôsob výskumu relatívne dostatočnú vzorku na určité porovnávacie uzávery.

O živote menšiny v inonárodnom prostredí rozhodujú rôzne sociálne, psychické, ekonomické a politické podmienky, ktoré určujú, ako sa formuje pomer väčšiny k menšine, a to aj na inštitucionálnom základe, najmä pokiaľ ide o školské a kultúrne inštitúcie. Príklady z dejín nám názorne ukazujú, že kým jedny podmienky mobilizujú spontánne sily pre zachovanie svojej osobitosti a svojich tradícií, zatiaľ iné práve naopak tieto možnosti narúšajú, alebo úplne znemožňujú. Ako krajné situácie by sme mohli spomenúť izoláciu etnickej enklávy z geografických alebo sociálnych príčin (napr. obyvateľstvo Novej Huty-Sinteu v Rumunsku) provokujúcu zachovanie starších vrstiev tradície zbavených nánosov novšieho vývinu v materskej krajine, čo poskytuje zvlášť vhodné podmienky na štúdium určitých skamenenín alebo matric pôvodnej tradície. Opačným prípadom je otvorenosť enklávy voči okoliu, v dôsledku čoho vznikajú vplyvy medzi etnicky odlišnými kultúrami, ktoré môžu byť jednostranné, alebo aj vzájomné.

Pokiaľ ide o Slovákov v Bulharsku, tak tu nejde ani o jeden z extrémov, ale o akúsi strednú situáciu. Ja ju prirodzene budem ilustrovať iba na príklade piesní.

Ako prvé som sa zamerala na funkciu piesní, pretože je všeobecne platné, že najmä obradové funkcie majú konzervačnú pôsobnosť na zachovanie piesní, či už k výročným, rodinným obradom, alebo aj k pracovným príležitostiam. Evidencia z tohoto hľadiska je pesimistická. Z výročných obradov sa zachoval iba text piesne na Smrtnú nedeľu, aj to skomolený a dve "kračúnske" piesne zrejme novšieho miestneho pôvodu, duchovného charakteru a jazykovo čisté. Dve piesne sú označené ako svadobné "na kašu" a dve možno zaradiť medzi svadobné vzhľadom na ich text, aj keď nie sú takto označené. Dve piesne sú k detským hrám a dve ku páračkám (z toho iba jedna s vyznačenou funkciou). Piesne Slovákov v Bulharsku teda zrejme postupom času strácali svoju funkčnú spätosť s pevne fixovanými spevnými príležitosťami, tvoriacimi os rozvoja spevnosti v tradičnom domácom slovenskom prostredí. Ak to porovnáme so stavom napríklad v Juhoslávii, aj tam sú piesne k výročným obradom slabšie zastúpené, zato však piesne svadobné sú početné a viažu sa na rozvinutú štruktúru uzlov svadobného obradu. V materiáli bulharských Slovákov teda prevažujú druhy bez pevnej funkčnej väzby, čo zároveň znamená, že ich frekvencia je čisto náhodná, u niektorých piesní častejšia, u iných zriedkavá (záznamy variantov postrádame). To sa zákonito musí prejaviť aj na kvalite ich prednesu, na zachovanosti ich hudobnej štruktúry, ako aj komplexnosti textu.

Ak v podstate absentuje príležitostná funkčná väzba piesní, ktorá zároveň podmieňuje aj ich tematiku, bude zaujímavé pozrieť sa, aké tematické vrstvy prevládajú v nami skúmanom materiáli. Ako vo všetkých známych repertoároch, aj tu početne prevládajú piesne s ľúbostnou tematikou, ktoré odrážajú viaceré stránky každodenného života - vrúcne vzťahy mladých ľudí, ale aj vrtochy, neveru, preklínanie, prekážky zo strany rodičov a spoločenské zábrany. (Brašljanica 46 piesní, Gorna Mitropolja 22. Ďalej budem uvádzať iba skratky B, GM, M-Mrtvica.) Množstvom na ne nadväzujú balady a im príbuzné drobné epické piesne. Aj v rámci nich je však najpočetnejšie zastúpená ľúbostná tematika. Keďže balady zobrazujú konfliktné situácie, vo viacerých verziách sa tu zomiera kvôli nešťastnej láske, rozdelení milenci sa po rokoch stretávajú na hrobe dievčaťa, mládenčí rozličným spôsobom zvädzajú dievčatá a tie zase nastoľujú svoje problémy s nemanželským dieťaťom. Známe sú skúšky vernosti, ale aj opak - krutosť mládenca, ktorý mučí svoju milú. Medzi baladami sú aj všeobecne známe typy o dcére zakliatej v javor, o Turkovej neveste, o Zbojníkovej žene, o sirotách na matkinom hrobe, aj o bratovi, ktorý sa zastane sestry týranej jej mužom. Vzácne kompletný je zápis balady "Brat zomiera vo vojne" (B 14, GM 10, M 1).

Vojenská tematika patrí taktiež ku skupinám početnejšie zastúpeným (B 12, GM 6). Tieto piesne vyjadrujú v prevahe žiaľ pri odchode na vojnu,

a to tak zo strany odvedenca, ako aj jeho rodiny a milej. Nehovorí sa v nich napodiv o sociálnom položení dodiny po odchode vojaka, čo je vo vojenských piesňach na Slovensku naopak časté. Sústreďujú sa skôr na vojenské útrapy a obavu pred smrťou. V tejto skupine sú aj texty reziduálneho charakteru, v ktorých sa hovorí o nútenom odvode za to, že mládenec neposlúcha rodičov.

Prekvapilo ma, že medzi zápismi sa nachádza dosť žartovných a satirických piesní, že ťažké životné podmienky nevytlúčili túto vrstvu (B 14, GM 2). Hovoria o neporiadnej a lenivej dievke, o opilosti, robia si posmešky zo vzhladu mládenčov, ale aj z ich pýchy, berú na pranier povyšovanie ženy nad muža, krášlenie sa dievok a do tejto skupiny by bolo možné zaradiť aj viaceré eroticko-lascívne témy. Zrejme išlo o piesne, ktoré odreagúvali rôzne spoločenské rozpory, ale aj sexuálne vzťahy.

Ostatné tematické skupiny už reprezentuje menej ako 10 zápisov a patria medzi ne piesne so sociálnou tematikou (B 7), ktoré líčia napríklad vdovstvo ako ťažké položení, ženy amerických emigrantov naopak ako ukážku blahobytu až svojvôle, chudobu ako zdroj utrpenia, a pýchu bohatých. Piesne s rodinnou tematikou (B 6) predstavujú nerobotnú ženu, nevoľnosť vadatej ženy, vzťah nevesta - svokra, vydaj za vdovca a matku ako útočisko, kde sa možno vyžalovať. Mládenecké a dievocké piesne súvisia s ľúbostnými aj rodinnými, hovoria o hrdosti mládenčov, o ich túžbe za dievčaťom, o ženbe a pod. (GM 5).

Zvlášť ma zaujali pôvodne zbojnícke piesne (B 2, GM 1), ktoré už neexistujú v čistej podobe, ale sú pretvorené napríklad na vojenskú pieseň, alebo dávajú nelogicky do súvislosti s horou - ako útočiskom zbojníkov - dievčinu. Zbojníctvo ako výrazná autentická slovenská tematika tu už v typickej rýdzej lyrickej podobe chýba.

Vo viacerých piesňach sú rozličné miestne kontaminácie, vzájomné spájanie pôvodne nesúvisiacich strof, alebo naopak skracovanie textov, ale to isté sa deje v živote piesne aj na jej pôvodnom území a je to výrazom variačného procesu, v akom ľudové piesne žijú.

Vzhladom na mieru zachovávanía tradície ma ešte väčšmi ako texty zaujala otázka hudobného štýlu, hudobného myslenia fixovaného v zápisoch melódií. Viaceré melódie pôsobia totiž zmätene, akoby neisto, majú prekvapivé závery, neobvyklé modulácie (napr. z B dur do c mol), vzhladom na strofickosť podivný vzťah záveru a začiatku melódie a i. Viaceré z nich pôsobia preto na prvý dojem ako nedobre zapísané. Aj keď by si zápis piesní vyžadoval kritické prehodnotenie z hľadiska takpovediac "hudobno-pravopisnej" stránky, nepredpokladám, že ide o nesprávny zápis. Myslím si, že problém spočíva v reálnom deformovaní tradície, v zabúdaní a tým aj v zneistení prednesu piesní, a to pod vplyvom ich menšej frekvencie. A napokon treba pripustiť aj vplyv folklóru inoetnického okolia, a to tak predchádzajúceho srbského, rumunského a maďarského, ako aj miestneho bulharského. V najväčšom meradle možno azda hovoriť o akejsi strate citu pre tradičné tonality.

Je prirodzené, že vzhľadom na zastúpenie jednotlivých vývinových vrstiev najpočetnejšie (55) sú novšie piesne s tzv. harmonickým cítením, iba priemerne sú však v ich rámci zastúpené typy s bodkovaným rytmom, tzv. čardášové, a úplne ojedinele čisto novouhorské typy so schematickým rytmickým aj formovým pôdorysom a príznačnou melodikou. Takzvaný západoeurópsky piesňový štýl (trojdobý takt, závery na tercii a i.) je zastúpený taktiež iba malým počtom príkladov (6). Medzi početné patria prechodné typy, spájajúce niektoré prvky staršieho myslenia (descendenčnosť, dvojdielnosť, absencia citlivého tónu v závere) s novším myslením. Dost' dobre sú zastúpené aj modálne typy (13). Každého, kto hľadá to najpríznačnejšie v slovenskej hudobnej tradícii, však zaujímajú piesne s úzkorozsahovou melodikou. Z tejto vrstvy zaujmú u bulharských Slovákov predovšetkým jednoduché kvinttonálne a kvintakordálne piesne, ktoré sú zachytené v 6 príkladoch, a to v spojení s rozšírenou ľúbostnou tematikou.

Pohľad na časť účastníkov seminára

Vôbec sa tu však nenachádza vrstva vývinovo najstarších a pre slovenský hudobný folklór typických kvarttonálnych piesní roľníckej kultúry. Táto vrstva býva najčastejšie spätá s výročnými a rodinnými obradovými piesňami, ako aj s trávnicovými a žatevnými textami, a tieto typy sa v tradičnej piesňovej kultúre Slovákov v Bulharsku nezachovali.

Pre to, aby sme mohli spoľahlivejšie hodnotiť stav spevnosti, aký nám uchovala zbierka Jána Michalku, museli by sme bližšie poznať aj metodiku jeho výskumu. Spontánny repertoár je odlišný od latentného, ktorý môžu v pamäti vyvolať zámerne nasmerované otázky. Dôležité sú však aj negatívne odpo-

vede na výskyt niektorých spevných príležitostí, ako aj niektorých druhov piesní. Našťastie pomerne veľa nám osvetľuje širšia práca J. Michalku "Naši v Bulharsku". Neveľký počet Slovákov, druhotná emigrácia, ťažkosti pri osídľovaní, ako aj v niektorých prípadoch rozptýlenie medzi domáce obyvateľstvo - to všetko hovorí dosť o sociálnych podmienkach života Slovákov v Bulharsku. Tieto okolnosti vedela prekonať iba neobyčajná rezistencia (zotrvačnosť) ľudovej piesne v pamäti nositeľov i po zániku kedysi živých a produktívnych príležitostí spevu. Aj podľa mojich osobných skúseností, napr. z výskumov v niektorých obciach Maďarska, ľudové piesne sa čiastočne uchovávajú v pamäti aj vtedy, keď už ich jazyk ustúpil zo svojej praktickej funkcie. Je to dané medziiným tým, že ľudová pieseň síce žije vo variačnom procese, ale jej podstatu tvorí pevný základ, ktorým je: pravidelne veršovaný text s rýmami alebo asonanciami, strofický charakter zaisťujúci viacnásobné opakovanie metrico-rytmického základu, melódia fixujúca základný tvar piesne, slovesné formuly či ustálené zvraty, ako aj celé strofy putujúce z piesne do piesne a pod. Čiže piesne tvoria akési odtlačky minulosti, ktorú si ich cestou sprítomňujeme.

Ak sa pozeráme na pieseň ako na významný prvok etnickej kultúry národa, musíme oceniť vysokú kultúrno-historickú hodnotu piesňového materiálu zapísaného J. Michalkom v 30. rokoch. Ide o najúplnejší doklad piesňového repertoáru Slovákov v relatívne stabilnom období ich života v Bulharsku. Tento materiál má veľkú cenu aj ako podklad pre porovnávacie štúdium, berúce do ohľadu tak podobné, ako aj úplne protichodné podmienky života iných slovenských emigrantov v novom prostredí.

Ako najvšeobecnejšie súhrnné hodnotenie tohoto materiálu možno vysloviť konštatovanie, že zachováva viaceré typy piesní textovo aj hudobne identické s tými, ktoré sú zapísané na Slovensku, obsahuje všaj aj typy spájajúce originálne slovenské texty s melódiami, na ktorých sa prejavil vplyv meniaceho sa kultúrneho okolia, ako aj neveľa textových adaptácií, odrážajúcich spôsob života aktuálny v čase zápisu.

SLOVÁCI V BULHARSKU V LITERÁRNEJ TVORBE MÁRIE TOPOĽSKEJ

Michal Babiak

M. Babiak

Sťahovanie Slovákov do Bulharska, ich zažitie do tamojšieho sociálno-kultúrneho kontextu a potom takmer kompaktné presídlenie do Československej republiky patrí medzi časovo najkratšie, no - ako uvidíme neskôr - aj najdynamickejšie kapitoly slovenských exodusov, teda takých pohybov, keď sa dali do pohybu nie jednotlivci, lež väčšie skupiny, kolektívy. Takto pozorované, bulharskí Slováci tvoria temer už historický, v súčasnosti neexistujúci fenomén, no ale aj tak - prívukujme to ešte raz - fenomén kolektívny, vytvárajú národnú enklávu, relatívne ucelenú societu, ktorú možno pozitívne determinovať istými spoločnými kolektívnymi charakteristikami. Dynamická prudkosť tejto kapitoly našich národných dejín je zrejmá: sťahovanie Slovákov do Bulharska - ako sekundárna a terciálna migrácia - prebiehalo koncom 19. storočia a celá táto kapitola sa uzavrela po druhej svetovej vojne;

teda za polstoročie udialo sa všetko: veď takmer aj tí prví, čo sa už narodili v Bulharsku, nielenže sa stačili počas svojho života vrátiť (keby do len Banátu - ale na Slovensko!), ba sú ešte medzi nami aj dnes tu - živí!

Trochu voľnejšie povedané - po väčšom časovom odstupe bude sa môcť konštatovať, že "bulharská odyssea" bola iba ďalšou bizarnou perlou našich národných dejín typu slovenských plátenkárov v Káhire v 18. storočí, strastiplného cestovania Mórica A. Beňovského či mesta Bratislava na juhoamerickej kontinente, ktoré založili - kto iní? - dolnozemskej Slováci. Teda, i keď je to v kozmických reláciách efemérna záležitosť, predsa aj táto podoba nášho národného bytia dostáva sa do nášho vedomia, do našej kolektívnej pamäti: a to nielen srdcovým vzťahom jednej generácie menšej slovenskej society k pikantnej paprike, 7/8 a 9/8 taktu, či k boze alebo ratluku, lež aj prostredníctvom najpamätlivejšieho (či zároveň aj najneistejšieho) média - slova. Ten zhruba polstoročný výlet, to - pre mnohých - i nájdenie i stratenie Zeme zasľúbenej, tá skoro už ako habánska cesta okolo sveta - dostala sa do literatúry, umeleckej, krásnej literatúry, stala sa súčasťou nášho duchovného svedectva - a to hlavne pričinením vzácne talentoovanej a citlivo vnímavej autorky - Márie Topoľskej.

Viacero momentov vplývalo na skutočnosť, že Mária Topoľská a jej literárna tvorba sú javom ojedinelým vo sfére literárnej v kontexte bulharských

Slovákov: už spomínaná krátkosť existencie tohto fenoménu - života a činnosti Slovákov v Bulharsku, s ňou súvisiaca nemožnosť vytvorenia širšieho ekonomic-ky prosperujúceho zázemia ako predpokladu následnej vyvíjajúcej sa duchovnej sféry - a zasa, s predošlým spojené - meškание s intelektuálnymi slovenskými posilami, buď zo Slovenska či z iných kultúrne vyspelejších prostredí, ako aj nemožnosť tak rýchleho vybudovania vlastnej relevantnej kultúrnej vrstvy z vlastných radov - všetko toto bolo zrejme iba tým najminimálnejším, čo bolo nevyhnutné, bez čoho sa nedá, ak chceme hovoriť o akom-takom organizovanom literárnom živote - a čo teda nemalo možnosť ani sa zrodiť, ani vykvitnúť v prípade Slovákov v Bulharsku. Neschopnosť vytvorenia si vlastnej kultúrnej sféry v interakcii slovenských kultúrnych a duchovných misionárov zo Slovenska s formujúcim sa partnerom z domáceho prostredia - paradigmatickí su vojvodinskí Slováci: tu sťahovanie Slovákov prebiehalo v 18. a na začiatku 19. storočia - v druhej polovici 19. storočia kultúrni pracovníci hlásia sa už aj z tohto prostredia so svojími výsledkami do celonárodnej duchovnej klenotnice: národný duch rastie vďaka literárnym príspevkom, divadelným predstaveniam, národným manifestáciám, neskôr tlačenému slovu a konečne autochtónnym autorom. V medzivojnovom období a v rokoch druhej svetovej vojny, keď Slováci v Bulharsku dosiahli najväčšiu ekonomickú, ale vďaka rozvíjajúcemu sa spolkovému životu aj kultúrnu úroveň, v spomínanom, teraz povedzme už komparujúcom prostredí, vo Vojvodine, literárne snaženia tamajších spisovateľov mali dvojakú podobu: kým v poézii, hlavne vďaka tvorbe Juraja Mučajiho a Štefana Valenta-Šubarova možno sledovať, nazvime to istý krok s dobou - oboch autorov tvorivo inšpiroval neskorý francúzsky impresionizmus, zatiaľ, na druhej strane, v próze sledujeme poetiku včasnej tzv. druhej vlny slovenského realizmu, zosobnenej v Jánovi Čajakovi ako hlavnom predstaviteľovi slovenskej vojvodinskej medzivojrovej literatúry. Zakonzervované, staromódne a voči literárnym dianiam hocikde inde vo svete ignorujúce východiská ošumelej realistickej metódy bačka Čajaka boli ešte krok ďalej od margín súdobých dianí v slovenskej literatúre. Takto trochu neslávne sa dostávala slovenská vojvodinská literatúra z centra dianí a záujmu slovenskej literárnej verejnosti v časoch matičných a v období pôsobenia Félixu Kutlíka, neskôr Gustáva Maršalla-Petrovského, alebo aj predprevratového Čajaka - na perifériu dianí, do kategórie lokálne-regionálneho, na vedľajšiu či odstavenú koľaj.

Mária Topoľská dostáva sa v štyridsiatyoch rokoch do slovenskej literatúry - a to rovno do hlavného vývinového prúdu, do okruhu tvorby, ktorá dlhšie bola označovaná ako lyrizovaná próza. Dobová kritika so značnou dávkou oduševnenia privítala knižný debut Márie Topoľskej, zbierku noviel V putách zeme¹ z roku 1944; ne jeden kritik v záverečnom hodnotení tvrdil, že tieto novely Márie Topoľskej patria "medzi najlepšie slovenské prozaické útvary posledných čias."² Jozef Felix kládol Topoľskej tvorbu do kontextu najnovších tendencií v slovenskej literatúre: "Na umeleckej stavbe týchto noviel sú badateľné všetky vymoženosti modernej slovenskej prózy, a preto aj kniha Topoľskej stojí na jej úrovni."³ Felix si všíma aj inovačné prínosy, okrem

iného: "Na slovesnom výraze noviel sú badateľné stopy dolnozemskeho lexika, veľká starostlivosť o výraz a aj po tejto stránke je kniha Topoľskej obohatením slovenskej prózy."⁴

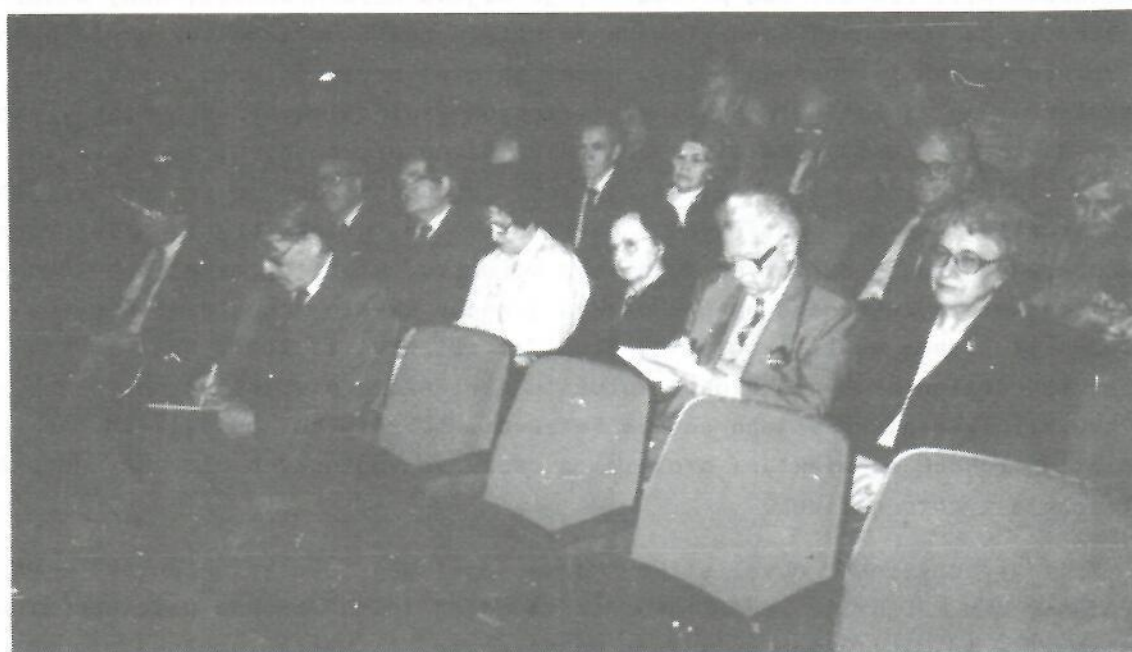
Korenšpodovanie s najnovšími trendmi v slovenskej literatúre u Topoľskej všíma si vo veľmi dobrej kritike aj Andrej Mráz: "Osídleniam Slovákov v Bulharsku doteraz malú pozornosť venovala aj odborná spisba, a tým menšiu krásna literatúra... Pravda, sám predmet by ju nijako nezachraňoval, keby autorka nevedela sa zmocňovať špecifického materiálu podľa požiadaviek umeleckých a v zmysle tendencií dnešného stavu našej epickej prózy."⁵ Mráz vyzdvihuje u Topoľskej jej zamietnutie poetiky klasických realistických východísk - ako sme už povedali - v štyridsiatych rokoch už dávno prekonaných, no vo vojvodinskom kontexte ešte živo pretrvávajúcích: "Bezpečne zbavuje sa zastaralých manier realisticko-dokumentárnych a deskriptívnych, nijako predimenzované do popredia netisnúc ani prvky lokálneho koloritu, ktorý by menej spontánneho spisovateľa, obdareného manšou dávkou jemného zmyslu pre slovesne nosné skutočnosti, ľahko mohli zvädzať."⁶ Stojí za zmienku, že tieto Mrázom biľagované samoučelné prvky lokálneho koloritu nielenže v štyridsiatych rokoch zaplavovali literatúru v jeho rodnom Petrovci, no ešte ani po ďalších štyridsiatich rokoch sa niektorí prozaici z radov vojvodinských Slovákov nedokázali zbaviť týchto reziduí.

Mrázova uchytenosť novelistikou Márie Topoľskej ide až tak ďaleko - čo si všímame ako kuriozitu, resp. ako širšie menej známu Mrázovu patriarchálnu založenosť - že explicitne vyjadruje upodozrenie, či Mária Topoľská nie je iba pseudonymom, či sa náhodou za týmto menom neskrýva de facto "mužský autor".⁷ Žeby žena dokázala napísať také dobré novely?!

No Mráz si vecne všíma, že bulharské prostredie - pre slovenského čitateľa v podstate exotika - priemerných autorov by predimenzovane zaťažilo, vysúvali by ho neúčelne, neorganicky do prvého plánu, čo však nie je Topoľskej prípad, u ktorej toto prostredie tvorí "výraznú časť celku... Pravdy tým nedokazujeme, že novely tieto nie sú determinované životným materiálom, ktorý je autorke východiskom. Naopak. Počnúc od vrstiev jazykových, tak v slovníku ako v syntaxi, až po charaktery a epickú osnovu jednotlivých noviel, všetko tu nesie stopy smutného úseku slovenského života"⁸ (podč. M.B.).

V tomto Mrázovom konštatovaní signifikantné je určenie "smutný úsek slovenského života". Mráz veľmi presne vystihuje jednu z najtypickejších dominant poetiky Márie Topoľskej - trafický pocit života; Topoľská pojíma svojich hrdinov v momentoch životne pohnutých, osudovo rozhodujúcich, prelomových - no kým tieto isté chvíle slovenskí prozaici-naturisti žánrovo budú realizovať v intenciách novoromantizmu, pre Topoľskú rozhodujúcim je - v žánrovej dominante - novorealizmus. Tieto termíny Oskára Čepana nevyužívam náhodou: jeho syntéza o tzv. slovenskej lyrizovanej próze a jej vnútornej diferenciácii⁹ sa zdá byť podnetná aj v tomto prípade: Čepan zaraďuje

Máriu Topoľsku do skupiny vlastnej lyrizovanej prózy, kde napr. spolu s J. C. Hronským, Š. Letzom, F. Gabajom a i. tvoria jeden z ústredných prúdov slovenskej medzivojnovnej, resp. vojnovnej prózy - na ktorý potom nadväzovali naturalisti (Ondrejov, Švantner, Chrobák, Figuliová). Pre lyrizátorov, v skupine ktorých je aj Mária Topoľská, štylistickú dominantu tvorí impresionistický lyrizmus, ktorý sa na pláne žánru realizuje ako novorealistickej novela.

Hostia a aktívni účastníci seminára pozorne počúvajú referát M. Babiaka

Prelomové životné situácie hrdinov noviel u Márie Topoľskej nie sú spravidla následkom vonkajších udalostí, ani predpokladanej následnej psychickej reakcie na túto pohnútku: hrdinovia noviel Márie Topoľskej dostávajú sa k pocitu stiesnenosti - a ten je najčastejšie následkom subjektívnych úvah o správnosti vlastného konania, spochybňovania a relativizovania momentu zodpovednosti za vlastný výber. Už to najelementárnejšie a všetkým Slovákom v zahraničí spoločné - to rozhodnutie o d í s ť nesie v sebe výnimočnú záťaž zodpovednosti za svoj osud - a toto, táto zodpovednosť voľby, ktorú si človek uvedomuje cez pocit úzkosti - je jedným z východísk existencializmu. Takto, takmer až programovo v novele Za svojím chlebom hýbu sa s početnými zmiešanými pocitmi hrdinovia za svojou projekciou sveta - idú z vlastného rozhodnutia, prebrali za svoj osud zodpovednosť. Nie vonkajšia neistota, lež ten vnútorný pocit zodpovednosti, keď som si zvolil sám a nemôžem sa na nič vyhovárať, keď budem tým, čo projektujem aby som bol - toto je tá existencialistická téza v motíve odchodu, sťahovania, presídlenia, ale aj v motívoch hraničných, prelomových polôh človeka, ktoré Topoľská s výrazným zmyslom pre pochopenie stvárňuje - a ktoré najčastejšie vyúsťujú v smrti,

resp. v tragédii zrútenia celý život budovaného sveta. I keď, ako sme už vyššie povedali, na pláne žánru Topoľskej poetika sa realizuje v novorealistickej novele - tá existencialistická stiesnenosť, ten smútok samoty, existencie, ktorá predchádza podstave - čiastočne sa u Topoľskej transformuje do pozície balady, ktorá už svojou orientáciou na novoromantizmus akoby sa chcela prikláňať k poetike naturizmu.

Vynikajúce literárne dielo Márie Topoľskej takto iba navonok vytvára paradox: že tenučká kultúrna vrstva literárneho kontextu Slovákov v Bulharsku stojí v pozícii superiórnej, dominantnej, progresívnej a podnetnej voči situácii v próze vojvodinských Slovákov, za ktorými v štyridsiatych rokoch 20. storočia už stál poldruhastoročný kontinuálny vývin literatúry. Už spomínaný Oskár Čepan v úvahe Literatúra medzi perifériou a centrom rieši tieto problematické body: "Niekde, hoci sú na to mnohé organizačné predpoklady, sa nedeje nič. Inde, kde možno takýchto predpokladov ani niet, sa často mimovoľne sústreďuje tvorivá energia. Vzniká akýsi gravitačný bod, ktorý okolo seba sústreďuje kvantitu i kvalitu umeleckej tvorby a svojou dostredivou silou strháva osihotené javy do okruhu svojej pôsobnosti... Možno sa spýtať: Záleží tu veľa alebo predovšetkým na historických tradíciách, geografických podmienkach, rôznych diaspórach a enklávach...? Isteže nie. Tento pomernemôžu v podstatnej miere ovplyvňovať nijaké geografické ani historické okolnosti, obyčajne náhodné sociálne alebo politické fakty, o to menej ustálená tradícia. Vzťahy sú premenlivé. Stálou veličinou je v nich iba umelecká individualita, autor a jeho dielo."¹⁰

To, čo Oskár Čepan skúmal prevažne na vzťahu Slovensko-Vojvodina, dalo by sa teda aplikovať aj na pomer vojvodinskí-bulharskí Slováci. Slováci v Bulharsku vďaka silnému individuálnemu umeleckému zásahu Márie Topoľskej nielenže sa dostávajú z margín diania v slovenskej literatúre, lež priamo do víru, centra hlavných prúdení slovenskej literatúry medzivojnového a vojnového obdobia.

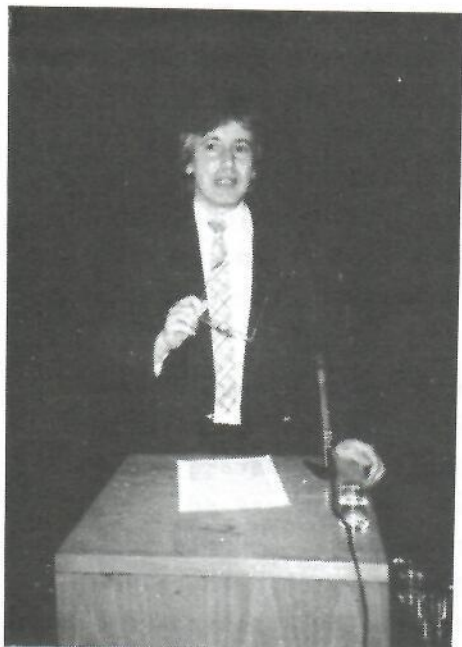
Poznámky

1. TOPOĽSKÁ, MÁRIA: V putách zeme. Matica slovenská, Martin 1944.
2. Anonym: Rilkeho poézia v slovenčine - Básnický debut J. Gregorca - Zbierka noviel Márie Topoľskej. In: Slovenská sloboda, 7, č. 104, 7. V. 1944, s. 6.
3. FELIX, JOŽO: Novely Márie Topoľskej. In: Slovenský rozhlas, 5, č. 28, 9. 7. - 15. 7. 1944, s. 881.
4. Tamže.
5. MRÁZ, ANDREJ: Novely Márie Topoľskej. In: Elán, 14, č. 10, jún 1944, s. 9 - 12.
6. Tamže.
7. Tamže.
8. Tamže.

9. ČEPAN, OSKÁR: Kontúry naturizmu. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1977.
10. ČEPAN, OSKÁR: Literatúra medzi perifériou a centrom. In: Literárne bagately. Archa, Bratislava 1992, s. 134 - 135.

ORGANIZOVANÁ REEMIGRACE BULHARSKÝCH ČECHŮ A SLOVÁKŮ A JEJICH USÍDLENÍ V POHRANIČÍ ČESKÝCH ZEMÍ 1949 - 1950

Jaroslav Vaculík

J. Vaculík

V souladu s výzvou československé vlády, která 31. července 1945 vyzvala krajany v zahraničí k návratu do vlasti, usilovali také bulharští Češi a Slováci o organizovanou reemigraci. Již 1. srpna 1945 zaslal Národní dům ve Vojvodově dopis předsedovi vlády Zdeňku Fierlingerovi, kterému tlumočil přání zdejších Čechů vrátit se do vlasti.^{1/} Od jara 1946 usilovalo ministerstvo zemědělství o vytvoření příznivých předpokladů k osídlení bulharských Čechů a Slováků, kteří byli známi jako úspěšní pěstitelé zeleniny, a to na jižní Moravě a v jižních Čechách. Avšak většina okresů, které žádost ministerstva obdržely, reagovala negativně, neboť se jednalo o úrodné okresy s největším přílivem uchazečů o půdu z vnitrozemí: pozitivně reagovaly pouze okresy Prachatice a Sušice.^{2/}

V prosinci 1946 přicestovali do Prahy zástupci bulharských Čechů a Slováků, aby na ústředních úřadech projednali možnosti usídlení. Při jednání na ministerstvech zemědělství a sociální péče, zemském národním výboru a Československém ústavu zahraničním jim bylo doporučeno, aby vyčkali podepsání dohody mezi vládami obou zemí o transferu majetku. Zároveň byli upozorněni, že oblast k jejich usídlení nejvhodnější - jižní Morava - je novými osídlenci satureována.^{3/}

I když ministerstvo zemědělství nemělo v požadovaných oblastech k dispozici volné usedlosti, počítalo s reemigrací bulharských Čechů a Slováků a jejich zemědělským usídlením, a to po provedení reemigrace a usídlení volyňských Čechů. Zároveň doporučovalo ministerstvu zahraničních věcí, aby zahájilo s bulharskou vládou jednání o likvidaci nemovitého majetku uchazečů o reemigraci z Bulharska.^{4/} Někteří bulharští Češi a Slováci, kteří nebyli vázáni nemovitým majetkem, se již v roce 1946 (a také v letech 1947 a 1948) vraceli a usazovali v pohraničí českých zemí^{5/} i na jižním Slovensku.

V prosinci 1947 československá delegace, tvořená zástupci ministerstev zahraničních věcí, sociální péče a financí a Národní banky Československé, dohodla s příslušnými bulharskými činiteli znění reemigrační dohody s tím, že tato bude podepsána, jakmile bude dosaženo dohody bank ohledně transferu

úctu, na němž měly být ukládány hotovosti z likvidace majetku reemigrantů. Byl přijat závěr, že zemědělské usedlosti budou převzaty bulharským státem za místní střední ceny, nemovitosti ve městech a movitý majetek mohly být prodány za volné ceny. Dohoda o reemigraci se týkala jak Čechů a Slováků ve velkých městech a průmyslových střediscích (asi 350 úředníků, řemeslníků, obchodníků a dělníků), tak individuálně hospodařících rolníků v šesti obcích (celkem 381 českých a slovenských zemědělských rodin). Tito zemědělci byli ochotni se usadit na parcelovaných velkostatech, kde by si sami postavili nová obydlí. K řízení průběhu reemigrační akce byla zřízena smíšená československo-bulharská komise. Text dohody o přesídlení bulharských Čechů a Slováků schválila československá vláda 12. března 1948 s tím, že reemigrace bude zahájena, jakmile dojde k dohodě bank o transferu finančních hotovostí.^{6/}

V souladu s protokolem o hospodářských poradách mezi československou a bulharskou delegací z 25. dubna 1948 byly 6. května 1949 podepsány úmluva o úpravě přesídlení osob české a slovenské národnosti z Bulharska do ČSR a dohody o výši a způsobu transferu jmění přestěhovalců, které se staly právním podkladem umožňujícím realizovat reemigrační akci.^{7/} Podle těchto dohod šly výlohy související s reemigrací, s výjimkou výloh bulharských úředních osob, na vrub československé vlády. Předsedou československé části smíšené komise byl jmenován ministerský rada ministerstva sociální péče dr. Václav Šatava, který získal zkušenosti z této práce jako hlavní zplnomocněnec československé vlády při reemigraci volyňských Čechů v letech 1946-1947.^{8/}

Členové československé části smíšené komise přicestovali do Bulharska počátkem července 1949 a v první polovině tohoto měsíce navštívili deset lokalit osídlených Čechy a Slováky, aby zde převzali přihlášky k reemigraci, které byly poté předloženy do jednání smíšené komise. Po jejich schválení bylo nutno opět navštívit tato místa, rozložená v různých částech Bulharska, za účelem odhadu nemovitého majetku reemigrantů.^{9/} Podle reemigrační dohody si mohli vzít s sebou osobní svršky, bytové zařízení a předměty domácnosti, osobní šperky, nejnutnější nářadí, jednoho vepře a pět ovcí na každou rodinu.

První dva transporty reemigrantů z Bulharska v počtu 786 osob překročily československé hranice u Štúrova v prosinci 1949. Byly dirigovány na jižní Moravu, kde ředitelství Československých státních statků (ČSSS) Hrušovany nad Jevišovkou, Valtice a Znojmo dalo k dispozici 272 rodinné domky, včetně domků uvolněných Charvátů ve Frélichově (nyní Jevišovka), Dobrém Poli a Novém Přerově na Mikulovsku. Zemědělští reemigranti se stali zaměstnanci státních statků a do soukromého vlastnictví získali po 1 ha půdy. Kromě toho obdrželi 5 tisíc Kčs v hotovosti na nejnutnější výdaje (na vrub částky odevzdané na účet bulharské Národní banky) a kromě toho měli obdržet k úhradě přidělených nemovitostí a inventáře částku do 50 tisíc Kčs na rodinu. Třetí transport se pro technické obtíže opozdil a dojel 23. ledna 1950;

jeho příslušníci byli umístěni jednak na státních statcích na jižní Moravě, jednak v průmyslových závodech na Chebsku a Karlovarsku.

Čeští zemědělci z Bulharska měli být usídleni především v Novém Přerově a Dolních Dunajovicích. Již v roce 1948 si jejich zástupci prohlédli propované lokality, se kterými projevíli spokojenost, i když obec Nový Přerov byla značně poškozena válečnými událostmi. První transport bulharských Čechů přicestoval po pětidenní cestě z bulharského Ruse, po převozu přes Dunaj ferry-boatem, do Novosedel 3. prosince 1949. Na slavnostně vyzdobeném nádraží byli uvítáni zástupci ONV Mikulov a místní korporací. Za pomoci traktorů a nákladních aut bylo prováděno stěhování do nových domovů. Jelikož počet volných domků nedostačoval, bylo nutno odstěhovat z obce reemigranty z Maďarska i některé novousedlíky z vnitrozemí. Ne všichni reemigranti byli spokojeni s přidělenými domky, neboť rozdíl v jejich velikosti i kvalitě byl mnohdy značný. Vzhledem k nedostatku volných domků byly přiděleny i některé, které původně byly určeny k demolaci. Jejich opravu zajistily dodatečně státní statky. Celkové náklady na opravu rodinných domků pro reemigranty z Bulharska činily 12 mil. Kčs, z toho jen na okrese Mikulov 9 132 000 Kčs. Průměrný náklad na adaptaci jednoho domku činil asi 40 tis. Kčs, na Mikulovsku 38 042 Kčs.^{10/}

Přestože umístění reemigrantů z Bulharska bylo již předem naplánováno na jižní Moravu, a to vzhledem k optimální možnosti využití jejich kvalifikace jako pěstitelů vína a zeleniny, projevil o tyto pracovní síly v zemědělství zájem také kraj Jihlava, který se v tomto smyslu obrátil na ministerstvo práce a sociální péče, avšak s negativním výsledkem.^{11/}

Vzhledem k tomu, že se dodatečně přihlásily k reemigraci ještě další 362 osoby, byl realizován ještě čtvrtý transport, který přijel do Mikulova 23. května 1950. Jeho příslušníci byli umístěni v Novém Přerově, Mikulově, Valticích, Drnholci, Novosedlech, Jevišovce, Hraběticích, Brodu nad Dyjí a Perné. Do jednotlivých obcí byly rodiny umisťovány dle možností podle příbuzenských svazků. V následujících měsících a letech docházelo k dalšímu přemísťování, někteří se odstěhovali do vnitrozemí, jiní na Slovensko.

Ve čtyřech transportech se vrátilo v době od 29. listopadu 1949 do 23. května 1950 celkem 1336 reemigrantů, z toho 340 dětí do 14 let. Většina reemigrantů patřila k drobným zemědělcům do 5 ha, výjimečně do 10 ha, a tito přivezli do ČSR ve sto nákladních vagónech mimo jiné 1400 ovcí, 1500 ks drůbeže a padesát vepřů. Hodnota zanechaného nemovitého majetku představovala částku 362 mil. leva, tj. 55 mil. tehdejších Kčs.^{12/}

Poznámky

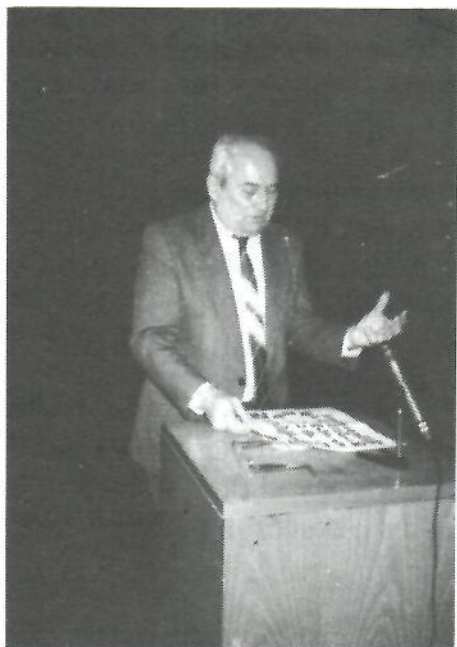
- 1/ Archív Ministerstva zemědělství ČR Praha (dále jen AMZ), f. PR-R, dopis Úřadu předsednictva vlády ministerstvu zahraničních věcí z 3. 12. 1945.

- 2/ Tamtéž, korespondence ministerstva zemědělství s osídlovacími komisemi ministerstva (OKMZ) z března 1946.
- 3/ Tamtéž, úřední záznam ministerstva zemědělství z 11. 12. 1946; SÚA Praha, fond Zemský úřad Praha, k. 670, inv. č. 3674/46, úřední záznam ZNV Praha z 14. 12. 1946.
- 4/ AMZ, f. PR-R, dopis ministerstva zemědělství ministrstvu zahraničních věcí z 8. 1. 1947.
- 5/ Tamtéž, úřední záznam OKMZ Kadaň z 13. 1. 1947.
- 6/ Tamtéž, zpráva o služební cestě do Bulharska z 10. 1. 1948; SÚA, fond MPSP, k. 268, souhrnná zpráva o reemigraci.
- 7/ SÚA, tamtéž, k. 336, informace pro ministra sociální péče z 26. 4. 1950. Text dohod uložen tamtéž v příloze.
- 8/ SÚA, tamtéž, k. 269, reemigrace z Bulharska.
- 9/ Tamtéž, dopis Československé přesídlenecké komise v Sofii ministerstvu práce a sociální péče z 30. 8. 1949.
- 10/ SÚA, fond Sekretariát ministra zemědělství, k. 198, zápis z porady 2. 11. 1949. Moravský zemský archiv Brno, B 282, k. 37, reemigranti 1949-1950, tamtéž, k. 163, reemigranti 1949-1950.
- 11/ SÚA, fond MPSP, k. 416, dopis ministerstva sociální péče KNV Jihlava z 8. 12. 1949.
- 12/ SÚA, fond Úřad předsednictva vlády z 10. 7. 1950.

NIEKTORÉ DEMOGRAFICKÉ A VZDELÁVACIE POZNATKY O SLOVÁKOCH PRESÍDLENÝCH Z BULHARSKA

Juraj Ďuriš

J. Ďuriš

Hneď na začiatku tohto príspevku pripomeniem úlohu, ktorú sme si dali v predchádzajúcej ročenke: venovať zložitým problémom reemigrácie Slovákov z Bulharska. Bola naznačená aj metóda plnenia tejto úlohy, a to formou ankety s využitím dotazníkov, lebo sa potvrdilo, že vlastná, čo ako "deravá" pamäť bola a je tou najspoľahlivejšou odpoveďou na také otázky, ako: Kedy ste prišli? Kde ste sa usadili a pod. Takto som získal spoľahlivé podklady pre úvahy o reemigrácii Slovákov z Bulharska.

Za ochotu a pomoc pri zbere informácií pre túto prácu vyjadrujem úprimné poďakovanie pani Kristíne PRÍBEĽOVEJ, Alžbete SÝKOROVEJ a Zuzane TRNOVSKEJ, pánovi Jurajovi a Jánovi MAREČKOVI a Michalovi NOSÁĽOVI ako aj všetkým ostatným krajanom, ktorí ma čo i len dobrým slovom podporili.

Úvodom:

Anketou som získal odpovede týkajúce sa 803 osôb z troch obcí, a to Hornej Mitropolije, Podemu a Brašljanice. Veľkosť vzorky zodpovedá počtu krajanov, ktorí sa podľa vtedajších úradov pripravovali na presídlenie (pozri Prílohu prehľad rodín podchytených v tomto prieskume).

V knihe Jozefa Hrozienčíka "Slováci v Bulharsku" vydanej Maticou slovenskou v r. 1985 sa na strane 103 - 104 uvádza "...Dr. Juskoviča správa odráža snahu čl. delegácie zachytiť vtedajšie (v roku 1947) hospodárske a sociálne rozvrstvenie Čechov a Slovákov v Bulharsku..." Počet osôb podľa jednotlivých dedín Gorna Mitropolija "počet duší 400", Podem "počet duší približne 300" a Brašljanica "počet duší 200".

Aby naše ďalšie sledovanie presídľovania Slovákov z Bulharska našlo u čitateľa jednotnú predstavu o skúmanom období, uvedieme doslovné znenie časti Zmluvy o úprave presídlenia osôb českej a slovenskej národnosti z Bulharska do Československa podpísanej dňa 6. mája 1949, ako ju zaznamenal J. Hrozienčík už v spomínanej knihe na strane 110: "...môžu sa voľne presťahovať v lehote jedného roka odo dňa podpísania tejto zmluvy".

Mňa ako jeného z presídlencov po mnohých rokoch najviac upútal práve horeuvedný citát. Jemu som prispôboval časť otázok tohto prieskumu (obracal som sa na osoby, ktorých sa sťahovanie týkalo a priamo som ich oslovoval v snahe čo najviac objektivizovať údaje o reemigrácii Slovákov z Bulharska.

Prekvapivé bolo zistenie o začiatkoch reemigrácie. Vysvitlo, že niektorí Slováci z Bulharska prišli do ČSR ešte v období rokov 1930 až 1940, a to či už ako jednotlivci alebo celé rodiny.

Medzi prvými rodinami, ktoré sa presťahovali na Slovensko, bola rodina nášho pána učiteľa Tomáša Topoľského (v r. 1940). Pred ňou i po nej to boli jednotlivci, ktorých môžem označiť za "vyslancov" pred začatím hlavnej vlny presídľovania rodín z Hornej Mitropolije, Podemu a Brašljanice. Boli to: Michal Topoľský, Jozef Nosáľ, Ondrej Mikuláš, JuraĽ Ďuriš, Pavol Zelenák, Ondrej Hanko, Štefan Adamík, Zuzana Ďuricová, Ján Mikuláš a ďalší.

Odvážnejšie skupiny presídlencov - jednotlivcov sa prihlasujú hneď po prechode frontu v čase II. svetovej vojny. Patria sem: Ján Kocka, Michal Zelenák a Pavol Ďuriš z Hornej Mitropolije, bratia Petrákovci z Brašljanice, JuraĽ Mareček, Samuel Jesenský z Podemu a ďalší.

Od jednotlivcov a skupín sa veľmi rýchle zväčšujú rady presídlencov o celé rodiny, a tak prvé transporty loďou a vlakom dovážajú krajanov odhodlaných začínať svoj nový život v starej vlasti.

Prieskum zaznamenal, že už v roku 1946 sa presídlilo 204 osôb a do konca roku 1949 sa počet presídlencov zvýšil na 651 (tabuľka č. 1).

Obce Podem a Brašljanica ukončili svoje presídlenie do konca roka 1949, teda za necelé štyri roky. Spontánne a rýchle presťahovanie krajanov z týchto dvoch obcí možno hodnotiť ako výsledok dobrej prípravy a organizovanosti.

Gorna Mitropolija sa od vyššie uvedeného rýchleho tempa sťahovania odlišuje tým, že "Mitropolčanom" sťahovanie trvalo od roku 1946 až do roku 1970, t.j. vyše 20 rokov. Prekvapuje zistenie, že ešte v roku 1957 prišla značná časť Slovákov z Bulharska do ČSR - až 119 osôb, najmä z Hornej Mitropolije. Dokonca ešte aj potom, v priebehu rokov 1967-69 prišlo do republiky 15 osôb, všetci z Hornej Mitropolije. Trochu vzdialené snahe o "voľné presťahovanie sa v lehote jedného roka odo dňa podpísania zmluvy..."

Analýza:

Pokúsme sa teraz o menšiu analýzu údajov získaných o 803 osobách:

Do Čiech prišlo 74 osôb (t.j. 9,2 %), na Moravu 342 osôb (42,6 %) a na Slovensko 387 osôb (48,2 %). (Tabuľka č.2 a 3).

Výzva prísť do Československa sa vzápätí po príchode stala pre mnohé rodiny veľkým a nemilým prekvapením, lebo sa ocitli v neslovenskom prostredí v Čechách, na Morave a na južnom Slovensku.

Z uvedeného sme poznali, že v ä č š i n a Slovákov z Bulharska neprišla na Slovensko, ale do českých krajín (416 osôb, čo predstavuje 51,8 %). Citovaná práca J. Hrozienčíka uvádza: "...väčšina slovenských reemigrantov z Bulharska sa usídlila v Mikulove, v bývalej nemeckej osade Jevišovka a v iných dedinách českého pohraničia" (s. 112).

Doplním niekoľkými konkrétnymi údajmi o prvých miestach pobytu presídlencov z Bulharska v ČSR (Tabuľka č. 4).

Z pôvodných troch dedín v Bulharsku sa počet prvých miest pobytu presídlencov v ČSR vyšplhal až na 94. Nuž čo, "rozprchlí sa krajanovia" a veru skoro až "na sto metrov". J. Hrozienčík oprávnene píše v spomenutej knihe: "...stará pôvodná kompaktná roľnícka emigrácia do Bulharska sa v iných podmienkach rozpadla" (s. 112).

Čas prešiel a po takmer 50 rokoch života sa ukázalo, v čom sú najsilnejšie putá spolupatričnosti Slovákov z Bulharska: Je to predovšetkým rodové puto, ďalej tendencia mladých nájsť si svoje uplatnenie v mestách a v neposlednom rade trebárs aj v podvedomí silne zakorenená túžba po slovenskosti.

Migrácia rokov 1946-1994:

Pozrime sa, aké je preskupenie presídlencov od roku 1946 do roku 1994:

prvé miesto pobytu v ČSR	počet osôb	posledné bydlisko /miesto/	počet osôb	z toho žijúcich k 31. 3. 1994
Bratislava	137	Bratislava	281	190
Trnava	36	Trnava	139	83
Skalica	-	Skalica	30	20
Jevišovka	198	Jevišovka	81	21
Hrabětice	55	Hrabětice	12	1
Mikulov	5	Mikulov	10	8
Novosedly	16	Novosedly	8	2
Mušov	16	Mušov	-	-
Tekovské Lužany	61	Tekovské Lužany	15	8
Mariánske Lázně	15	Mariánske Lázně	3	1
Hevlín	24	Hevlín	13	4
Most pri Bratislave	23	Most pri Bratislave	10	2
Komárno	25	Komárno	9	3
Brno	1	Brno	17	15
Horná Potôň	14	Horná Potôň	-	-
Kadaň	30	Kadaň	1	-
Stříbro	4	Stříbro	-	-

Z uvedeného vidíme, že z pôvodných troch dedín v Bulharsku "na sto smerov rozprchnutí" Slováci sa po takmer 50 rokoch znovu našli, a to prevaž-

ne v troch mestách na Slovensku. Musíme poznamenať, že k tomu nepotrebovali žiadnu "zmluvu". Tento poznatok možno právom hodnotiť ako veľmi významný a je ďalším dôkazom našej spolupatričnosti.

Ostáva len zdôrazniť, že takmer dve tretiny reemigrantov z Bulharska naposledy žili v Bratislave, Trnave a Skalici a k 31. 3. 1994 v týchto troch mestách ich žilo vyše 60%.

Krátke zhrnutie:

Osídľovacia akcia v povojnových rokoch dopadla, ako nám čísla ukázali, v mnohom nad očakávanie. Ostatné roky akoby vylepšovali spoločenstvo pôvodných troch dedín. V Bratislave je najväčšie zoskupenie, a to 30 rodín z Gornej Mitropolijske, 14 z Podemu a 7 z Brašljanice, ďalšie veľké zoskupenia sú v Trnave a Skalici. Údaje potvrdili početne veľké rodiny z G. Mitropolijske, rodina Červenáková, Hruškova, Čemanova, Lavrovičova a Topoľská; z Podemu rodina Kolárikova, Melichova, Marečkova, Jesenských, Mikulášova, Mrenicova, Mokráňova a z Brašljanice rodina Heklova, Nosáľova a Vagova; väčšina z nich žije v Bratislave.

Uvedené údaje sme predpokladali, preto v septembri 1989 sme sa zišli na prvom stretnutí krajanov z Bulharska. Prítomnosť vyše 230 osôb nás milo prekvapila a súčasne utvrdila v myšlienke organizovať pravidelné ročné stretnutia. V snahe oživovať nové spoločenstvo krajanov máme za sebou už päť úspešných stretnutí. Počet účastníkov sa pohyboval od 220 do 270 osôb. Na ostatnom stretnutí sa len z Trnavy zúčastnilo asi 60 osôb. Založili sme Spolok Slovákov z Bulharska, vydávame Ročenku a v máji 1994 sme sa podieľali na organizovaní dvoch významných podujatí, a to odborného seminára a celoslovenskej výstavy k 110. výročiu Slovákov v Bulharsku.

Generačné skupiny:

V snahe prístupnejšou formou priblížiť niektoré zmeny v živote našich krajanov možno skúmanú vzorku rozdeliť do generačných skupín, podľa rokov narodenia:

Generačná skupina:	Narodení v roku
starí otcovia	do roku 1900
otcovia	1901 - 1920
synovia	1921 - 1940
vnuci	1941 a nasledovníci

(Tabuľka č. 5)

Skupina starých otcov už vymrela. Treba im poďakovať za odvalu, že sa rozhodli presídliť a začať nový život. Napriek mnohým prekážkam, ktoré museli prekonať, sa dožili pekného veku - priemerne 77 rokov.

U skupiny otcov uvedieme, že žije už len 31,3% osôb. Potvrdila sa domnienka, že treba využiť pamäť krajanov, pokiaľ ešte žijú, ktorí prežívali radosti i starosti presídľovania do ČSR.

U skupiny synov a vnukov, ktorá t.č. prevláda a tvorí 58% celej skúmanej vzorky, je zaujímavé, že spolu s otcami prevláda mužská populácia. Tento poznatok odôvodňuje predpoklad udržania a ďalšieho rozširovania jednotlivých rodov. V potomstve z Hornej Mitropolije prevládajú ženy.

Z troch dedín v Bulharsku z hľadiska pohlavia reemigrovalo do ČSR o 6% viac mužov ako žien.

Z celkového počtu presídlených Slovákov z Bulharska žije ešte približne 59% (tabuľka č. 6).

Vzdelanostné hľadiská:

Vzdelanostná úroveň našich krajanov je pre mnohých pomerne známa. Predsa však niektoré získané poznatky prekvapia nejedného čitateľa (tabuľka č. 7).

Najväčšiu skupinu so základným vzdelaním tvorila skupina starých otcov a otcov. Tieto skupiny prešli najrozmanitejšími typmi základných škôl: večerné, zimné, ročné, viacročné, doplnňovacie, menšinové a pod.

Kombinácie základného typu školskej dochádzky prekonala aj skupina synov narodených v rokoch 1921 až 1940.

Vnukov má základné vzdelanie 35,3%, stredné vzdelanie 50% - teda každý druhý vnuk získal stredné vzdelanie.

Z celkového počtu 803 skúmaných osôb vysokoškolské vzdelanie dosiahlo 55 osôb, čo predstavuje 6,8%, pričom 80% vysokoškolsky vzdelaných je z generáčnej skupiny synov a 20% zo skupiny vnukov.

Z hľadiska pracovných činností:

- v skupine starých otcov prevláda činnosť "roľník"
- v skupine otcov k činnosti "roľník" pribudol celý rad robotníckych povolání
- v skupine synov a vnukov prevládli technicky orientované profesie, pričom v 10 prípadoch sa prihlásili už aj skupiny podnikateľov (tabuľka č. 8).

Výraznú skupinu (204 osôb) zo skúmanej vzorky tvoria ženy v domácnosti. Ide prevažne o staršie ženy.

Z 55 osôb s vysokoškolským vzdelaním sú:

- technickí a ekonomickí inžinieri	18
- pedagogickí pracovníci	16
- právnici	7
- lekári	7
- vojaci z povolania	4

- redaktori 2
- národopisec 1

Krátke zhrnutie:

Z počtu 803 skúmených osôb 41,2% už nežije. Ide o úmrtnosť, ktorá sa blíži polovici skúmanej vzorky. Skupina žijúcich predstavuje 59%. Ak vychádzame zo skutočnosti, že dve tretiny z nich žije na Slovensku, môžeme s uspokojením konštatovať, že sa splnila túžba Slovákov z Bulharska vrátiť sa do prastarej vlasti.

Záver:

Je dobré, že sa tento prieskum vykonal. Ján Michalko vo svojej vydarenej a pre nás Slovákov z Bulharska ničím nenahraditeľnej knižočke "Naši v Bulharsku" ako motív spracovania knihy uviedol, že nie na poslednom mieste je fakt, že "život krajanov bulharských je zaznačeniahodný a že s odumieraním starcov odumierajú tiež spomienky na tie prvé najťažšie chvíle po prisťahovaní, nikde nezaznačené a mladým neznáme. Dozvedel som sa, že vo viacej prípadoch druhé pokolenie nepozná už ani miesto v Banáte, z ktorého sa jeho predkovia prisťahovali, ba nevie dokonca o pôvode predkov zo samého Slovenska".

Veru, sám som prežil a precítil pravdu uvedených slov nášho pána učiteľa a pre našu generáciu i historika.

Nech táto malá štúdia poslúži čitateľom a všetkým, ktorí by chceli pokračovať v zaznamenávaní pohybu krajanových rodín z Hornej Mitropolije, Podemu a Brašljanice.

Príloha

Gorna Mitropolija

Prehľad rodín, ich počet a súčasný stav podchytený k 31. 3. 1994

	Meno rod.	spolu	M	Ž	rok príchodu	k 31.3.1994 žije		
						M	Ž	spolu
1	Adamík	6	3	3	1944-6-7-9	2	2	4
2	Benka	8	5	3	1949	2	2	4
3	Boleráz	6	3	3	1946-9	1	1	2
4	Botik	13	8	5	1946-7-52	5	4	9
5	Čeman	30	13	17	1946-9	9	11	20
6	Červenák	40	22	18	1946-8-9-56-7	17	13	30
7	Dragolov	1	1	-	1946	1	-	1
8	Đurica	19	10	9	1934-46-9-55	5	6	11
9	Đuriš	30	17	13	1938-46-7-9	12	6	18
10	Ferkov	16	9	7	1946-7-55-63	5	5	10
11	Glózik	9	5	4	1946-56	3	3	6
12	Gróf	8	5	3	1949	4	2	6
13	Haník	5	2	3	1946	1	2	3
14	Hanko	7	4	3	1944-6-8	3	2	5
15	Holúbek	4	2	2	1954	1	1	2
16	Horváth	1	1	-	1949	1	-	1
17	Hruška	34	18	16	1947-9-59-67-9	13	11	24
18	Jančík	19	9	10	1946-7-9	5	7	12
19	Kabzáni	3	2	1	1949	1	-	1
20	Kiš	4	3	1	1949	-	-	-
21	Klátik	7	4	3	1946-57	2	2	4
22	Kocka	1	-	1	1945	-	-	-
23	Kováč	9	4	5	1946-7-55	2	4	6
24	Kupec	5	2	3	1947-48	1	1	2
25	Labát	2	1	1	1946	-	-	-
26	Lehotský	7	4	3	1957-68	2	2	4
27	Lavrovič	24	14	10	1946-7-9	6	6	12
28	Marčok	2	1	1	1949	-	-	-
29	Mazúch	1	-	1	1949	-	-	-
30	Mega	11	6	5	1946-7-9	2	3	5
31	Mikuláš	27	12	15	1946-9	6	12	18
32	Mrenica	15	10	5	1947-8	4	2	6
33	Palkovič	5	2	3	1949	1	2	3
34	Patak	6	4	2	1946-7-57	3	2	5
35	Petrov	5	3	2	1963	2	2	4
36	Príbeľa	8	5	3	1947-8	3	2	5
37	Šproch	10	4	6	1946-8-50-9	1	4	5
38	Puškár	8	5	3	1946-67	4	1	5
39	Rusnák	7	3	4	1946-7-8	2	3	5
40	Sampor	3	1	2	1949	1	2	3
41	Severín	8	4	4	1957	2	1	3
42	Sládeček	3	2	1	1946	2	1	3
43	Srnka	6	3	3	1949-57	2	2	4
44	Stojčev	2	1	1	1947	1	1	2
45	Sýkora	9	5	4	1946-57	2	4	6
46	Štrpka	6	3	3	1950	2	3	5
47	Tancik	7	2	5	1947-9	-	1	1
48	Topoľský	15	7	8	1938-40-47-9	3	6	9
49	Trnovský	3	2	1	1956	2	1	3
50	Vaňo	11	5	6	1947-8-9	3	4	7
51	Zahorec	5	3	2	1946-7	2	1	3
52	Zelenák	6	4	2	1938-45-6	1	1	2

Podem

Prehľad rodín, ich počet a súčasný stav podchytený k 31. 3. 1994

	Meno rod.	spolu	M	Ž	rok príchodu	k 31.3.1994 žije		
						M	Ž	spolu
1	Čížik	4	2	2	1949	1	1	2
2	Bakuľa	7	5	2	1949	1	1	2
3	Baláž	4	3	1	1947	3	1	4
4	Blažek	4	3	1	1947	1	-	1
5	Duman	5	3	2	1947-8-9	1	2	3
6	Jesenský	13	9	4	1945-67-9	3	2	5
7	Kolárik	9	3	6	1947-8-9	1	6	7
8	Kupec	2	1	1	1949	-	-	-
9	Mareček	34	20	14	1946-9	7	10	17
10	Marek	2	1	1	1949	-	1	1
11	Markuš	4	2	2	1957	1	2	3
12	Melich	27	17	10	1946	5	3	8
13	Miřko	4	2	2	1946	1	1	2
14	Mikuláš	22	14	8	1938-46-7-9	9	4	13
15	Mokraň	9	4	5	1947-9	2	4	6
16	Mrenica	24	13	11	1949	6	5	11
17	Palkovič	2	1	1	1949	-	1	1
18	Strakušek	4	2	2	1949	1	2	3
19	Vaňo	9	3	6	1946-7-9	-	5	5

Brašljanica

Prehľad rodín, ich počet a súčasný stav podchytený k 31. 3. 1994

	Meno rod.	spolu	M	Ž	rok príchodu	k 31.3.1994 žije		
						M	Ž	spolu
1	Dudok	6	3	3	1949	2	2	4
2	Dancík /Burgas/	2	1	1	1952	-	1	1
3	Ďuríček	2	1	1	1949	-	-	-
4	Ďurica	5	3	2	1947	2	1	3
5	Hanik	3	3	-	1949	1	-	1
6	Havran	5	2	3	1947-9	-	-	-
7	Hekel	12	8	4	1947	6	1	7
8	Huhuk	2	1	1	1957	-	-	-
9	Majer	2	1	1	1949	-	-	-
10	Martinek	3	2	1	1950	2	1	3
11	Nosáľ	12	4	8	1937-46-7-9	2	5	7
12	Palenkáš	1	1	-	1946	-	-	-
13	Pap	3	1	2	1957	1	2	3
14	Petrák	6	5	1	1945-6-7	2	-	2
15	Sládeček	6	2	4	1946	-	2	2
16	Supek	8	4	4	1947	2	4	6
17	Tisovský	7	4	3	1947-9	2	2	4
18	Ušák	2	1	1	1947	1	1	2
19	Vago	20	8	12	1946-9	3	9	12

Tabuľky:

Roky presídľovania podľa dedín

tabuľka č. 1

roky	G.Mitropoliya	Podem	Brašljanica	spolu
1933	0	1	0	1
1934	1	0	0	1
1935	0	0	0	0
1936	0	0	0	0
1937	0	0	1	1
1938	3	1	0	4
1939	0	0	0	0
1940	4	0	0	4
1941	0	0	0	0
1942	0	0	0	0
1943	0	0	0	0
1944	2	0	0	2
1945	4	1	3	8
1946	147	31	26	204
1947	70	25	40	135
1948	28	8	0	36
1949	110	118	27	255
1950	8	0	3	11
1951	0	0	0	0
1952	2	0	2	4
1953	0	0	0	0
1954	4	0	0	4
1955	7	0	0	7
1956	15	0	0	15
1957	51	4	5	60
1958	0	0	0	0
1959	29	0	0	29
1960	0	0	0	0
1961	0	0	0	0
1962	0	0	0	0
1963	7	0	0	7
1964	0	0	0	0
1965	0	0	0	0
1966	0	0	0	0
1967	7	0	0	7
1968	5	0	0	5
1969	3	0	0	3
1970	0	0	0	0
Spolu	507	189	107	803

Prvé a posledné miesta pobytu

tabuľka č. 2-3

Prvé miesto pobytu v ČSR

	Čechy	Morava	Slovensko	Spolu
G. Mitropolija	44	153	310	507
Podem	11	137	41	189
Brašljanica	19	52	36	107
Spolu	74	342	387	803

Posledné miesto pobytu

	Čechy	Morava	Slovensko	Spolu
G. Mitropolija	19	64	416	499
Podem	4	74	111	189
Brašljanica	2	24	81	107
Spolu	25	162	608	795

poznámka: 8 osôb sa presťahovalo mimo ČSR

Prvé a posledné miesto pobytu k 31. 3. 1994

tabuľka č. 4

Prvé miesto pobytu		Posledné miesto pobytu		dnes žije
Bratislava	137	Bratislava	281	190
Trnava	36	Trnava	139	83
Skalica	0	Skalica	30	20
Jevišovka	198	Jevišovka	81	21
Hrabetice	55	Hrabetice	12	1
Mikulov	15	Mikulov	10	8
Novosedly	16	Novosedly	8	2
Mušov	16	Mušov	0	0
Tekovské Lužany	61	Tekovské Lužany	15	8
Hevlín	24	Hevlín	13	4
Topoľčany	16	Topoľčany	13	10
Púchov	5	Púchov	11	4
Mariánske Lázne	15	Mariánske Lázne	3	1
Prievidza	0	Prievidza	4	2
Náchod	0	Náchod	5	4
Most pri Bratislave	23	Most pri Bratislave	10	2
Malacky	0	Malacky	9	7
Komárno	25	Komárno	9	3
Piešťany	8	Piešťany	15	6
Žilina	0	Žilina	2	1
Malá Paka	0	Malá Paka	3	0
Dolné Slazany	0	Dolné Slazany	1	0
Hanušovce n.Topľou	0	Hanušovce n.Topľou	1	1
Modra	1	Modra	6	5
Príbram	0	Príbram	2	2
Hroboňovo	16	Hroboňovo	0	1
Brno	1	Brno	17	15
Šamorín	0	Šamorín	1	1
Sokolov	0	Sokolov	2	2
Šarluhy	13	Šarluhy	2	1
Drnholec	4	Drnholec	2	1
Košice	0	Košice	4	2
Ostrava	2	Ostrava	6	2
Olomouc	0	Olomouc	2	1
Teplice	1	Teplice	3	3
Bátovce	0	Bátovce	1	1
Čadca	0	Čadca	1	1
Trenčín	0	Trenčín	1	1
Pardubice	1	Pardubice	2	2
Stará Turá	0	Stará Turá	2	2
Dunajská Streda	1	Dunajská Streda	4	1
Šelpice	4	Šelpice	2	0
Hrušovany	0	Hrušovany	1	1
Dolná Lúka	0	Dolná Lúka	1	1
Zvolen	0	Zvolen	1	1
Nitra	0	Nitra	1	1
Libochovice	0	Libochovice	1	1
Zlín	0	Zlín	2	2
Praha	0	Praha	3	3
Kočovce	0	Kočovce	1	1
Šenkvice	0	Šenkvice	1	1
Smolenice	0	Smolenice	1	1
Zeleneč	0	Zeleneč	1	1
Kaplná	7	Kaplná	1	0
Klatovy	2	Klatovy	0	0
Šanov	3	Šanov	0	0
Horná Potôň	14	Horná Potôň	0	0
Bernolákovo	0	Bernolákovo	7	4
Dolný Kubín	1	Dolný Kubín	0	0

Kadaň	30	Kadaň	1	0
Partizánske	0	Partizánske	1	1
Náchod	0	Náchod	5	4
Aš	4	Aš	0	0
Dunajská Lužná	0	Dunajská Lužná	1	1
Jevíčko	2	Jevíčko	0	0
Budeč	3	Budeč	0	0
Sládkovičovo	5	Sládkovičovo	0	0
Vrchlabí	5	Vrchlabí	0	0
Michalovce	4	Michalovce	0	0
Prešov	4	Prešov	0	0
Lučenec	1	Lučenec	0	0
Malešovice	5	Malešovice	2	0
Sereď	2	Sereď	1	1
Rastislavice	2	Rastislavice	2	0
Hulín	0	Hulín	1	1
Pusté Úřany	0	Pusté Úřany	1	0
Hradec Králové	0	Hradec Králové	2	2
Poprad	1	Poprad	1	0
Moravská Třebová	5	Moravská Třebová	0	0
Tachov	0	Tachov	0	0
Jesenníky	0	Jesenníky	1	1
Slovenská Volova	0	Slovenská Volova	1	1
Litvínov	0	Litvínov	1	0
Šaľa	0	Šaľa	1	0
Hlohovec	0	Hlohovec	1	1
Nová Baňa	0	Nová Baňa	1	1
Slepčany	0	Slepčany	2	1
Nové Mesto n.V	0	Nové Mesto n.V	1	1
Liptovský Mikuláš	0	Liptovský Mikuláš	1	1
Stríbro	4	Stríbro	0	0
Nový Prerov	0	Nový Prerov	4	2
Dubnica	0	Dubnica	3	3

Generačné skupiny podľa dedín

tabuľka č. 5

ZŠ		SŠ		VŠ		G. Mitropolijs
muž	žena	muž	žena	muž	žena	
30	26	0	1	0	0	1900
66	63	5	6	0	1	1901-1920
60	71	34	26	26	3	1921-1940
17	18	22	22	6	4	1941-1960
173	178	61	55	32	8	507

ZŠ		SŠ		VŠ		Podem
muž	žena	muž	žena	muž	žena	
15	11	0	0	0	0	1900
31	27	3	0	1	0	1901-1920
31	27	11	12	7	1	1921-1940
3	2	5	2	0	0	1941-1960
80	67	19	14	8	1	189

ZŠ		SŠ		VŠ		Brašljanica
muž	žena	muž	žena	muž	žena	
7	8	0	0	0	0	1900
18	16	1	0	1	0	1901-1920
16	16	2	4	2	1	1921-1940
5	1	1	6	1	1	1941-1960
46	41	4	10	4	2	107

Legenda: ZŠ - základné vzdelanie
 SŠ - stredné vzdelanie
 VŠ - vysokoškolské vzdelanie

starí otcovia   nar. do roku 1900
 otcovia   nar. 1901 - 1920
 synovia   nar. 1921 - 1940
 vnuci   nar. 1941 a nasledovníci

Dnes žije

Tabuľka č. 6

G.Mitropoliya 319		Podem 94		Brašljanica 59		472	Česko	Slovensko	
muž	žena	muž	žena	muž	žena	sum.celkove	sum	sum	
0	2	0	0	0	0	2	0	2	1900
18	32	6	11	4	4	75	11	64	1901-1920
93	91	31	35	16	20	286	54	232	1921-1940
41	42	7	4	7	8	109	15	94	1941-1970
152	167	44	50	27	32	472	80	392	

Zomrelo

G.Mitropoliya 188		Podem 95		Brašljanica 48		331	
muž	žena	muž	žena	muž	žena	sum.celkove	
30	24	15	12	7	8	96	1900
53	38	29	16	16	12	164	1901-1920
27	9	18	4	4	1	63	1921-1940
4	3	1	0	0	0	8	1941-1970
114	74	63	32	27	21	331	

Vzdelanostné hľadisko

Tabuľka č. 7

ZŠ		SS		VŠ		
muž	žena	muž	žena	muž	žena	
173	178	61	55	32	8	G. Mitropoliya
80	67	19	14	8	1	Podem
46	41	4	10	4	2	Brašljanica
299	286	84	79	44	11	spolu

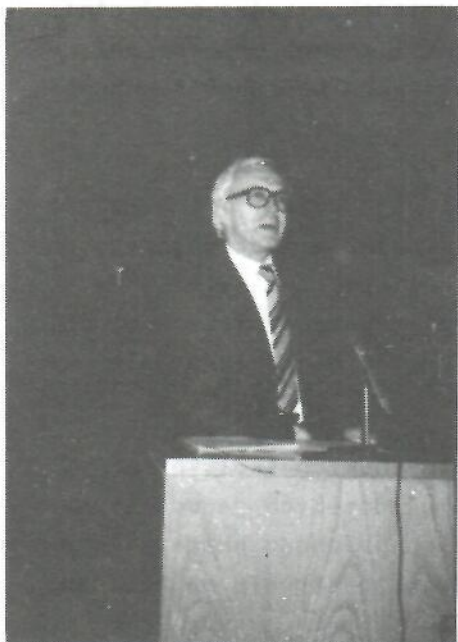
Hľadisko pracovných činností

Tabuľka č. 8

roľník	138
robotník	284
podnikateľ	10
inteligencia	116
technik	51

NIEKOĽKO POZNÁMOK K REEMIGRÁCII SLOVÁKOV Z BULHARSKA

Štefan Zelenák

Š. Zelenák

Celá zložitá a v mnohom ohľade rozporuplná problematika reemigrácie Slovákov a Čechov po druhej svetovej vojne do vlasti - domova svojich predkov, ktorí ju v priebehu vyše dvoch storočí postupne opustili, nie je dosiaľ vedecky dôkladnejšie preskúmaná. Ide o náročnú úlohu, pred ktorou stoja naše spoločenské vedy všeobecne a historiografia osobitne.

K návratu do vlasti sa rozhodla aj málopočetná skupina Slovákov z Bulharska. Väčšina z nich sa po druhej svetovej vojne postupne vrátila do Česko-Slovenska a v nových podmienkach začali budovať predpoklady pre svoj život v najširšom slova zmysle. Na úvod sa patrí povedať čo-to aj o podmienkach, v ktorých naši krajanovia v ďalekej balkánskej krajine žili. Slováci po príchode do Bulharska

koncom 19. a začiatkom 20. storočia sa ocitli v zložitej situácii. K rozhodnutiu opustiť svoje staré sídla na Dolnej zemi ich viedli zložité hospodárske, sociálne a kultúrne podmienky, ktoré sa stále zhoršovali. K tomu musíme prirátat aj silnejúce maďarizačné a asimilačné plány maďarských vládnuvších vrstiev. No napriek tomu postavenie Slovákov v Uhorsku malo svoje osobitosti, predovšetkým v tom, že žili v jednotnom štátnom útvare, v ktorom existoval na určitom kompaktnom území národ, ktorého súčasťou sa stále cítili. Situácia Slovákov na Dolnej zemi sa výrazne zmenila po rozpade Rakúsko-Uhorska a vzniku nových nezávislých nástupníckych štátov. Dolnozemskí Slováci sa ocitli v troch nezávislých štátoch (Maďarsko, Rumunsko a Juhoslávia), v ktorých sa dostali do postavenia národnostnej menšiny s viac či menej priaznivými podmienkami pre sociálny, hospodársky a kultúrny rozvoj. V mimoriadne nepriaznivej situácii sa nachádzali Slováci v Maďarsku, kde vládnuvci režim podnikol systémové opatrenia na urýchlenie asimilácie všetkých menšín, s osobitným dôrazom na slovenskú minoritu.

Slováci v Bulharsku sa ocitli vo výrazne zmenených podmienkach. Postupne došlo k prerušeniu stykov so známymi a príbuznými, ktorí žili aj naďalej v pôvodných sídlach na Dolnej zemi. Pri sledovaní osudov malej skupinky Slovákov v Bulharsku už nemôžeme hovoriť o národnostnej menšine, ale skôr o etnickej skupine s výrazným obmedzením črít typických pre národnostnú menšinu. Naši krajanovia si aj naďalej zachovávali etnonym - jazyk - v jeho

nárečových podobách a etnické vedomie. Pretrvávajú aj jednotlivé prejavy materiálnej a duchovnej kultúry, i keď stále viac ovplyvňované novými výpožičkami z inonárodného prostredia (predtým maďarského, srbského, rumunského, teraz už aj bulharského). Postupne sa u našich krajanov v dôsledku nových prírodných hospodárskych, sociálnych a ďalších podmienok vytvára nová etnická subkultúra, ktorá sa vyznačuje viacerými výraznými znakmi v porovnaní s celkovým vývinom materského etnika. (O týchto otázkach podrobnejšie hovoril vo svojom vystúpení PhDr. Ján Botík, CSc.)

Na strane jednej u našich krajanov ešte doznievajú vplyvy z ich predošlých sídlisk (na Dolnej zemi) a na strane druhej - najmä v medzivojnovom období a v rokoch druhej svetovej vojny - silnejú akulturačné a asimilačné procesy, začínajú sa vytrácať niektoré najvýraznejšie komponenty ich etnicity a vytvára sa tak reálna hrozba, že pretrvajú len tie najzákladnejšie etnické špecifiká.

Slovákom v Bulharsku sa napriek existencii slovenských škôl, priam syzifovskému úsiliu evanjelických farárov i národne uvedomelých jednotlivcov spomedzi krajanov, vynorila reálna hrozba postupného príchodu neodvratného konca - integrácia a úplná asimilácia s obklopujúcim prostredím majoritného národa.

Postavenie našich krajanov sa začalo postupne zhoršovať, a to nielen pokiaľ ide o možnosti zachovania svojich národných či národnostných črt, ale aj pokiaľ ide o materiálne a sociálne postavenie. A ak k tomu prirátame už prv spomínané nepriaznivé podmienky národného života, potom nás neprekvapuje, že myšlienka návratu do vlasti svojich pradedov, ktorú vždy považovali za svoju domovinu, nachádza čoraz priaznivejšiu odozvu, a najpredvídavejšie "hlavy" hľadajú cesty a spôsoby, ako národne uchovať najmä dorastajúcu generáciu.

Do tejto skupiny aktivít môžeme zaradiť odchod viacerých absolventov základnej školy do Česko-Slovenska na ďalšie štúdiá či do učenia. Táto tendencia, začatá sprvu nesmelo v 30. rokoch, sa ešte zosilňuje v rokoch poslednej veľkej vojny - za nezištnej pomoci učiteľov, kňazov a za pochopenia česko-slovenských úradov a ďalších nevládných organizácií.

No opravdivým prelomom v uskutočnení zámeru vrátiť sa domov, a to nie iba jednotlivcov, ale všetkých, alebo skoro všetkých, bolo zvršenie druhej svetovej vojny a prenikavé zmeny, ktoré - pod patronáciou svetových mocností - zachvátili celú Európu. Víťazné mocnosti svojimi rozhodnutiami v Jalte a na postupimskej konferencii vyvolali okrem iného rozsiahle presuny obyvateľstva, ktoré mali viieť k zjednodušeniu národnostných štruktúr viacerých európskych štátov, či dokonca k vytvoreniu kompaktných národných štátov (veľmoci tým sledovali zmenšenie možností využiť národnostné menšiny na rozduchávanie národnostných konfliktov a ich následné zneužitie na otvorené

nepriateľstvo medzi susednými štátmi).

V tomto duchu orientovala svoju politiku aj československá vláda v Londýne a v prvom povojnovom období.

Už v roku 1940 ilegálny Český kurýr reagoval na trpké skúsenosti Čechov a Slovákov z rokov 1938-1939 vetou: "Chceme zase spoločný štát Čechů a Slováků, ve kterém by místo menšiny německé a maďarské byli soustředeni i naši krajané rozptýlení v cizině." (Český kurýr, 9. 5. 1940). V apríli 1945, krátko po vytvorení košickej vlády, jej predseda Zdeněk Fierlinger zdôraznil, že "vláda se bude snažit otevřít dveře do vlasti všem Čechům a Slovákům, kteří jsou roztroušeni v zahraničí..." (Naše vojsko v SSSR, 15. 4. 1945). Už 31. júla 1945 rozhodla sa česko-slovenská vláda vyzvať Čechov a Slovákov žijúcich v zahraničí k návratu do vlasti a svojich členov poverila, aby na to vytvorili vo svojich rezortoch vhodné predpoklady.

Výzvy česko-slovenských oficiálnych miset stretli sa medzi našimi krajanmi s mimoriadne živým ohlasom. Bokom nestáli ani naši krajanovia v Bulharsku. Už 1. 8. 1945 poslal Národný dom vo Vojvodove list predsedovi česko-slovenskej vlády, v ktorom vyjadrili túžbu tamajších Čechov vrátiť sa do vlasti. Podobne zmýšľali aj tamajší Slováci. Zástupcovia bulharských Čechov a Slovákov pricestovali v decembri 1946 do Prahy, aby prerokovali podmienky osídlenia našich krajanov vo vlasti.

Naši krajanovia ani nečakali na rozhodnutia vládnych miest v Prahe a na "vlastnú pášť" hľadali možnosti návratu do vlasti. Neprekvapuje, že odchod mnohých z nich mal spočiatku živelný charakter. Už v rokoch 1945-1946 odišli viacerí jednotlivci, za nimi sa pustili do neznáma celé rodiny, viac-menej na vlastné trovy bez výraznejšej podpory česko-slovenských úradov, no najmä s minimálnou podporou reemigračného odboru Ministerstva sociálnej starostlivosti v Prahe.

Až postupne starostlivosť o reemigrantov a organizačnú stránku presídlenia prevzal Osídľovací úrad v Bratislave (postupoval v zmysle ustanovení dekrétu prezidenta republiky č.27/1945 Zb.) Prvé už organizované a početnejšie skupiny našich krajanov z Bulharska začali prichádzať na základe "Dohody o najímaní bulharských poľnohospodárskych robotníkov a umiestňovaní na práce v Česko-slovensku zo 16.septembra 1946". Prvé transporty s robotníkmi z Bulharska - boli medzi nimi aj Slováci - smerovali do Sudet, do pohraničných oblastí západných Čiech, do okolia Mariánskych Lázní a do ďalších oblastí.

O reemigrácii Slovákov z Bulharska rokoval aj Zbor povereníkov na svojom zasadnutí 1. júla 1947 a krátko nato pripravil Osídľovací úrad v Bratislave "Ideový plán reemigrácie Slovákov z Rumunska, Južoslávie a Bulharska". Pôvodne mali naši krajanovia kolonizovať dediny v bývalých okresoch Šahy, Rožňava, Kráľovský Chlmec a Veľké Kapušany. No aj tieto dislokačné

plány sa postupne menili a tí krajanovia, ktorí sa do vlasti vrátili v roku 1947 (popríklad tí, ktorí odpracovali rok na štátnych majetkoch v Sudetách) usadili sa v okrese Levice v obciach Šalov (predtým Veľké a Malé Šarluhy), Várad a v niektorých ďalších obciach. Časť bulharských Slovákov hľadala možnosti usadiť sa v okrese Dunajská Streda.

Niektoré trampoty, ako aj takmer ilegálne príchody jednotlivcov spomedzi našich krajanov mala vyriešiť "Zmluva o úprave presídlenia českej a slovenskej národnosti z Bulharska do Česko-Slovenska", podpísaná 6. mája 1949 v Sofii. O okolnostiach vzniku, realizácie i obsahu tohto kľúčového dokumentu týkajúceho sa reemigrácie Čechov a Slovákov z Bulharska hovorili už dnes viacerí účastníci tohto seminára, a preto sa ním podrobnejšie nebudem zaoberať. (Píše o tom J. Hrozienčík vo svojej monografii, dnes tu o tom hovoril J. Vaculík, J. Botík, J. Ďuriš). Podmienky v nej obsiahnuté sa už aj tak v plnom rozsahu realizovať nemohli, lebo celková situácia v Česko-Slovensku, Maďarsku a v ďalších krajinách strednej a juhovýchodnej Európy sa v priebehu roku 1949 výrazne zmenila. Presídlenci, ktorí prichádzajú do vlasti na základe reemigračnej zmluvy s Bulharskom z roku 1949, nemohli už počítať s pridelom pôdy a väčšina z nich bola osídlená v pohraničí Južnej Moravy, v okolí Mikulova, predovšetkým v obciach Jevišovka, Hrabětice, Hevlín a Nový Přerov.

Doterajšie výskumné sondy k tejto problematike nám potvrdzujú, že väčšina našich krajanov reemigrovala do vlasti v rokoch 1946/47. Organizovaný príchod prestal prakticky v rokoch 1950-1951 a potom už prichádzali už len jednotlivci a menšie skupinky rodín, aby sa celá repatriácia završila na prelome 50. a 60. rokov. Výsledkom reemigrácie je, že z celkového počtu 2000 Slovákov v Bulharsku sa do vlasti vrátilo približne 95% a v Bulharsku ostali najmä miešané manželstvá.

Pre úplnosť tejto informácie sa predsa len patrí uviesť aspoň niektoré fakty. Prvé dva transporty reemigrantov z Bulharska (realizované na základe oficiálnej medzivládnej dohody medzi Česko-Slovenskom a Bulharskom) v počte 786 osôb prekročili česko-slovenské hranice v Štúrove v decembri 1949. Česko-slovenské úrady ich umiestnili na južnej Morave. Reemigrantov zamestnali na tamjších štátnych majetkoch. Do súkromného vlastníctva získali po jednom hektári poľnohospodárskej pôdy. Okrem toho dostali po 5 tisíc Kčs v hotovosti na najpotrebnejšie výdavky.

Tretí transport prišiel v januári 1950 a noví presídlenci boli umiestnení na južnej Morave a v niektorých priemyselných centrách v oblasti Chebu a Karlových Varov. Ďalší, v poradí už štvrtý transport prišiel do Mikulova 23. mája 1950. Česi a Slováci z tohto transportu boli umiestnení v Novom Přerove, Mikulove, Valticiach, Drnholci, Novosedlech, Jevišovke, Hraběticiach, Brode nad Dyjou a v Pernej.

V štyroch tranzitoch, zabezpečovaných vládnyimi miestami, sa od 29. decembra 1949 do 23. mája 1950 vrátilo z Bulharska do vlasti 1336 reemigrantov (Čechov a Slovákov), z toho 340 detí do 14 rokov.

Väčšina našich krajanov vlastnila v Bulharsku menšie poľnohospodárske usadlosti s výmerou do 5 ha pôdy a len výnimočne do 10 ha. Do Česko-Slovenska priniesli 1400 ovčíc, 1500 kusov hydiny a päťdesiat ošípaných. Celková hodnota zanechaného majetku predstavovala 362 miliónov leva, čo vo vtedajšom kurze znamenalo 55 miliónov Kčs. (O tom píše podrobnejšie J. Vaculík vo svojej vedeckej monografii Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950, Brno 1993.)

Zdá sa, že hlavnou príčinou reemigrácie Slovákov z Bulharska boli najmä sociálne a hospodárske pomery - nedostatok pôdy, pokračujúca pauperizácia malých a stredných roľníkov, drobenie hospodárstiev - a ďalšie nepriaznivé fakty. Od úmyslu ostať v Bulharsku ich odrádzala aj kolektivizácia poľnohospodárstva, ktorá sa v Bulharsku začala už na prelome rokov 1945/1946. Ďalším nie nevýznamným podnetom, ktorý viedol našich krajanov k osudovému rozhodnutiu opustiť svoje sídla, boli aj čoraz väčšie ťažkosti so zabezpečením výučby detí v materinskom jazyku, problémy s vysielaním učiteľov a kňazov z Česko-Slovenska, nedostatok tlače, kníh a podrobnejších informácií o dianí vo vlasti svojich predkov. Naši krajanovia si uvedomovali, že ich ďalší národno-kultúrny život v Bulharsku je novou povojnovou realitou vážne ohrozený. Krajanovia si čoraz nástojčivejšie uvedomovali, že zachovanie národných osobitostí bez materiálnej, duchovnej a ideovej podpory materskej krajiny bude čoraz ťažšie a dovŕšenie asimilácie - už aj tak pokročilej - sa tak stane len otázkou krátkého času.

Z doterajšieho vidíme, že medzi hlavné príčiny takmer spontánneho odchodu našich krajanov z Bulharska do vlasti svojich pradedov boli pocity vážneho materiálneho, sociálneho i genetického ohrozenia (čoraz častejšie boli sobáše aj medzi pokrvne blízkymi príbuznými). Zhodli sa v tom, že návrat domov, ku koreňom, do domoviny svojich pradedov bude znamenať výrazné zlepšenie kvality ich života vo všetkých oblastiach, najmä pokiaľ ide o vytvorenie priaznivejších podmienok pre život dorastajúcej generácie.

No ako to už v živote príslušníkov nášho národa býva, predstavy o novom živote vo vlasti sa naplnili len čiastočne, a ak sa aj naplnili, tak len postupne a za cenu veľkého vypätia duševných a fyzických síl. Našich ľudí najviac roztrpčovalo to, že po presídlení z Bulharska usadili ich tu najšie úrady v českom a moravskom pohraničí a na južnom Slovensku, do oblastí s prevahou neslovenského obyvateľstva. Teda namiesto toho, aby sa dostali do slovenského prostredia, ktoré by napomáhalo upevniť ich už aj tak oslabené národné povedomie, prichodilo im zvykať si v podstate na cudzie prostredie, na susedov a spolupracovníkov hovoriacich im cudzou, alebo len ťažko zrozumiteľnou rečou. Mohli by sme uviesť desiatky a desiatky príkladov

na potvrdenie povedaného, na príkoria zo strany úradov, nepochopenie zo strany drobných byrokratov, na vážne straty s pôvodnými vlastníkmi, ktorí sa koncom roku 1948 a začiatkom nasledujúceho roku začali vracaať z Čiech na svoje pôvodné majetky. No nielen našim krajanom usadeným na južnom Slovensku sa nevodilo podľa ich predstáv. O nič lepšie neboli na tom ani tí, ktorí osídlili obce na južnej Morave. Z hľadiska národno-kultúrneho vyžitia boli na tom horšie ako Slováci, ktorí ostali v Juhoslávii a Rumunsku. Nemali slovenské školy, nedostávali slovenské noviny a časopisy a ak aj niektorí jednotlivci sem-tam nejaké noviny dostávali, nemožno hovoriť o pravidelnej informovanosti o dianí na Slovensku. Ako evanjelici boli zvyknutí na pomerne intenzívny náboženský život a tu zrazu nemali kvalifikových dušpastierov, ktorí by ich duchovne zaopatrili.

Š. Zelenák informuje o cieľoch vedeckého seminára poslucháčov SR

Ak sa teda naši ľudia nechceli počesťiť či pomaďarčiť, asimilovať vo svojej vlasti, vlasti, o ktorej toľko snivali, po nej túžili, ktorú tak veľmi milovali, neostávalo im nič iné len zdvihnúť hlavu, vetriť, ktorým smerom sa pohnúť, aby zachránili svoje deti, kvôli ktorým putovali stovky kilometrov z ďalekého Balkánu. A tak sa opäť pohli, hľadali a nachádzali nové priestory, nové domovy, mnohí vozvých dvíhali múry svojich nových "domčokov"

Najskôr sa pohli tí z Tekovských Lužian a okolitých obcí, dlho neotáľali ani naši na južnej Morave, ale aj rodiny z Komárna a ďalších obcí na južnom Slovensku. Usadili sa v slovenskejších oblastiach. Svoje nové možnosti našli v Bratislave, Trnave, Piešťanoch, Malackách, Skalici, Púchove i v ďalších slovenských mestečkách a obciach.

No napriek tomu, že reemigrácia našich krajanov z Bulharska stretla sa s mnohými ťažkosťami a vážnymi problémami, dnes by sme sotva našli rodáka, ktorý by oľutoval svoje rozhodnutie prísť do vlasti. Hoci to znamenalo často výrazný zásah do dovtedajšieho spôsobu ich života, predsa len väčšina z nich považuje rozhodnutie ich otcov a dedov za múdre a vykonané v pravý čas.

Pozitívny význam reemigrácie bulharských Čechov a Slovákov do vlasti vidíme najmä v tomto - uvedieme niektoré skutočnosti bez nároku na vyčerpávajúcu charakteristiku:

- výrazne sa zlepšilo materiálne, sociálne, zdravotné a kultúrne postavenie krajanov,
- mnohí z krajanov dosiahli vysokú životnú úroveň,
- väčšina našich krajanov opustila tradičné zamestnanie a po získaní kvalifikácie či rekvalifikácie našla uplatnenie v priemysle a službách,
- vďaka nebývalým možnostiam stovky našich krajanov získali odborné, stredné odborné a vysokoškolské vzdelanie a dosiahli sociálny a spoločenský status, o ktorom v Bulharsku nemohli ani len snívať,
- dostali sa do ekonomicky a sociálne rozvinutejšieho prostredia so slušnou kultúrnou úrovňou, čo nemohlo neovplyvniť pozitívne zmenu životného štýlu našich krajanov,
- no dosiahli najmä to, po čom najviac túžili - vyhli sa asimilácii, ktorej by v Bulharsku boli podľahli už v priebehu jednej generácie, a pre dorastajúcu generáciu vytvorili v každom ohľade priaznivejšie podmienky pre jej sebarealizáciu,
- zachránili seba a svoje deti pred stratou národnej identity.

V závere môžeme s radosťou konštatovať, že reemigrácia našich krajanov z Bulharska do vlasti aj so svojimi nie vždy príjemnými sprievodnými javmi priniesla pre našich ľudí nakoniec oveľa viac pozitívneho ako sa pôvodne rátalo. Bola ona vážnou skúškou, skúškou často veľmi tvrdou a náročnou na psychiku a vyžiadala si aj veľkú fyzickú námahu, no naši ľudia opäť dokázali, že pracovitosť, úfnosť vo vlastné sily, nepoddajnosť nepriazni osudu, všetko to vlastnosti zdedené po húževnatých a nepriazňou osudu ošľahaných predkoch, priniesli svoje sladké plody. Dokázali na novom a po novom obrobiť zem, vozvých dvíhať mocné múry svojich nových "chyžiek", vzájomne si pomôcť, keď bolo na čim, dorobiť si chlieb, vypestovať vinič i dobré vínko z neho spraviť, žiť múdro a hrdo kráčať v ústrety novým dňom.

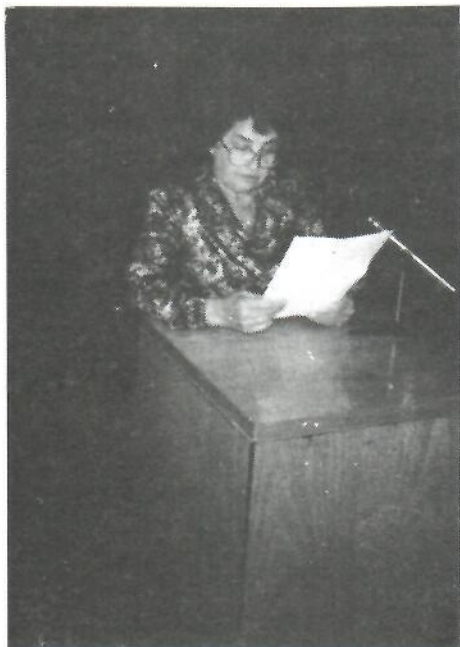
Literatúra

1. Botík, J.: Slováci v Bulharsku. Slovenské národné múzeum, Bratislava 1994.
2. Botík, J.: Ľudová kultúra dolnozemskej Slovákov a ich etnický vývin.

- In: J. Sirácky a kolektív: Slováci vo svete I, Martin 1980.
3. Hanák, Ľ.: Po stopách Slovákov v Bulharsku. Lidé a země, Praha 1961.
  4. Hříbek, J.: Slováci v Bulharsku. Světozor, roč.26, č. 26.
  5. Hrozičnik, J.: Slováci v Bulharsku. Martin 1985.
  6. Churý, S.: Slovenské školstvo v Rumunsku a v Bulharsku v zrkadle archívneho materiálu. Pedagogická revue č.2, roč.45, 1993.
  7. Jančovič, J.: Slováci z Bulharska. Slovensko č. 1, roč. II, 1987.
  8. Michalko, J.: Naši v Bulharsku. Päťdesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov. Myjava 1936.
  9. Mitař, M.: Naši v Bulharsku. Národná jednota, Petrovec č. 49, 4. XII. 1937.
  10. Topořský, T.: Slovenská vetev v Bulharsku. Národný kalendár na rok 1935. Petrovec.

Z ROZPOMIENOK NA ROKY V SLUŽBE

Anna Ferková, rod. Kováčová

A. Ferková

Bol letný horúci deň. Od jari nebola spríchla ani kvapka dažďa. Lístie na stromoch začínalo predčasne žltnúť. Zem bola dopukaná od horúčavy. Prach, ktorý boli detváky rozvírili, bol taký hustý, že nebolo vidieť na druhú stranu ulice. Z toho rohu, kde sme chodili každú sobotu čakať nášho apouku, sa naraz objavil pekne oblečený pán. Okuliare mal na očiach iba tak od slnka, skoro biely zvrchník mal prehodený cez plece. Malo to ukázať, že je lepší pán ako ostatní ľudia v dedine.

Bol to Vanko, majiteľ najlepšej cukrárne v dedine. Prišiel k hlúčku zaprášených detí, opýtal sa na náš dom, že ktorý to je. Nesmelo som sa mu ponúkla, že ho ta zavediem. Chytil ma za ruku a šli sme pomaly. Cestou sa ma opytoval, koľko mám rokov. V tom momente som sa snažila na-

natiahnúť, aby som mu dočiahla až po pás. A s hrdosťou som mu povedala:

- Už mám deväť rokov, už som veľká. - Vanko sa s úsmevom pozrel na mňa, či už z môjho sebavedomia, alebo aká som veľká. Lebo - musím podotknúť - od narodenia som veľmi drobná. Aj teraz som dosahovala výšku sedemročného decka. Zato som však bola veľmi bystrá, všetko som si všímala, nič mi nemohlo ujstť.

Deti mi závideli, že taký pán ma drží za ruku a ešte sa aj so mňou rozpráva.

Keď nás mama videli, ako ma vedie, v tom okamihu si pomysleli, že som tomu človeku voľačo vyviedla, a že ma vedie, aby na mňa žaloval, čo nebolo voči mne zriedkavosťou.

Od tej doby, čo sme otca pochovali, veľmi málo cudzích ľudí k nám chodilo. Mladý pán sa zdvorilo pozdravil, ale nevedel sa odhodlať k slovu, aby povedal čo chcel. Chvíľu sa obidvaja pozerali na seba, až sa mamka prvá odhodlala. - Tak, mladý pán, čo ťa ku mne doviedlo? Vanko sa zahniezdil na stoličke, ktorú mu boli mamka mlčky podali. - Ako viete, teta Zuza, žena ma opustila, proste odišla odo mňa. Dieťa mi nechala a moja mama je už stará, nemôže za ním. Prišiel som, či by ste mi jedno z dievčat nedali do služby. - Ukázal na mňa: - Aj toto by mi stačilo. Cestou sem sa mi chválila, že je už veľká. Nuž u nás sa nebude mať zle. V cukrárni vždy ostanú sladkosti, bude mať dosť.

Mamička sa na neho uprene dívali a v tom akoby si z hĺbky duše vzdychli, z oka sa im vynorila veľká slza. Chvatom si končekom zástery utreli oči. V hlave sa im naháňali myšlienky jedna za druhou, ako prievan, ale nespustili zo mňa oči. - Tak, už aj na tebe je rad. Tie staršie som už sľúbila, že keď skončia školu, že ich dám do bohatých rodín. Keď aj málo zarobia, aspoň na jeseň do školy.

V tom akoby ich švihla tá najstrašnejšia myšlienka. - Čo by mi ich otec povedal, keby prišiel? Lenže to sa nemohlo stať, a deťom treba jesť. Zase sa im oči zaslzili. Povedali len tíško: - Veď je to ešte dieťa, čože ti to bude robiť?

Vanko zbadal, že neprišiel naprádžno. Vstal a počal prechádzajúci mamku utešovať. - U nás jej nebude zle. Chcem len, aby moja malá nebola sama, keď my s mamou máme robotu.

Ak by sa boli mňa pýtali, bola som hotová hneď ísť, veď bózu som ľúbila a on povedal, že sladkosťi budem mať dosť. Neprešiel ani týždeň, keď som natešená v mojich najkrajších šatôčkách s batôžkom v ruke cupkala vedľa mamky do dediny. S veľkou blaženosťou som si predstavovala, čo všetko mi kúpia, keď si vyslúžim peniaze.

Službu som si predstavovala veľmi ľahko a jednoducho.

Cukrárov dom bol naprostred dediny na námestí. Takýto by sa bol hodil skôr do mesta, než tu. Bol veľký, mnohoizbový, staromódne zariadený. Do niektorých komnát sa vôbec nechodilo, len ak niekedy vyvetrať. Dvor veľký, gazdovský, kde stará babka Gica opatrovala hydinu, veľa kureniec, kačíc a husí. Naproti vo dvore bol malý domček, čo im slúžil ako letná kuchyňa. Tam ma zaviedli a ukázali mi, kde budem spávať. Nemohla som pochopiť, že oni traja v tom veľkom dome, a ja sama oddelená od nich.

Malá Ginočka, tak sa volalo to ich dievčatko, asi trojročné, ktoré mi zverili hneď od prvého dňa, si nijako nechcelo na mňa zvyknúť. Ani na druhý, ani na tretí deň. Nepomohli ani bábiky, pajáce, zvieratká. Všetko toto táto malá mala. Ja by som sa tak rada bola s tým zahrála. Lenže mne to nebolo dovolené. Musela som ju vždy nosiť na rukách, kŕmiť, uspávať.

Keď Ginka spala, musela som starej panej pomáhať v kuchyni, aj na dvore pri kurencoch.

Večer, keď sa všetci zatvorili do ich veľkého domu, zostala som sama v komôrke na dvore. Hrozne som sa bála. Začala som si predstavovať tie najstrašnejšie mátohy. Svietiť som nesmela, aby nehorel petrolej, lebo električky vtedy ešte nebolo. Tak by som sa bola najradšej rozplakala, ale aj to som sa bála, aby ma nepočuli tie hrozné príšery, čo zo všetkých strán cerili na mňa zuby, čo sa mohli pretiahnuť cez kľúčovú dierku, a keď prišli nad moju posteľ, menili sa raz na hada, raz na draka (mne sa to len zdalo). Takto

potom v najväčšom strachu som zaspávala po celodennej robote.

Každé ráno, keď už všetci boli povstávali, babka Gica (tak som volala Vankovu mamu) prišla do kuchynky ma budiť. - Vstávaj, Ginočka sa už zobudila, už ňa vyzerá. - Och, ako som ju vtedy nenávidela.

Znovu sa začal môj denný kolotoč. Mohla som ísť do cukrárne jesť, čo mi chutilo, veď odrezkov bolo až-až. Lenže ja by som najradšej išla domov. Koho som videla z našej štvrte, každého som s plačom prosila: - Choďte povedať mojej mame, nech prídu po mňa. - Darmo ma obsypávali samými sladkosťami. Mne sa radšej žiadala kaša, akú varili moja mamka.

Nakoniec predsa len prišiel tak veľmi očakávaný deň. Blížila sa jeseň a s ňou aj nový školský rok. Aká som len bola šťastná, keď mi môj pán povedal. - Dievčatko, dnes si u nás posledný deň. Zajtra ráno ideš domov. - Na druhý deň mi odrátal tých pár grošíkov, čo som mala zjednané. A akú radosť som mala, keď mi podal novučičkú školskú tašku plnú s písankami pre štvrtý ročník, aj s peračníkom. To mi dali ako dar od nich. Mamka už boli prišli po mňa, držala som sa kríčovito o ich zrobenú ruku. Akoby som sa bála, že mi zas odídu. Ponúkli ma, aby som sa rozlúčila s babkou Gicou a s malou Ginkou. Lenže ja som videla len chodník cez kvetinovú záhradku, čo viedol k bránke, a čím skôr na ulicu preč odtiaľto.

Mamka za mňa poďakovali a šli sme domov. Celou cestou som stískala maminu ruku a plakala som. Lenže tento plač bol voľáky inakší, ako ten u Vanka v komôrke, keď som zaspávala.

PRIREZ ČINNOSŤOU SLOVENSKÝCH MENŠINOVÝCH ŠKÔL V BULHARSKU

Ján Mikuláš

J. Mikuláš

Ján Michalko vo svojej publikácii Naši v Bulharsku ako jeden z prvých vyslovil názor, že bulharskí Slováci z okresu Pleven si uchovali svoje národné cítenie a spolupatričnosť so starou vlasťou vďaka tomu, že:

1) uchovali si príslušnosť k ev. a. v. cirkvi a úzkostlivo chránili svoje náboženské knihy - na prvom mieste Kralickú bibliu a spevník Tranoseius, a to najmä v tých časoch, keď po príchode do Bulharska cirkev medzi nimi ešte nepôsobila ako inštitúcia, ale jestvovala len v predstave veriacich;

2) v ich vedomí bolo silne zakorenené presvedčenie, že evanjelický (luteránsky) kostol=slovenský kostol a s tým nekompromisne spojená predstava o príslušnosti k slovenskému národu. Opak znamená

odnárodnenie, či národnú smrť.

V tomto ho podporoval aj spomenutý autor, ktorý k takémuto presvedčeniu prišiel zrejme pri návšteve Slovákov v okolí Lomu pri Dunaji, ktorí po záme ne svojho pôvodného náboženstva stratili aj vlastnú reč a prakticky (až na nejaké zvyšky folklóru) zanikli.

Aj keď jeho precítené a bolestné konštatovanie chápeme, predsa len takéto čierno-biele posudzovanie spojitosti náboženstva so slovenskosťou nemožno uplatniť v každom prípade.

Medzi Slovákami na Plevensku pôsobili aj iné menšie cirkevné spoločnosti (sekty) a používali pri náboženských obradoch prevažne bulharský jazyk (nie vždy!) a postupne pôsobili odnárodňujúco.

Ostrie kritiky J. Michalku je zamierané hlavne na metodistov v Podeme. Sprvu používali ako bohoslužobný jazyk miestnu slovenčinu, neskôr sa priklonili k bulharskému jazyku (v závislosti od toho, kto bol u nich kazateľom), ale deti si bez výnimky posielali do slovenskej školy a doma hovorili po slovensky tak ako ostatní Slováci. Čomu to pripísať? Predsa len boli pôvodne vychovávaní "slovenskými" náboženskými knihami - Bibliou kralickou a Tranoseiom a po založení slovenskej školy v Podeme v roku 1929 tá na seba prevzala výchovu v slovenskom duchu bez rozdielu pre všetkých miestnych Slovákov.

Napokon všetci títo metodisti reemigrovali v roku 1949 do starej vlasti spolu s ostatnými bulharskými Slovákami. Výnimky pripúšťam, ale konkrétne prípady neviem udať.

3) rozhodujúcim činiteľom pri formovaní národného uvedomenia našich Slovákov sa po skončení prvej svetovej vojny stalo oficiálne slovenské (do roku 1939 úradne československé) menšinové školstvo, dotované po stránke materiálnej i personálnej z ČSR - Slovenska; povolené, zrušené, trpené a napokon na krátky čas zrovnoprávnené bulharskou vládou v závislosti od aktuálnej politickej klímy.

V týchto školách už pôsobili kvalifikovaní učitelia z ČSR - Slovenska i z domáceho dorastu.

Otázka znie, či k týmto oficiálnym menšinovým slovenským školám jestvovali aj nejaké alternatívne. Pri troške nadsádzky môžeme odpovedať kladne, aspoň čo sa týka Gornej Mitropolije. Je známe, že v Podeme a Gornej Mitropoliji (predpokladám aj v Brašljanici) okrem toho, že niektoré mamy a staré mamy učili po večeroch svoje deti čítať a písať po slovensky, jestvovalo aj korektívne vyučovanie slovenského jazyka a náboženstva pred prvou svetovou vojnou (prípadne až do založenia riadnych menšinových škôl). Učiteľmi v týchto "školách" boli ľudoví učitelia - písmáci, ktorí spravidla vykonávali aj funkciu laických kazateľov. Na jedného z nich sa pamätám - Mišo Jasenský z Podemu. Ako odrastenejší školák som ho obdivoval, aké má pekné vypísané písmo.

Cieľom bolo naučiť mládež ovládať slovenský jazyk a písmo tak, aby mohla používať náboženské knihy a získať základnú gramotnosť. Výsledky boli skromné, ale čo treba oceniť najmä u Gornomitropoľčanov, že zašli ďalej a domáhali sa písomnými žiadosťami - vraj až u samotného cára Ferdinanda a dvakrát na Ministerstve národnej osvety v Sofii - povolenia vyučovať svoje už neškoloopovinné deti (12-ročné) slovenskému jazyku a náboženstvu. V druhom prípade si žiadali aj štátom plateného učiteľa.

Povolenie dostali a vyučovanie sa započalo v roku 1904 - najprv v súkromnej miestnosti (krčme) a potom v kostole. Podmienky viac ako skromné, ale v princípe: I. slovenská menšinová škola povolená bulharskými úradmi! Žiaľ, táto škola netrvala dlho. Či to spôsobilo morálne sklamanie ľudových učiteľov - otca a syna, o tom sú len ústne podania. Pravdepodobné je, že sa učiteľom mal stať vtedajší ev. a v. farár Adam Vereš, ale ten sa v roku 1909 vrátil späť do Juhoslávie, a tak škola zanikla.

V roku 1912 prišiel nový farár, ktorý oživil náboženský a spoločenský život Slovákov, ale v školstve už pokrok nenastal.

Semä, ktoré však siali všetci spomenutí, klíčilo ťažko a pomaly, no nevyšlo. Vyrástlo až v priaznivých podmienkach po skončení prvej svetovej vojny. Preto naši Slováci spontánne a oduševnene prišli v krátkom čase na myšlienku

- podľa vzoru sofijských Čechov - založiť si svoje vlastné menšinové školy, čo nebolo ani jednoduché ani ľahké realizovať. Boli na to potrebné financie, stavebný materiál a veľa-veľa oduševnenej práce.

A tak po prekonaní mnohých formálnych ťažkostí bola zriadená v r. 1923 slovenská škola v G. Mitropoliji ako jednotriedna doplňovacia a o päť rokov neskôršie sa tak stalo i v Podeme a Brašljanici. Tieto školy ako slovenské trvali s určitými reorganizáciami a prestávkou počas druhej svetovej vojny až do uskutočnenia hromadnej repatriácie v r. 1949.

V ostatných malých slovenských diaspórach (Vojvodovo, Dolné Ezerovo, Orechovo, Pišurka) pre nízky počet žiakov k otvoreniu slovenských škôl, prirodzene, nemohlo dôjsť. Vlastne v poslednej by sa počet detí pre jednu triedu aj bol našiel, ale štúrovsky povedané: "Duch už zhasol."

Kým školy v Podeme a Brašljanici po zriadení pokračovali neustále ako jednotriedne doplňovacie (pre menší počet žiakov) - vyučovala sa v nich spočiatku denne 2 hodiny - po reorganizácii 12 hodín týždenne - škola v G. Mitropoliji ako v najľudnatejšej slovenskej diaspóre - prekonala značný vývoj.

Začínala tiež ako jednotriedna doplňovacia, ale v nasledujúcich štyroch školských rokoch už ako samostatná dvojtriedna ľudová škola (dvojazyčná) s dvoma slovenskými učiteľmi a jedným riadnym - stálym bulharským učiteľom.

Potom prišlo najplodnejšie obdobie, keď sa pretvorila na samostatnú dvoj - , resp. trojtriednu ľudovú školu s jednotriednym progymnázium (progymnázium=nie celkom presne meštianska škola). V progymnázium sa vyučovalo aj tak, že sa žiaci na niektorých predmetoch delili na 2 skupiny. Toto trvalo 6 školských rokov (1928-1934). Za najúspešnejšie školské roky možno označiť 1929/30 a 1930/31, keď na škole pôsobili štyria slovenskí učitelia (z toho dvaja českej národnosti), jedna stála bulharská učiteľka a ev. a. v. katechéta ako externý učiteľ. Celkový počet žiakov: cca 140.

Celkove doteraz opísané obdobie od prvých začiatkov až po rok 1934 bolo pre všetky tri školy obdobím vzrastu, spojené s ťažkosťami a chybami. Postavili sa dve školské budovy (v Gor. Mitropoliji a Podeme), darila sa osvetová práca (škol. slávnosti, besedy, prednášky, divadlá), vyučovanie v slovenskom jazyku sa zdokonaľovalo, telesná výchova - školská i mimoškolská - bola obdivovaná aj domácim bulharským obyvateľstvom.

Výsledky boli preukázateľné pre domácich, pre školské úrady i návštevníkov z ČSR, vládla spokojnosť, ba až nadšenie a obdiv.

Odrazu zčista - jasna Ministerstvo národnej osvety v Sofii koncom školského roka 1933/34 na návrh miestnej okresnej komisie všetky tri slovenské školy (i českú vo Vojvodove) zrušilo a 10. septembra toho istého roku povolilo len ako doplňovaciú podľa jednotného plánu. Počet vyučovacích hodín

po konečnej úprave bol stanovený na 6 vyučovacích hodín pre každé oddelenie týždenne. Povolené boli 2 oddelenia (Ľudová škola, progymnázium). Vyučovať sa môže len vo feriálne poobedia v stredu a sobotu. Vyučovacie predmety: jazyk slovenský, vlastiveda, náboženstvo. V takejto úprave pracovali všetky tri školy (v G. Mitropoliji bola povolená ako dvojtriedna) s vojnovou preslávkou až do škol. r. 1946/47.

Prečo odrazu takýto zvrät? Vysvetlenie dosť obšírne podáva priamy svedok týchto udalostí Ján Michalko v svojej už spomenutej publikácii Naši v Bulharsku. Jeho názory prevzali aj ďalší autori. Podľa neho hlavnou (aj Keď nie jedinou) príčinou úpadku či skôr redukcie slovenských menšinových škôl v Bulharsku bolo účinkovanie p. kazateľa Jána Galáda medzi Slovákami tamže.

Naozaj, on ako osoba (k tomu duchovná!) počas svojho účinkovania zapríčinil veľa dramatických udalostí medzi bulharskými Slovákami. Aj keď mu s odstupom času priznávame právo na vlastné politické názory, vlastný pohľad na naše menšinové školy, cirkevný život, berieme do úvahy jeho materiálne starosti o početnú rodinu, predsa len si myslíme, že ako kňaz mal svoju pravdu presadzovať primeranejším spôsobom a mal sa riadiť biblickým: "Nesúďte, aby ste neboli súdení!" A on sa súdil veľa a neodpúšťal ani vtedy, keď mu bola ponúknutá ruka zmieru. A keď už nevystačil so súdmi, robil udania bulharským školským a cirkevným úradom, dokonca aj generálnemu biskupskému úradu na Slovensku.

Dnes môžeme postaviť otázku aj takto: A nemajú vinu na tom, čo sa stalo, aj samotné školy, resp. učitelia? Pokúsme sa na to nestrane pozrieť.

Príslušný bulharský zákon v tom čase zaraďoval slovenské menšinové školy medzi školy súkromné. Ako také museli sa riadiť určitými základnými predpismi. Z nich najdôležitejšie vyberám:

- škola musí mať osobitné povolenie;
- osobitné povolenie (od Ministerstva národnej osvety) musí mať každý učiteľ;
- schválené učebné osnovy;
- zoznam vyučovacích predmetov;
- schválené učebnice;
- schválený rozvrh hodín.

Počas kritických inšpekcií vo februári a marci 1934 sa okresný inšpektor nezaujímal o bežné pedagogické a didaktické problémy, ale účelovo zisťoval, či naše školy spĺňajú vyššieuvedené predpisy. A zistil, že okrem povolenia pre školu a schváleného rozvrhu hodín školy ostatné predpisy neplnia. To bol dostatočný dôvod podať návrh podľa platných zákonných ustanovení na zrušenie škôl. Tak sa aj stalo. To sú suché faktá a nebyť ich, ani udania p. kazateľa by neboli veľa platné.

Pravda, ani školské úrady nepostupovali celkom podľa zákona. Po zistení závad najprv malo postupne nasledovať: napomenutie, výtka v Štátnom vestníku, odobratie práva konať výročné skúšky a napokon zrušenie. Tento postup v našom prípade dodržaný nebol. Bola teda šanca odvolať sa? V tom čase tvrdého politického režimu v Bulharsku to nemalo význam.

Čo bolo predtým? Od samého príchodu centrálne úrady mladého bulharského štátu v Sofii prejavovali oproti slovenským prisťahovalcom maximálny stupeň tolerancie. Prísne vzaté, prideliť im na začiatku zdarma pôdu akosi pomedzi paragrafy zákona z roku 1880, ktorý sa vzťahoval len na zahraničných Bulharov.

Bola to výslovne zásluha slovenského vlastenca Samuela Zacheja, obľúbenca vládnych a kultúrnych činiteľov vtedajšej Sofie, alebo tu zohrali úlohu aj iné motívy? (Např. vyššia kultúra obrábania pôdy?) Úplnú pravdu sme sa nikdy nedozvedeli.

Každopádne okresní a miestni činitelia toľko tolerancie už nikdy viac neprejavovali. A akokoľvek vďačíme bulharskému obyvateľstvu a úradom, že nám umožnilo žiť našim svojským spôsobom, predsa len nemôžeme zamlčať, že najmä medzi miestnymi činiteľmi bývalo dosť nezičlivcov, ktorí žiarlili na naše aké-také privilégia a považovali nás za cudzorodý živel. Tak je to, končme, všade na svete.

A do tohoto prostredia prichádzajú v dvadsiatych rokoch nášho storočia medzi bulharských Slovákov (i Čechov) učitelia z ČSR. S tými najlepšimi úmyslami a Slováci ich prijímajú s otvoreným srdcom. A keďže nebola vypracovaná koncepcia (zo začiatku ani nemohla byť!) ani model, podľa ktorého slovenské menšinové školy majú vyzerať, postupovalo sa s nadšením, ale často živelne.

Ba vlastne model tu nejaký bol: česká škola (vtedy úradne československá) v Sofii, ktorá vznikla pod priamym patronátom Čsl.vyslanectva v Sofii. Tak sa to robí na celom svete. Ono aj naše školy na dedinách vznikli za pomoci toho istého vyslanectva, lenže rozdiel tu nejaký bol. V Sofii išlo o deti prevažne čsl. občanov a u nás na dedinách o deti bulharských štátnych príslušníkov (aj keď národnosti slovenskej).

Na toto prví učitelia z ČSR zabúdali, najmä, ak v Bulharsku pobudli krátky čas. A tak ani si to neuvedomujú, pripisovali postupne právo exteriority aj školskej budove, školskému dvoru a všetkému, čo bolo v ňom. Lenže toto právo patrí v diplomatickom svete len zastupiteľskému úradu cudzieho štátu. Preto časom začalo domáce obyvateľstvo robiť poznámky, že robia republiku uprostred cárstva.

Takéto naoko drobnosti sa preberali, hromadili, až v určitom čase (zmena politického režimu) prepukli navonok. Čo vyvolávalo nevôľu miestnych a okresných činiteľov najviac? Medziiným:

že slovenské (československé) školy okázale oslavovali česko-slovenské štátne sviatky a pamätné dni veľmi okázale, bulharské však nie, alebo len veľmi skromne;

že používali vedľa bulharských aj česko-slovenské štátne zástavy;

že na čelné steny v školách umiestňovali aj portréty česko-slovenských prezidentov, prípadne aj iných činiteľov. Patria tam lep portréty cára alebo cárskej rodiny;

že používali pri vyučovaní neschválené učebnice z cudzieho štátu;

že na prvej strane týchto učebníc boli fotografie (nie vždy!) cudzích verejných činiteľov;

že vydávali školské vysvedčenia na tlačivách cudzieho štátu;

že nedodržiavali všetky základné predpisy pre súkromné, a teda i pre česko-slovenské školy;

že vychovávali bulharských štátnych občanov (hoci národnosti slovenskej) k nebulharskému vlastenectvu a pod.

Dalo sa tomuto všetkému predísť? Možno vás napadlo, že sa malo od začiatku postupovať podľa vzoru juhoslovanských Slovákov (po druhej svetovej vojne aj rumunských), ktorí svoju školskú politiku zladili s požiadavkami svojho domáceho štátu (aj tak sa im v súčasnosti dostalo nepochopenia).

Niečomu sa dalo predísť, ale celkove, vzhľadom na malý počet bulharských Slovákov nie, najmä nie v otázke školských učebníc, pretože tlačieť špeciálne učebnice pre 200-250 žiakov v rozličných vekových kategóriách by bolo veľmi nákladné, neberúc do úvahy ani schvaľovacie poplatky MNO v Sofii. To bol a zostal neprekonateľný problém.

Toto všetko bulharské úrady vedeli od miestnych činiteľov, od okresných školských inšpektorov (aj keď tí nemuseli školám zanechať všetky svoje zistenie). Nemusel im to teda donášať niekto tretí, ale v kritickom roku 1934, keď došlo k pravicovému prevratu, dobre padlo miestnym nacionalistom, že im niekto nahral na smeč.

Prečo tak neurobili skôr? Ako som už uviedol, záležalo veľmi na aktuálnej politickej klíme. Čím liberálnejší, ľudovejší, ľavicovejší režim pri moci, tým bol tolerantnejší pre práva menšín a opačne.

Bulharským nacionalistom nešlo ani tak o doplnovacie slovenské školy v Podeme a Brašljanici, trňom v oku im bola samostatná (dvojazyčná) slovenská škola v Gor. Mitropoliji, zvlášť to jednotriedne progymnázium pri nej. To je osobitná kapitola. Len krátko.

Ako bolo už uvedené, to naše progymnázium úspešne pôsobilo v rokoch 1929 až 34. Vydávalo vysvedčenia aj v slovenskom jazyku, ktoré v ČSR boli uznávané za rovnocenné s vysvedčeniami z meštianskej školy. To umožňovalo pre jeho absolventov pokračovať v stredoškolskom štúdiu, prípadne vstupovať do učňovského pomeru v starej vlasti. Toto bolo veľmi kladne ohodnotené

a má trvalú platnosť. Treba však pripomenúť, že aj školy v Podeme a Brašljani (resp. ich učitelia) posielali slovenských žiakov na ďalšie vzdelávanie na Slovensko.

Kvôli úplnosti treba uviesť, že naše progymnázium vydávalo vysvedčenia svojim absolventom aj v bulharskom jazyku na predpísanom tlačive, ale ako sa ukázalo, pred bulharskými úradmi neplatné. Vlastným sám takéto vysvedčenie z roku 1931. Obsahuje všetky náležitosti až na podpis ministerského delegáta na záverečných skúškach (lebo na ne nebol vyslaný) a tým je všetko povedané: nevyhovuje predpisom! (Hneď po druhej svetovej vojne tieto vysvedčenia uznávané boli.) Aj okrúhla pečiatka na vysvedčení je sporná. Slovenský text: Československá ľudová a občianska škola. Bulharský text: Československá škola, Gorna Mitropolija.

Takéto veci sa nám dnes možno zdajú malicherné, ale v 1931. roku to bol vážny signál pre učiteľov v, že tu niečo nie je v poriadku. Mohli niečo predom urobiť? Mohli urobiť to, čo urobili po reorganizácii na školy doplnovacie: vyhovieť všetkým požadovaným predpisom až na jeden - nemohli dať schváliť (to najdôležitejšie) učebnice pre slovenské školy Ministerstvom národnej osvety v Sofii z príčin, ktoré už boli uvedené. Tak sa to ťahalo ďalej a domáci neprajníci mali naďalej "palicu" v rukách.

Zaujímavé, že pán okresný školský inšpektor S, ktorý sa na zrušení slovenských škôl v roku 1934 podieľal alebo ho, hádam, inicioval, počas môjho pôsobenia v Bulharsku po r. 1940 sa predom mnou viac o otázke "vadných" učebníc nezmieňoval. Slovenské školy jestvovali de facto, ale de jure uznávané neboli. Pán inšpektor nás (nie často) písomne oslovoval: xy, učiteľ slovenských detí, nie však na slovenskej škole. Konečne bulharský zákon kategóriu doplnovacích škôl nepoznal.

V nasledujúcom období až po zánik I. ČSR pôsobili všetky tri školy, ako doplnovacie. Školská a osvetová činnosť prebieha v zabehaných koľajách. Najdôležitejšou udalosťou bolo dohotovenie školskej budovy v Brašljani r. 1936. Pre svoj účel a vzhľadom na pomery možno ju označiť ako najprimeranejšiu (hoci sa kvalitou nevyrovná podemskej).

V roku 1938 odchádza z Podemu dlhoročný učiteľ Václav Müller do Prahy, a tým sa končí jedna plodná etapa v živote tejto školy. V dôsledku politických zmien v Európe a ČSR neodchádza z ľahkým srdcom.

Po roku 1939 preberá starostlivosť o naše školy i učiteľov novovzniknutý Slovenský štát. O rok nato boli vymenení všetci doterajší učitelia; prichádzajú dvaja mladí (1+1) bývalí absolventi tunajšieho progymnázia a postupne zo Slovenska ďalší a medzi nimi dvaja aj z ev. a. v. kňazi, ktorí okrem svojich povinností kňazských mali dekrétom stanovené vypomáhať pri využívaní na škole.

Patronát na zahraničnými Slovákmi preberá Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov v Bratislave. Mladí učitelia sa zaúčajú, pokračujú v šľapajach predchodcov. Zmenené štátoprávne pomery sa odzrkadľujú len v tom, že sa začali oslavovať nové štátne sviatky, vymenili sa štátne symboly a obrazy štátnikov, spôsob výučby sa v podstate nemení.

Miestne úrady - aj keď nepriamo - zbystrili dohľad nad slovenskými školami. Malý príklad z Podemu: osobne som prevádzal demografický prieskum pre Dr. Svetoňa z VSZS v Bratislave. Starosta to zbadal, dal ma predvolať, a dôrazne ma upozornil, aby som s tým okamžite prestal, lebo to bude považovať za špionáž a podľa toho podá hlásenie ďalej. Nuž bolo sa treba podriaďiť. Prieskum som síce dokončil, ale opatrným spôsobom.

Cez veľkonočné služby Božie v roku 1941 prišiel priamo do slovenského ev. a. v. kostola so svojim suitom školský inšpektor (ten istý, čo sa v roku 1934 zaslúžil o zrušenie, resp. redukciu slovenských škôl). Stavil sa aj v škole. Správal sa veľmi korektne, ale odmerane. Účel návštevy nepovedal. Nezanechal žiaden záznam ani ústne direktívy. Zrejme nezistil nič závadného, keďže viac o tom sa už nehovorilo.

Koncom jari 1941 prišla na školu v Podeme vládna komisia z Bratislavy, ktorá bola podpísať kultúrnu dohodu s Bulharskom. Na základe toho sa nám trochu ľahšie dýchalo, ale nejaké podstatnejšie zmeny v školách nenastali.

No a v lete 1941 sa začala vojna naostro. Bulharsko, ako je známe, sa jej priamo nezúčastnilo, len nemecká armáda prechádzala cez jeho územie do Grécka. Hospodárstvo sa postupne prebudúvalo na vojnové, medzinárodný i domáci obchod sa silne zredukoval, nebolo pomaly čo do úst, ani na seba. Bolo to najchudobnejšie (po hmotnej a kultúrnej stránke) a najsmutnejšie obdobie pre školy a učiteľov.

Slovenskí učitelia boli vzhľadom na domáce pomery celkom slušne honorovaní, ale nebolo postupne čo kupovať a tak zvlášť slobodní so stravou veľmi biedili, ale tak to bývalo aj inde.

Školy dostávali podporu na vecné výdavky z Bratislavy, ale muselo sa veľmi šetriť, aby sa vyšlo. Ešte šťastie, že slovenská koruna mala oproti bulharskej mene dosť vysoký kurz (1:5). Uhlie nebolo vôbec dostať a na širšej rovine dookola bolo drevo vzácnosťou, tak sme si raz z jesene vypomáhali šúľkami (vymrvené kukuričné klasy), ktoré žiaci donášali zo sebou do školy tak ako kedysi na dedinských školách na Orave.

Vo vymedzenom vyučovacom čase (12 týždenne) sme sa usilovne učili čítať, písať, jazyk slovenský, prvouku, vlastivedu a náboženstvo. Samozrejme, že sme si aj zaspievali. Okrem bežných osláv a besiedok sme s dospelými nacvičovali divadlá (pokiaľ stačil petrolej). V kritickom čase sa svietilo olejnicami ("kandilce") a po domácky zhotovenými karbidkami, ktoré často

vybuchovali. Texty divadelných hier sme museli schvaľovať až v okresnom meste, v jednom prípade až u samého okresného náčelníka. A tak duch slovenský vtedy neblčal v nás veľkým plameňom, len takým tlejúcim, ale zato jasným a horúcim! Išlo o to: prežiť, uchovať národné povedomie, ochrániť školy!

V marci 1944 boli slovenskí učitelia z Bulharska odvolaní pre vojnové udalosti. Pre nebezpečie leteckých náletov boli všetky školy dočasne zatvorené. Vyučovanie na slovenských školách sa obnovilo zhruba po dvoch rokoch. Na jar 1946 sa postupne obsadili všetky tri školy a začalo sa s vyučovaním s novým elánom a s presvedčením, že už vojna nikdy nebude!

Školy v Podeme a Brašljanici pokračovali ako jednotriedne doplňovacie, gornomitropolská dokončila školský rok 1945/46 podobne, ale v nasledujúcom šk. r. 1946/47 sa osamostatnila ako Základná slovenská škola pre žiakov 7-14 ročných. Treba priznať, že ľudová demokracia v Bulharsku vystupovala oproti nám veľkoryso. Bez veľkých formalít (keď sa chce) z obecného výboru (myslím) nám zodpovedná osoba priniesla úradnú pečiatku a oznámenie, že štát preberá osobné a vecné náklady školy.

Šancu sme nesmeli pustiť z ruky, hoci sme na to momentálne neboli pripravení. Na škole bol jedne učiteľ a jedna výpomocná učiteľka. V kritickom čase pomohla pi učiteľka Gočová z Podemu, potom prišli postupne ďalší. S vypätím síl sme školský rok dokončili záverečnou skúškou pre 14-ročných. Všetko podľa prepísaných formalít za prítomnosti ministerského delegáta, tak že škola po prvýkrát v svojej histórii vydávala platné bulharské vysvedčenie. To bol jej najväčší úspech z tohoto obdobia.

Nasledujúce dva roky sa vyznačovali prípravami na repatriáciu, takže v škole sa nič mimoriadneho nedialo, skôr vyučovanie bolo rušené predčasným odchodom niektorých žiakov. Podrobnosti neviem udať, bol som už preč.

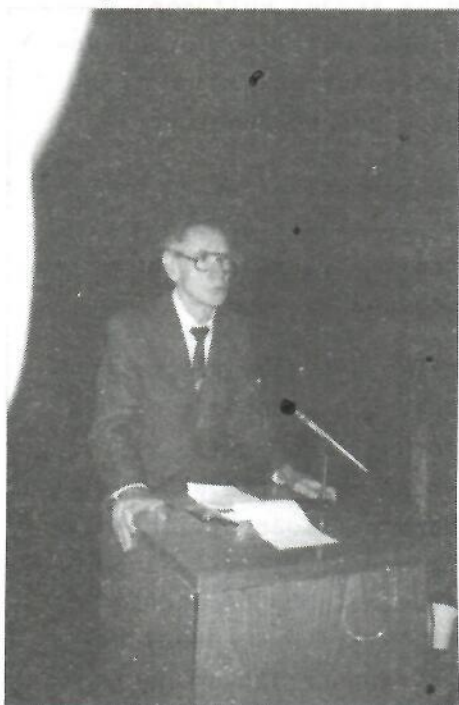
A tak vďaka všetkým materiam i starým materiam, ktoré po večeroch učili svoje deti - vnúčence materinskému jazyku, vďaka všetkým ľudovým učiteľom - písmákom, ktorí v najhorších časoch v skromných podmienkach udržiavali plamienok národného ducha,

vďaka slovenským školám a učiteľom v nich, ktorým sa dostalo i nedostalo vďaka za prácu,

vďaka aj zv. a. v. kňazom, ktorí pomáhali školám a vykonávali svoju duchovnú činnosť v slovenskom jazyku, sa komunita bulharských Slovákov nestratila vo svete a vrátila sa po vyše dvestoročnom putovaní do starej vlasti, aj keď nie úplne všetci.

ÚČASŤ A PODIEL PODEMSKÝCH SLOVÁKOV NA ŽIVOTE A VÝVINE SLOVENSKEJ KOMUNITY

Ondrej Mikuláš

O. Mikuláš

Popri pomoci, ktorú Slováci v Bulharsku dostávali v oblasti duchovného a kultúrneho života, veľkú zásluhu na tom, že sa nestratili na svojej dlhodobej ceste za pôdou a hľadaním lepších životných podmienok a napokon ako jedni z mála sa hromadne vrátili do svojej pôvodnej vlasti, mala ich vlastná aktivita a schopnosť pomáhať si vzájomne pri prekonávaní všetkých ťažkostí.

Túto aktivitu chcem dokumentovať na živote podemčanov, a to na konkrétnych príkladoch, ako sa počas svojho viac než 60-ročného pobytu v Bulharsku podieľali tí najaktívnejší. Smelo o nich môžeme prehlásiť, že v tomto svojom mikrosvete sa stali osobnosťami, ktoré spoluvytvárali dejiny Slovákov v Bulharsku.

Formovanie podemských Slovákov významne ovplyvnili tieto štyri faktory

- postavenie slovenskej menšiny v internacionálnej dedine, akou bol Podem,
- úloha slovenskej evanjelickej cirkvi v živote Slovákov v Bulharsku,
- udržanie a rozvoj slovenskej kultúry prostredníctvom slovenskej školy,
- spolupatričnosť a vzájomná svojpomoc.

Postavenie slovenskej menšiny v Podeme

Po porážke a vyhnaní Turkov zo severného Bulharska bola v spustošenej krajine pri mŕtvom ramene rieky Vitasi 24 km južne od mesta Pleven založená nová osada a pomenovaná podľa tohoto miesta ako Mrtvica. V 30-tych rokoch bola Mrtvica premenovaná na Podem, čo znamená rozvoj alebo vzostup.

Do novej osady prúdili prisťahovalci troch národností, kde neskoršie svorne nažívali a budovali spoločný domov. Boli to

- Bulhari z južných oblastí Bulharska ako základná zložka obyvateľstva,
- Rumuni z olačskej oblasti v Rumunsku, ktorým sme podľa toho hovorili Olási (boli to pôvodne Bulhari, ktorí utiekli pred Turkami a porumunčili sa),
- Slováci usídlení v Banáte, Báčke a Nadľaku, ktorých lákala vidina dobrej pôdy.

Slováci tvorili najmenšiu, ale zato najprogressívnejšiu komunitu, ktorá sa prejavovala v tom, že netrpela pocitom utláčanej menšiny, ako to vo svete býva, ale prinajmenšom pocitom rovnosti. Slováci vďaka svojej kultúrnej úrovni sa v tomto počiatočnom štádiu stali vzorom a učiteľmi ostatných dvoch komunít, hlavne v oblasti životného štýlu a poľnohospodárstva. Stali sa tvorcami obecného života v budovanej dedine, vlastne už vo svojej domovine.

Prvým richtárom (kmeťom) a obecným pisárom boli Slováci - Ondrej Mrenica a Adam Mokran. Obidvaja sa prisťahovali zo Srbska, ovládali azbuku a srbočinu, dosť príbuznú bulharčine, takže oni jedni z mála boli schopní komunikovať s vrchnosťou a písomne viesť najzákladnejšiu obecnú agendu.

Na richtárskom poste sa potom vystriedalo niekoľko Slovákov a v obecnom zastupiteľstve účinkoval vždy aspoň jeden Slováčok. Toto ich pôsobenie malo veľký význam pri presadzovaní záujmov občanov slovenskej národnosti, ktoré sa neskoršie najviac prejavilo pri budovaní slovenského kostola a slovenskej školy. Do pamäti občanov Podemu, bez ohľadu na národnú príslušnosť, sa nezabudnuteľne zapísal posledný Slováčok na poste richtára Michal Mikuláš, známy ako báča Mišo alebo baj Mišo. S určitou retrospektívou na jeho pôsobenie dnes môžeme konštatovať, že to vlastne nebol richtár, ktorého vrchnosť poverila, aby vládol v dedine, ale že to bol starosta v demokratickom ponímaní československej republiky, ktorý bol zvolený občanmi, aby sa o nich staral. A túto úlohu zohral báča Mišo na sto percent.

Do verejného života vstúpila ďalšia časť Slovákov, hlavne na politickej scéne. Po prvej svetovej vojne mnohí z nich boli aktívnymi členmi vládnucej demokratickej strany zemeľský zväz (bratia M. a J. Mikuláš, O. Bakuľa a ďalší), ktorí po politickom prevrate v r. 1923 boli určitú dobu prenasledovaní. V politickej aktivite na konci 30-tych rokov na seba upozornil O. Kolárik, ktorý kandidoval za odborové hnutie do Národného zhromaždenia v Sofii. Žiaľ, v tejto kandidatúre neuspel.

Zato v 40-tych rokoch v protifašistickom odboji svoju úlohu splnili veľmi M. Mikuláš, M. Mareček a J. Jesenský v účasti a podpore partizánskeho hnutia. Zvlášť aktívne si počínal M. Mikuláš, ktorý v podemských podmienkach mal významné postavenie a po oslobodení zostal v pamäti podemských občanov ako Mišo Kapitán. Tieto svoje politické skúsenosti uplatnil po presídlení v Československej armáde, kde dosiahol hodnosť plukovníka.

Záverečných vojenských operácií druhej svetovej vojny sa v rámci bulharskej armády zúčastnilo i 30 podemských Slovákov, z ktorých dvaja priniesli vysoké obete. O. Mikuláš bol v posledných dňoch vojny ťažko ranený a M. Mareček padol na fronte.

Úloha slovenskej evanjelickej cirkvi

Charakteristickou črtou pre túto cirkev bolo, že popri svojom duchovnom poslaní pomáhala u našich krajanov upevňovať slovenské povedomie a zapájať svojich členov do aktívnej práce na správe vecí cirkevných i občianskych.

Skoro všetky rodiny si priniesli so sebou dve knihy - bibliu a spevník Tranoscusius. Ony ich sprevádzali - symbolicky povedané - od kolísky až do hrobu. Z nich čerpali ponaučenie i posilu. I keď boli vytlačené švabachom a v biblickej češtine, stali sa silným spojivom so slovenčinou vo všetkých krajinách, kde prebývali, a napokon i v Bulharsku.

Hneď po príchode do novej vlasti najužšie kontakty medzi sebou uskutočňovali na náboženských zhromaždeniach, pri ktorých pôsobili ako duchovní pastieri laickí kazatelia. Spočiatku to boli On. Tordej, Mik. Jasenský a Joz. Cicka; z posledných si spomínam na Vas. Dumana, On. Omastu a Mik. Gubíka. Takto sa schádzali každú nedeľu a pri cirkevných sviatkoch, keď spievali nábožné piesne, čítali a počúvali slovo božie.

Niektoré z týchto zhromaždení boli zamerané i na občianske a kultúrne potreby života. Na jednom z nich zaznela i báseň Povedomie od Vajanského - Ja som pyšný, že som Slováč... Účastníci tohoto zhromaždenia spomínajú, ako mnohým prítomným z veľkého dojatia vyhrkli slzy.

Keď sa usadenie v Podeme ukázalo ako trvalé, ovládla všetkých Slovákov túžba postaviť si vlastný kostol. A tak na počiatku 30-tych rokov sa do tejto stavby pustili rukou spoločnou a z vlastných finančných prostriedkov. Pre koordináciu všetkých prác bol ustanovený cirkevný výbor na čele s Mik. Jasenským. Ondrej Mikuláš vymohol od obce pozemok, ktorý cirkev dostala ako dar na stavbu kostola. Potom na tomto pozemku bola postavená aj slovenská škola.

Na financovaní stavby sa okrem vlastných príspevkov a darov podieľala i vlastná lotéria organizovaná Mart. Mikulášom. Tehly sa vyrobili a vypálili brigádnicke, stavbu realizovali vlastnými silami pod vedením stavebného majstra. Odhliadnuc od konštrukčných chýb, ktoré bolo nutné dodatočne napraviť, výsledkom tohoto snaženia bol pohľadný kostolík ako jediný v slovenských komunitách s vežou, kde boli umiestnené zvony. Bol odrazom spomienok na kostoly v predchádzajúcich domovinách a predstáv o kostoloch na Slovensku, aké videli v starých kalendároch.

Nový kostol sa skutočne stal dôstojným stánkom pre pôsobenie kňazov neskoršie vysielaných zo Slovenska. Medzi nimi veľkej obľube sa tešil pán farár Miháľ.

Po presídlení do pôvodnej vlasti kostol zostal ostatným Podemčanom ako

trvalá spomienka na Slovákov a dodnes slúži svojmu poslaniu, avšak v rámci bulharskej pravoslávnej cirkvi.

Udržanie a rozvoj slovenskej kultúry

Najsilnejšie na udržaní slovenského povedomia sa prejavili kultúrne tradície, ktoré si krajanovia so sebou priniesli formou živého slovenského jazyka, piesní, riekaniek, zvykov, tancov a krojov a túžba vzdelávať seba a svoje detky v materinskom jazyku.

Prvými takými strážcami národnej kultúry boli duchovní vodcovia a laickí učители. Naši rodičia s úctou spomínali na pôsobenie deda Tordaja, ktorý si priviezol so sebou staré kalendáre a tie mu slúžili ako učebná pomôcka pri výuke dospelých čítať a písať po slovensky, a potom ako spoločná knižnica, z ktorej požičiaval kalendáre do jednotlivých rodín. So svojím predchádzajúcim bydliskom udržiaval stále kontakty a svoj knižný fond si neustále doplňoval.

Čoskoro sa prešlo i na výuku detí, ktoré začali s povinnou dochádzkou do bulharskej školy a hrozilo im odnárodnenie. Túto úlohu, avšak už za určitý poplatok, až do doby prvého riadneho učiteľa vykonávali učители samoukovia, laickí kazatelia Mik. Jesenský a Joz. Cicka.

Podobne ako túžba mať vlastný kostol sa prejavila i túžba mať podľa vzoru Gornej Mitropolije i vlastnú školu a odborného učiteľa. Bolo šťastím pre Podem, že pre túto funkciu získali pána učiteľa Müllera, ktorý pôsobil ako správca českej školy v Sofii. Bol prvým z vyslaných učiteľov, ktorý dobre poznal pomery v Bulharsku a hlavne mal veľmi dobré styky s Prahou. Tieto svoje predpoklady zužitkoval pri výstavbe slovenskej školy, ktorej bol ideovým tvorcom, finančným sprostredkovateľom, organizátorom výstavby a neskôršie i jej správcom a organizátorom všetkých spoločenských a kultúrnych podujatí, ktoré v nadväznosti na školu sa konali.

Toto dielo by sa bolo sotva podarilo bez aktívneho zapojenia našich dedov a otcov. Ku koordinácii všetkých prác bol vytvorený školský výbor (J. Gubík, M. Marek, O. Čížik a O. Omasta) na čele s agilným M. Mikulášom. Tento výbor presadil, že občiansku pracovnú povinnosť na verejne prospešných stavbách, ktorá v Podeme existovala, mohli Slováci odpracovať na škole. Neskôršie bola táto možnosť udelená i občanom bulharskej národnosti.

Takto svojpomocne boli vyrobené a vypálené tehly, muži pracovali pri výkope a betónovaní základov a vozili stavebný materiál zo železničnej stanice. Ženy sa zúčastnili upratovacích a čistiacich prác a deti pomáhali pri zbere kukuričných koreňov (krkôšky), ktoré slúžili ako palivo pri pálení tehál.

Výsledkom spoločnej práce bol kultúrny stánok, ktorý zahrňoval pedagogické priestory, veľkú sálu s javiskom pre viacúčelové využitie (divadlo,

kinosála, telocvična, spoločenská miestnosť pre zábavy) a byt pre učiteľa. Bola to stavba, ktorá vo svojom odbore nemala páru v celom okrese. Budova dodnes slúži ako strediskové zdravotné zariadenie.

Pre nás deti, ktoré sme sa v škole učili, mala táto škola najväčší prínos v tom, že sme si uvedomili, že naši predkovia nepochádzajú z akejkoľvek krajiny, ale z konkrétne existujúceho Slovenska, ktoré v rámci Československej republiky je kultúrnou a demokratickou krajinou, kde je radosť žiť tak, ako sme si spievali v piesni Hej pod Kriváňom... V tejto škole bola zapálená i iskra túžby vrátiť sa späť do svojej pôvodnej vlasti a tá zahorela v srdciach všetkých Slovákov bez generačného rozdielu.

Na tradícii založenej učiteľom Müllerom pokračovali ďalší učitelia vysielaní zo Slovenska, medzi ktorými bol i podemský rodák Ján Mikuláš.

Ako som už spomenul, na školu nadväzoval bohatý spoločenský a kultúrny život so svojimi rôznorodými činnosťami.

Školská knižnica slúžila súčasne i ako verejná pre dospelých. Vďaka Matici slovenskej bola sústavne doplňovaná o nové zväzky a po vojne i o časopisy prinášajúce informácie o živote na Slovensku. Časopisy boli sprístupnené vo verejnej čítárni.

Najväčší rozmach kultúrneho života sa prejavoval v ochotníckom divadle a v príprave rôznych akademií. Bol vytvorený stály divadelný krúžok, ktorý sa sústavne obmieňoval a doplňoval. Z plejády úspešných ochotníckych hercov spomínajú súčasníci na Karolínu Jasenskú-Kolárikovú, Samuela Jasenského, Adama Kolárika a Ondreja Mikuláša. Po vojne na divadelný krúžok nadväzoval spevácky a tanečný krúžok založený pani učiteľkou Gočovou. Jej pravou rukou bol harmonikár Janko Mareček.

Divadelné predstavenia a rôzne akadémie pravidelne nacvičovali i deti. Pre ne toto ochotníčenie malo ešte jeden význam. Naučili sa verejne vystupovať, čo sa im v dospelosti veľmi vyplatilo. Mnohé, dnes úspešní občania Slovenskej republiky, ďakujú za svoje vystupovanie práve účinkovaniu v divadle a na akademiách.

Druhou významnou oblasťou spoločenskej aktivity bola televýchova. Po vybudovaní školy a zriadení telocvične, bohato vybavenej športovým náradím, bola založená telovýchovná jednota Sokol. Základnej telesnej výchovy sa zúčastňovali samostatne muži, ženy, žiaci a žiačky. Pre rôzne spoločenské udalosti sa pravidelne nacvičovali verejné vystúpenia na náradí i v prostých. Pri takomto masovom rozšírení telovýchovnej činnosti sa zakladateľ Sokola pán Müller už neobýšiel bez pomocných cvičiteľov. Zvlášť úspešní v tomto boli J. Jesenský a P. Palkovič.

Vyvrcholením telovýchovnej činnosti bola účasť podemských sokolov na pamätnom všesokolskom zlete v r. 1938 v Prahe. V rámci sofijských Sokolov

cvičili štyria muži (M. Marek, M. Melich, M. Mikuláš a J. Mrenica). Na zlete cvičila ako dorastenka aj Z. Mikulášová, ktorá sa v tom čase učila v Prahe. Ďalší dvaja žiaci M. Mikuláš a O. Mikuláš sa na vystúpenie doma poctivo pripravovali, ale nevystúpili.

Účastníci seminára počas vystúpenia O. Mikuláša

Spolupatričnosť a vzájomná pomoc

Typickým pre slovenské komunity v Bulharsku bola ich stálosť a uzavretosť do seba. Každý jej člen ju vnímal ako istotu a ochranu pred vonkajšími nepriaznivými vplyvmi. Za celý čas pobytu v Bulharsku sa vyskytlo len niekoľko odchodov. Keď už niektorá rodina musela komunitu opustiť, tak spravidla nie sama, ale niekoľko spolu, ako to bolo pri migrácii do Argentíny. Jednotlivci opúšťali komunitu len za prácou v meste, hoci i na niekoľko rokov, ale vždy sa do rodnej dediny vrátili. V rámci komunity si vzájomne pomáhali a poskytovali za úplatu rôzne služby, ktoré bezprostredne súviseli so životnými potrebami.

Slovenské ulice sa odlišovali od ostatných v dedine svojou upravenosťou a čistotou a hlavne svojimi murovanými domami (chyžami) na bielo vymaľovanými. Potrebné tehly sa nekupovali v tehelniach, ale dodavateľsky vyrábali doma na zvláštnych lisoch (presách). Vychýrenými tehliarmi boli najmä O. Čížik, P. Blažek, Markušovci a Melichovci. Výsledky ich práce ešte dnes slúžia novým majiteľom opustených domov.

Existencia každej rodiny v tej uplej krajine bola závislá na dostatku

vlastnej vody. Vodovody vtedy ešte neboli a tak v každom dvore bola vykopaaná a čas od času opravovaná a čistená studňa. Túto službu poskytovali Kalužíkovci.

Jedným z vrcholov poľnohospodárskych prác bolo mlátenie obilia, ktoré sa zväžalo z polí do dvorov a ukládalo do vysokých stohov. Mláťačky poháňané parnými strojmi sa potom sťahovali z jedného dvora do druhého. Naši krajanovia dávali prednosť slovenským mláťačkám, ktoré vlastnila rodina Balážová a Marečková.

Každá domácnosť potrebovala občas niektoré odborné služby. Tie poskytoval všeuumelec Mart. Jasenský. Vedľa svojho hlavného zamestnania mlynára stáčil ešte slúžiť ako rodinný fotograf, opravár šijacích strojov, výrobca tkáčskych stavov (krosná), v spolupráci s p. Balažom vyrobili lavice a tabuľu do školskej triedy a pre poslednú cestu spoluobčanov vyrábali truhly a drevené kríže.

Do života Podemčanov sa zapísali i hudobníci bratia Melihovci a páni Huhúk s Kalužíkom, ktorí pri rôznych rodinných udalostiach pomáhali vytvárať tú správnu atmosféru.

Na regenerácii komunity sa podieľali i pôrodné babičky, ktoré čiastočne vykonávali i úlohu ľudových liečiteľov. Medzi nimi do povedomia, a to nielen Slovákov, ale i Bulharov a Oláčov sa zapísala babička Marečková, známa pod menom baba Erža. Ona jediná z nich mala odbornú zdravotnú prípravu. Ako 12-ročná nastúpila do služby u známeho židovského lekára v Plevne, ktorý postupne zo súkromnej praxe vybuďoval akúsi rodinnú polikliniku, kde sa poskytovali skoro všetky lekárske služby, a to nielen ambulantne, ale i v lôžkovom zariadení. Od svojich detských rokov postupne vykonávala všetky pomocné zdravotnícke služby vrátane asistencie pri pôrodoch.

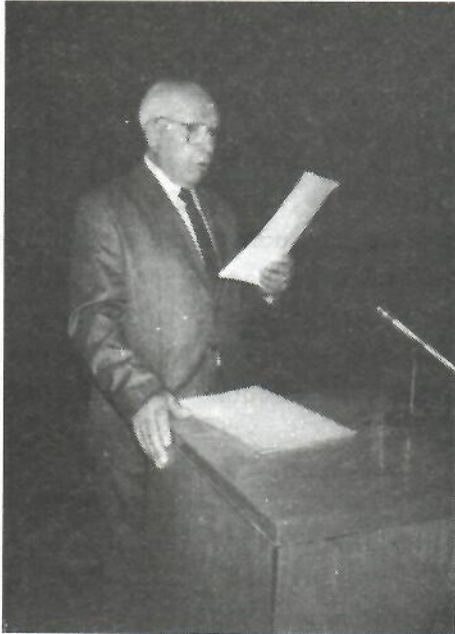
Funkciu pôrodnej babičky začala vykonávať až v dospelom veku po druhom ovdovení. Svoj prvý samostatný pôrod však uskutočnila ako 18-ročná, v deň svojej svadobnej hostiny, odkiaľ ju odvolali k predčasnému pôrodu, a posledný už ako 88-ročná dôchodkyňa v Bratislave, kde trávila dni odpočinku u svojho syna v činžovnom dome. Jej dobrá povest' z Bulharska ju doprevádzala i tu. V rodine jedného dôstojníka došlo k príhode predčasného pôrodu a kým sa dostavila sanitka pre odvoz do pôrodnice, pomohla priviesť na svet zdravého chlapčeka. Privezený lekár len prebral novorodičku a dobre ošetrené a zabalené novorodeniatko. Na druhý deň si pozval primár nemocnice našu babičku a verejne jej vyslovil uznanie, obdaroval ju kyticou ruží a svoj obdiv vyslovil písomne v pochvalnom uznaní.

Nuž tak sme v Podeme žili a vďaka menovaným a nemenovaným osobnostiam sme v daných podmienkach žili dobre a mnohé dokázali a vytvorili. Ale to hlavné, ako som uviedol v úvode, je, že sme sa nestratili vo svete širom a sme šťastní, že sme opäť vo svojej vlasti doma a natrvalo.

Tú schopnosť nedať sa a prežiť zdedili po nás i naše deti a pretvorili ju vo vlastnosť aktívne sa zapojiť do života a byť rovnocennými a platnými členmi spoločnosti. A to aj dokazujú. Rád by som o tom - ako poslednú spomienku na Slovákov z Bulharska - spracoval sociologickú štúdiu o životnom uplatnení našich detí, ktoré sa narodili už v staronovej vlasti.

SLOVÁCI V BRAŠLJANICI

M. Nosáľ

M. Nosáľ

Do Brašľjanice sa Slováci začali sťahovať v roku 1898. Najskôr sa všetci zastavili v Mrtvici (Podeme) u príbuzných a priateľov, kde Slováci žili už od rokov 1890-92. Väčšinou pochádzali z banátskych dedín Padina, Kovačica a Lízika. Medzi tými, čo roku 1896 prišli do Mrtvice, boli Dudkovci, Petrášovci, Nosáľovci, Ušákovci a iní. Pavel Nosáľ starší s rodinou - manželkou Evou, rodenou Garafiátovou, ženatým synom Jánom a 14-ročným synom Pavlom pobudli dva roky u Mrenicov, čo bývali dole na Pľaci. Bulharské úrady sľubovali, že chotár Klementina sa rozdelí Slovákom, čo prišli poslední. Ale z toho nič nebolo, Klementinu nedostali. Lenže v Mrtvici ani v Gornej Mitropoliji už voľná zem nebola, ba ani na dvory už nebolo miesto. Ľudia sa hanbili vrátiť

do Banátu, nuž im neostalo nič iné, ako sa poobzerať po iných možnostiach. Podľa rozprávania Pavla Nosáľa st. už horespomenuté rodiny odišli do Brašľjanice roku 1898 ako prvé. Začiatky boli pre všetkých veľmi ťažké, lebo sa nemali kde uchýliť. Preto si najskôr museli zaistiť bývanie. Vzorom im boli obydlia (zemľanky) domáceho bulharského obyvateľstva. Podľa potreby (veľkosti rodiny, počtu statku) si vykopali jamy rôznych rozmerov, na ne krížom poukladali hrady a pokryli ich slamou, kukuričím alebo hnojom, čo im dali miestni Bulhari, s ktorými sa spriatelili. A hneď išli k nim za pár leva aj robiť.

Keď sa v Brašľjanici usadilo asi 60 rodín, zacítili potrebu niekde sa schádzať, najmä na spoločné modlitby. Keďže nijakú miestnosť nemali, pozbierali poňvy (veľké konopné plachty) a postavili z nich šiator. To im bol prvú zimu kostol. Pavel Nosáľ st. čítal slovo božie z agendy pri 20° mraze. Niektorí prisťahovalci tvrdé podmienky nevydržali a sklamaní sa vrátili do Banátu.

Konečne sa v Brašľjanici začali prideľovať dvory a pôda. Každý plnoletý, ak bol ženatý, dostal dvor a zem. Dvory boli veľké, nie menšie ako dva dekáre (20 árov, čiže dvatisíc štvorcových metrov). Boli prípady, že niektorým dali až štyri dekáre (4000 m²). Kým bolo z čoho, merali bulharskí úradníci po jánošíkovsky, najmä ak im Slovákom potisol nejaký ten groš. Niektorí sa dokonca aj opýtali: "Pridáme ešte?" Pri vymeriavaní rolí vraj už neboli takí štedrý, ale naši ľudia sa im aj tam vedeli zavďačiť, takže im pridali na dekároch.

Keď sa skončilo prideľovanie pôdy, začali si naši starí otcovia stavať chyže, konice, chlievy, ciene. Múry nabíjali z hlíny, bez pevných základov, len tak na holej zemi. Boli hrubé 50-60 cm, povaly teplé. Krov robili z jedlového dreva, pokrývali ich väčšinou kukuričím; lepšia bola mlátená rožná slama. Len málokto si mohol pokryť dom hneď škridlou. Po pár rokoch nahradili ňou podaktorí úspešnejší gazdovia kukuričovú a slamenú krytinu.

Pomaly sa zabúdalo na zemľanky a novousadlíci sa usilovne venovali obrábaniu svojich zemičiek. Niektorým sa pritom darilo lepšie, iným slabšie. Žiaľ- bohu, našli sa aj takí, čo radšej vysedávali v krčme, čím ochudobňovali svoje rodiny. Nejednen z nich sa dostal do položenia, že nemal čo dať deťom jesť. Musel predať zem, ktorú mu len nedávno štát daroval. Lenže ich situácia sa aj predajom sotva zlepšila, pretože z utržených peňazí museli najskôr splatiť dlžoby. Ak im nejaké groše ostali, ľahko ich rozfrčkali. Nečudo, že ich rodiny naďalej treli biedu. Najhoršie boli na tom deti.

Povinná školská dochádzka sa v Bulharsku začínala po ukončení siedmeho a trvala do štrnásteho roka. Málokteré dieťa v Brašľjanici však školu zakončilo, lebo už desať-, dvanásťročné muselo ísť slúžiť - zarábať na mladších súrodencov. Nejednen otec alkoholik prepil ešte aj ich skromný zárobok.

Slovenská škola nebola v Brašľjanici až do roka 1928. Dovtedy sa deti učili čítať zo starých šlabikárov, čo si naši otcovia doniesli z Dolnej zeme. Učebnicou i studnicou múdrosti im boli aj Tranoscius a Biblia. Tak sa deti ako-tak naučili čítať a písať po slovensky.

Aj náboženský život sa udržiaval. Asi po roku šiator rozobrali a schádzali sa na modlitby do domu Pavla Dudka st. Služby božie viedol od príchodu do Brašľjanice Pavel Nosáľ st. Keď sa oženil jeho syn Pavel, začal postupne preberať túto úlohu. Mal pekný hlas, vedel aj dobre čítať, lebo skončil v Banáte meštianku. Jeho matka chcela mať z neho farára, ale presídlenie do Bulharska zmarilo jej nádeje. Niekoľko rokov odbavovali Pavel Nosáľ st. a ml. bohoslužby striedavo. Oni boli aj pôvodcami plánu presťahovať modlitebňu od Dudkov do väčšej miestnosti v Kukučkovom dome. Rozmýšľali aj o stavbe kostola, ale okolnosti neboli žičlivé. Roku 1912 vypukla tzv. prvá balkánska vojna, v ktorej bojovali Bulharsko, Srbsko a Grécko proti Turecku. V bulharsko-tureckej bitke pri Odrine (dnes tur. Edirne) v Malej Ázii bol Pavel Nosáľ ml. ranený, za čo dostal vyznamenanie. V nasledujúcom roku sa pobili bývalí spojenci Srbi a Bulhari, pretože sa nevedeli dohodnúť na rozdelení Makedónie. Sotva sa skončila táto tzv. druhá balkánska vojna, začala sa roku 1914 prvá svetová. Bulharsko sa pridalo k centrálnym mocnostiam Nemecku a Rakúsko-Uhorsku a vydržalo s nimi až do konca vojny roku 1918. Vo všetkých troch vojnách zahynulo niekoľko desiatok Slovákov v uniforme bulharskej armády.

Po návrate z vojny prebral Pavel Nosáľ ml. kazateľskú funkciu naplno, pretože jeho otec už dlhší čas chorľavel. Bohoslužby preniesli z Kukučinovho

do Nosáľovho domu. Veriaci si zvolili aj cirkevný výbor. Najlepšimi pomocníkmi Pavla Nosáľa ml. boli jeho švagor Ján Kukučka, Samuel Bezek, Ondrej Havran, Pavel Dudok, Katarína Petrášová, Judita Petráková a iní. Ale bolo dosť aj rozbijačov, dve-tri rodiny nazarétov a niekoľko sobotářov.

Ľudia okolo Pavla Nosáľa neprestali rozmýšľať o stavbe kostola. Ofera prinášala málo, nuž zaviedli cirkevnú daň. Platila sa od manželského páru, a to jedna kofa žita (asi 20 litrov) ročne. Kto mal majetok, role, od každého hektára ešte po jednej kofe. A tak sa asi od roku 1921 po troške zbierali peniaze na stavbu kostola. Roku 1924 sa rozhodli narobiť tehly. Pracovali pri tom tí, čo nemali ani majetok, ani záprah. Dobrovoľne napresovali (nalisovali) okolo 60 tisíc tehál. Tí, čo mali majetok a záprah, dali a aj doviezli kurivo na vypálenie tehál. Na jar 1925 začali kostol stavať a v októbri ho dokončili. Bolo treba zaplatiť murárov, ale peňazí nebolo. Vypomohol Pavel Nosáľ. Požičal si tridsaťtisíc leva z banky, ktorá uvalila hypotéku na jeho majetok.

Roku 1928 prišiel konečne do Brašľjanice túžobne očakávaný učiteľ. Bol to mladý Jozef Rusko. Ostal tam len rok, ale za ten čas zorganizoval kúpu Kukučkovho domu s dvorom a záhradou a zriadil v ňom čítareň (Kukučkovci sa vysťahovali do Argentíny, kde ich potomkovia žijú doteraz). Národný dom sa nadhlo stal akýmsi kultúrnym strediskom, ktorý naši ľudia radi vyhľadávali. V septembri 1929 prišiel nový učiteľ, Jozef Novák z Pohorelej pri Brezne. Svoje poslanie plnil omnoho svedomitejšie. Navštevoval slovenské rodiny, zhromažďoval ľudí do čítárne, učil čítať a písať mladých i starých. Roku 1930 nacvičil s ochotníkmi prvú divadelnú hru v Brašľjanici. Len s veľkou námahou sa mu podarilo získať mládež, ale i niektorých starších, lebo divadlo im bolo čímsi neznámym. Považovali za hriech smiať sa nasilu alebo pretvarovať sa na javisku. Rodičov bolo treba presviedčať a prosiť, aby dovolili dcére či synovi prijať úlohu. Ale učiteľ Novák bol húževnatý a nedal sa odradiť ich váhavosťou. Horko-ťažko teda zorganizoval 21-členný súbor a nacvičil s ním hru Jozefa Holého Márnotratný syn, pričom hral hlavnú úlohu Martina. Premiéra bola 1. januára 1931 v sále bulharskej školy. Bola to nebyvalá udalosť. V hľadisku sedeli ako Slováci, tak aj Bulhari. Predstavenie sa vydarilo nad očakávanie a predstavy učiteľa i účinkujúcich. Hneď 4. januára predviedli hru aj v Gornej Mitropoliji, tiež k úplnej spokojnosti divákov aj hercov i režiséra. Učiteľ Jozef Novák vykonal záslužnú osvetovú prácu a starší ľudia doteraz naň spomínajú s úctou a vďakou.

Učiteľ Novák bol katolík, ale pravidelne chodieval do evanjelického kostola. Zaslúžil sa o to, že sa dali doň urobiť riadne lavice, dovtedy bol len nedostatočný počet stoličiek, takže väčšina veriacich musela počas bohoslužieb dve hodiny stáť. Po odchode z Brašľjanice učiteľa Nováka za jeho nástupcu prišiel mladý učiteľ Tomáš Topoľský, rodák z Gornej Mitropoliji. Bol veľmi obľúbený, venoval sa mládeži, po večeroch učil mládež aj starších čítať, písať a spievať ľudové piesne. Pôsobil 2 roky.

Po odchode učiteľa Tomáša Topoľského r. 1933 ako jeho nástupca prišiel učiteľ Ján Michalko, rodák z Mengušoviec pod Tatrami. Za jeho pôsobenia bola postavená drevená zvonica. Zvonárom sa stal Mišo Kis ml., ktorý ním ostal až do vysťahovania sa Brašljančanov v decembri 1949; zvon odviezli do Jevišovky v okrese Mikulov, kde sa stopa po ňom stratila. Podobný bol aj osud harmónia z kostola.

Začiatok októbra 1934 bol významný pre veriacich v Podeme i Brašljanici. 30. 10. posvätil biskup Samuel Štarke a jeho tajomník Mirko Petrovič z Juho-slávie kostol v Podeme a na druhý deň aj v Brašljanici. Pri tejto príležitosti vysvätil Pavla Nosáľa za diakona, takže odvtedy mohol pokrstiť novorodeniatko, v ťažkej chorobe prislúžiť Večer Pánovu umierajúcemu. Pochovávať mohol už aj predtým.

V občianskom živote mnohí naši ľudia dosahovali úspechy, niektorí ako dobrí roľníci, iní ako zruční remeselníci. Napríklad vzdialení príbuzní Ondrej a Ján Tisovský boli strojníkmi. Najmä Ondrej vynikol ako svedomitý odborník. Mal dve parné samostatné lokomotívy s mláňačkami a elevátormi, takže roľníci z radov Bulharov i Slovákov sa v lete predbehovali, ku komu príde skôr mláňať. Ondrej Havran bol ako jediný Slovák stolárom, kolárom a truhliarom. Tehliarov bolo viac. Známi boli Pavol Dudok st. a Ondrej Petráš, ktorí od jari do jesene robili a pálili tehly po širokom okolí. Každý zamestnával až dvanásť našich chlapov. Najväčším výrobcom tehál a škridle falcovanej bol Pavel Martinek st., ktorý mal dielňu, kryté sušiarne a pec na pálenie. Kvalita jeho výrobkov bola známa široko-ďaleko. Zákazníci ho vyhľadávali najmä kvôli jeho zaokrúhleným tehľám na murovanie studní. Ostatní Slováci maloroľníci sa len ako-tak užívali. Najzámožnejším gazdom bol Michal Tisovský, otec spomenutého mláňačkára Jána. Mal vyše dvadsať hektárov zeme, takže si držieval aj dvoch sluhov. Kým žil, gazdovstvo napredovalo. Jediný syn Ján už nemal takú šťastlivú ruku, pretože ho väčšmi zaujímali stroje. A tak gazdovstvo po otcovej smrti upadalo, až nakoniec syn role rozpredal.

Ako tlmočník a zástupca roľníkov a všetkých Slovákov vystupoval Pavel Nosáľ. Bol dlho členom miestneho obecného výboru, takže pri druhej pozemkovej reforme v rokoch 1925-27 pomohol nejednému z našich ľudí k pôde. Podľa zákona mohol každý ženatý dostať až tri hektáre. Podobne aj vojnové siroty. Slováci, na ktorých sa zákon vzťahoval, sa mohli spoľahnúť na podporu a príhovor Pavla Nosáľa u bulharských úradníkov. Kto mal po rodičoch jeden hektár, prideliť mu dva, ak mal po rodičoch dva, pridali mu jeden. Boli aj takí, čo dostali naraz celé tri ha. Zem sa dávala do vlastníctva na dvadsaťročných splátkach. Ohodnotená bola za tritisíc leva na hektár. Hypotéka bola bezúročná, takže za hektár bolo treba ročne platiť 150 leva. Niektorí obšťastnení však ani to nevládali alebo nechceli, ale radšej chodievali do krčmy. Tí, čo splácali poctivo, sa po dvadsiatich rokoch stali plnoprávnymi majiteľmi pôdy. Pri presídlení v rokoch 1947-50 ju bulharský štát od nich kúpil a dal im až 150-200 tisíc leva za hektár.

Asi tak po roku 1935 sa životná úroveň v Bulharsku začala všeobecne zlepšovať. Aj niektorí naši ľudia sa zmohli a dali si opraviť domy, ba pár si aj postavilo. V tom čase sa začali robiť aj prípravy na stavbu slovenskej školy. Narobilo sa a vypálilo potrebné množstvo tehál, občania, ktorí mali záprah, ich previezli na stavenisko a zo susednej dediny navozili aj kameň na základy. O postavenie školy sa zaslúžil výlučne Ján Michalko, ktorý pôsobil v Brašľanici v rokoch 1933-38. Pritom mu veľmi pomáhali miestni Slováci národovci, hlavne Pavel Nosáľ. Stavať sa začalo roku 1936 a po roku budova školy stála už pod strechou. Bola pýchou brašľanských Slovákov. Po ich odchode do starej vlasti bulharské úrady zriadili v nej pôrodnicu. Tomuto účelu slúži doteraz.

Keď bola na jeseň 1938 v Československu vyhlásená mobilizácia, pretože hrozil nemecký útok, učiteľ Michalko sa ponáhlal na Slovensko, aby splnil svoju vojenskú prísahu. Po demobilizácii šiel ešte raz do Bulharska po rodinu a s ňou sa vrátil natrvalo do vlasti. V Bratislave mal v septembri roku 1970 príležitosť zúčastniť sa na pohrebe Pavla Nosáľa. V krátkom prejave nad jeho hrobom povedal:

P R E J A V

Ján Michalko žil na dôchodku vo svojom dome v Mengusovciach. Posledné roky dožíval u dcéry v Novom Meste nad Váhom. V živote brašľanických Slovákov vyoral hlbokú brázdú a zaslúžil sa o povznesenie ich duchovného cítenia i národného povedomia. Ján Michalko priam zrástol so svojimi Slovákami v Brašľanici, bol ich. Bez výnimky všetci naňho spomínajú v hlbokej úcte a vďačnosti za všetko, čo pre nich urobil.

Napísané zo spomienok a rozprávania môjho otca Pavla Nosáľa o ich odchode a začiatkoch v Brašľanici.

Spomenuté sú i vlastné zážitky, spomienky a pamäti Michala Nosáľa, narodeného v Brašľanici dňa 4. 7. 1915.

S láskou M. Nosáľ

V Bratislave dňa 23. 9. 1994

VÝZNAMNÉ PODUJATIE

Štefan Zelenák

Členovia výboru Spolku Slovákov z Bulharska už pred dvoma rokmi začali sa intenzívne zaoberať myšlienkou usporiadať v roku 1994 významnejšie aktivity pri príležitosti 110. výročia príchodu prvých dolnozemskej Slovákov do Bulharska. Nakoniec prevládol názor, že pri takej významnej príležitosti treba usporiadať odborný seminár a pripraviť s ďalšími významnými inštitúciami reprezentatívnu výstavu. Organizátori pripravili odborný seminár v úzkej spolupráci s Krajanským múzeom Ústavu pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej a výstavu zorganizovalo Historické múzeum Slovenského národného múzea za pomoci ďalších inštitúcií a organizácií.

Odborný seminár "Z dejín a života Slovákov z Bulharska" sa uskutočnil 12. mája 1994 v priestoroch Krajanského múzea Ústavu pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej. Na seminár prijali pozvanie a aktívne na ňom vystúpili významní odborníci z viacerých vedných disciplín.

Cieľom odborného seminára bolo priblížiť odborníkom i širšej slovenskej verejnosti výsledky odborného záujmu historikov, jazykovedcov, národopiscov a znalcov z ďalších vedných odborov o historickom a národno-kultúrnom vývine tejto našej najmenšej skupiny krajanov v európskom zahraničí. Organizátori seminára pritom položili dôraz na čo najkomplexnejšie zmapovanie životných osudov Slovákov v Bulharsku. Takéto poňatie seminára v plnom rozsahu akceptovali aj odborníci, ktorí vo svojich referátoch a koreferátoch či v diskusných príspevkoch položili dôraz na objasnenie kľúčových problémov života našich krajanov v ďalekej balkánskej krajine a na objasnenie niektorých udalostí a ďalších súvislostí spojených s reemigráciou do vlasti po poslednej veľkej vojne.

A čo organizátori považujú za mimoriadny úspech, je to, že sa im podarilo "vyprovokovať" kňazov a učiteľov, aby v koreferátoch a potom v diskusii povedali čo-to o svojom pôsobení medzi našimi rodákmi v ďalekej balkánskej krajine. S ich aktivitou sme viac-menej ráťali, no obzvlášť milo nás prekvapili viacerí naši krajanovia, ktorí zozbierali svoju odvahu a vystúpili so svojimi koreferátmi a v diskusii. Cez prizmu svojich osobných - o to cennejších a zaujímavejších - životných skúseností doplnili obraz o Slovákoch v Bulharsku, ktorý doteraz utvárali odborníci z jednotlivých vedných disciplín. Svojimi vystúpeniami pomohli doplniť mozaikový obraz o dejinách a o živote bulharských Slovákov.

V tejto časti odborného seminára vystúpili: Mikuláš Mitaľ, Ján Mikuláš, Anna Ferková, Michal Nosáľ, Ondrej Mikuláš a Jozef Nosáľ. K nim sa v diskusii pridali aj ďalší krajanovia, odborníci a naši milí hostia, spomedzi ktorých sa nám prichodí osobitne srdečne poďakovať zástupcom Slovákov z Juhoslávie, Rumunska a Maďarska, ktorí nás povzbudili do ďalšej práce a zároveň - aspoň

v krátkosti - nám priblížili osudy Slovákov žijúcich v uvedených krajinách.

Popri odborníkoch - ich príspevky uverejňujeme v neskrátenej podobe - zúčastnili sa odborného seminára aj ďalší významní hostia. Spomenieme aspoň niektorých: PhDr. Stanislav Bajaník, tajomník Matice slovenskej, univ. prof. PhDr. Ján Podolák, DrSc. Dončo Mičev, tajomník Veľvyslanectva Bulharskej republiky, PhDr. Konštantín Palkovič, CSc. a ďalší.

Všetci prítomní vyjadrovali svoju spokojnosť s obsahovým zameraním, organizačnou prípravou i celkovým priebehom tohto významného podujatia, na ktoré sa podujal výbor Spolku Slovákov z Bulharska. Zdôrazňovali predovšetkým vysokú odbornú úroveň príspevkov, ktoré odzneli na seminári, a prítomní odborníci sa zhodli v tom, že mnohí autori o poriadny krok posunuli doterajší výskum životných osudov Slovákov v Bulharsku, ako aj po ich návrate do vytúženej vlasti svojich predkov.

VÝSTAVA "SLOVÁCI V BULHARSKU" NA BRATISLAVSKOM HRADE

Ján Botík

Do zbierkotvornej a výskumnej činnosti Slovenského národného múzea v Bratislave bola v roku 1990 zaradená aj úloha s názvom "Historický a národnokultúrny vývin Slovákov v zahraničí". Cieľom tejto dlhodobej úlohy je zhromažďovať informácie a doklady o vysťahovaleckých osudoch Slovákov v zahraničí, ktorí sú organickou súčasťou slovenského národa a nemôžu preto chýbať v celostnom obraze o dejinách Slovenska. V rámci riešenia tejto úlohy sa uskutočnili študijné cesty do viacerých európskych krajín i do zámoria. Výsledky týchto výskumov boli sprístupnené na výstavách SLOVÁCI V ARGENTÍNE (1992), SLOVÁCI NA DOLNEJ ZEMI (1993), NADLAK VO FOTOGRAFII ONDREJA LEHOTSKÉHO (1993) a najnovšie aj na výstave SLOVÁCI V BULHARSKU (1994).

Výstava SLOVÁCI V BULHARSKU sa uskutočnila pri príležitosti 110. výročia príchodu Slovákov do tejto balkánskej krajiny. Pre túto výstavu, ako aj pre rovnomennú publikáciu k nej, bol zvolený taký koncepčný prístup, ktorý umožňoval priblížiť relatívne široký, dá sa povedať aj komplexný pohľad na vysťahovalecké osudy a jednotlivé stránky života príslušníkov tohto slovenského ostrova. Preto pri príprave uvedenej výstavy a publikácie sa pozornosť ich autora sústreďovala na nasledovné stránky dejín a života našich krajanov v Bulharsku:

- charakteristika obdobia, príčin a pôvodu slovenského vysťahovalectva do Bulharska;
- sídelná a demografická charakteristika slovenského ostrova v Bulharsku;
- charakteristika tradícií spôsobu života bulharských Slovákov s osobitným zreteľom na ich hospodársku činnosť a zamestnanie, domy a bývanie, domácku výrobu a obyčajové tradície;
- charakteristika spolkovej činnosti Slovákov v Bulharsku na pozadí ich cirkevného, školského, kultúrno-osvetového, spoločensko-zábavného a športového života;
- charakteristika etnického vývinu bulharských Slovákov so zreteľom na činitele a procesy, ktoré podmieňovali jednak tendenciu etnokultúrneho pretrvávania, a zároveň aj tendenciu medzietnických súvislostí, etnokultúrnych zmien a integráciu s majoritnou spoločnosťou, s ktorou títo naši krajanovia žili;
- charakteristika okolností, príčin a dôsledkov spätých s reemigráciou bulharských Slovákov po roku 1945.

Pri príprave výstavy SLOVÁCI V BULHARSKU podarilo sa z prostredia slovenských osád v Bulharsku, v prostredí reemigrantov usadených na Slovensku i na Morave, ako aj z domácich a bulharských archívnych fondov, zhromaždiť dostatočne širokú, a aj pestrú škálu reprezentatívnych materiálov, hlavne

trojrozmerných, fotografických, písomných, tlačených a ďalších, na základe ktorých sa mohol sprostredkovať relatívne celistvý, tematicky a proporčne vyvážený a autentický, čiže dokumentačne verný obraz o takmer všetkých zložkách a podobách materiálneho, sociálneho a duchovného života. Čiže o všetkých stránkach historického a národnokultúrneho vývinu Slovákov v Bulharsku.

Materiály pre výstavu SLOVÁCI V BULHARSKU boli rozčlenené do nasledovných tematicko-obsahových skupín:

I. Z DOLNEJ ZEME DO BULHARSKA

II. GAZDOVSTVO A DOMÁCNOSŤ

- a) Postav dom, zasaď strom
- b) Na dvore a v chotári
- c) v Kuchyni
- d) Konope, konope
- e) V prednej chyži

III. OBRADY, OBYČAJE, SVIATKOVANIE

- a) Do kúta
- b) Ďakujem vám pekne, rodičovia milí
- c) Tam zložili aj svoje kosti
- d) Baba Marta

IV. SPOLKOVÝ, NÁRODNOKULTÚRNY A SPOLOČENSKÝ ŽIVOT

- a) Evanjelické cirkevné zbory
- b) Slovenské školy
- c) Osveta, divadlo, šport, zábava

V. V BOJOCH ZA NOVÚ VLAST'

VI. DO AMERIKY

VII. REEMIGRÁCIA

VIII. SPOLOK SLOVÁKOV Z BULHARSKA

IX. SLOVÁCI V BULHARSKU VO SVETE PUBLICISTIKY, ODBORNEJ A KRÁSNEJ LITERATÚRY

Výstava SLOVÁCI V BULHARSKU sa stretla s priaznivým ohlasom v prostriedkoch masovej komunikácie i v odbornej tlači. Z doterajších ohlasov uvádzame:

B. Bodacz, Nevykorenení. Literárny týždenník č. 23/1994.

I. Thurzo, Slováci v srdci Balkánu. Slovenské národné noviny č. 26/1994.

A. Litváková, Národnostná identita Slovákov v Bulharsku. Slovenský denník 19. júla 1994.

D. Kopa, Slováci ani po trojstoročnom putovaní svetom nezabudli na svoj pôvod. Národná obroda 21. júla 1994.

Š. Balák, Vystupovanie z tieňa. O Slovákoch v Bulharsku s etnografom J. Botíkom. Extra 25. júla 1994.

O B S A H

Čo - to na úvod (Doc., PhDr. Štefan Zelenák, CSc.	3
Pomník minulosti na paměť budoucnosti (PhDr. Stanislav Bajaník)	5
Historický a národno-kultúrny vývin Slovákov v Bulharsku (PhDr. Ján Botík, CSc.)	7
Jazyk slovenskej menšiny v Bulharsku zo sociolingvistického hľadiska (Univ. prof., PhDr. Vincent Blanár, DrSc.)	17
Nárečie Gornej Mitropolije s osobitným zreteľom na slovnú zásobu (PhDr. Anton Habovštiak, CSc.)	24
Ľudové piesne Slovákov v Bulharsku zo zápisov Jána Michalku (PhDr. Soňa Burlasová, DrSc.)	34
Slováci v Bulharsku v literárnej tvorbe Márie Topoľskej (Michal Babiak)	39
Organizovaná reemigrace bulharských Čechů a Slováků a jejich usídlení v pohraničí (Doc. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc.)	45
Niektoré demografické a vzdelávacie poznatky o Slovákoch presídlených z Bulharska (PhDr. Juraj Ďuriš)	49
Niekoľko poznámok k reemigrácii Slovákov z Bulharska (Doc. PhDr. Štefan Zelenák, CSc.)	63
Z rozpomienok na roky v službe (Anna Ferková)	71
Prierez činnosťou slovenských menšinových škôl v Bulharsku (Ján Mikuláš)	74
Účasť a podiel podemských Slovákov na živote a vývine slovenskej komunity (Ing. Ondrej Mikuláš)	83
Slováci v Brašljanici (Michal Nosáľ)	91
Významné podujatie (Doc. PhDr. Štefan Zelenák, CSc.)	96
Výstava "Slováci v Bulharsku" na bratislavskom hrade (PhDr. Ján Botík, CSc.)	98

Redakčná rada:

Doc. PhDr. Michal Adamík, CSc., PhDr. Ján Botík, CSc., PhDr. Juraj Ďuriš,
Ing. Martin Mikuláš, Štefan Rusnák, Doc. PhDr. Štefan Zelenák, CSc.
(predseda redakčnej rady)

ROČENKA SPOLKU SLOVÁKOV Z BULHARSKA

(Bratislava 1994)

Zostavil: Štefan Z e l e n á k

Vydal Spolok Slovákov z Bulharska

Na vydanie ročenky finančne prispela Matica slovenská

Redakčná a jazyková úprava - Anton Gosiorovský

Tlač: Vydavateľstvo STU v Bratislave

Počet strán: 100

Náklad: 400 výtlačkov

Ilustrácie na obálke:

Strana 1. Útek poddaných

Rodina Jána Petráka s učiteľom

Jozefom Novákom

2. Plagát k odbornému semináru: "Z dejín a života Slovákov v Bulharsku"

3. Plagát k výstave: "Slováci v Bulharsku"

4. Manželia Kabzániovci v programe na vernisáži výstavy "Slováci v Bulharsku"

Otvorenie výstavy "Slováci v Bulharsku"

(Zľava: Stanislav Bajanič, Donka Vakarelska, Peter Hýross, Jordan Jordanov, Ján Botík).

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM - HISTORICKÉ MÚZEUM V BRATISLAVE
MATICA SLOVENSKÁ

SPOLOK SLOVÁKOV Z BULHARSKA
BULHARSKÉ KULTÚRNE A INFORMAČNÉ STREDISKO
KULTÚRNY ZVÁZ BULHAROV A ICH PRIATELOV NA SLOVENSKU

Slováci u Bulharov

SB *Ján Pivárčik a manželka Zuzana, Bratislava, Bratislava 1926* 80

Výstava pri príležitosti 110. výročia príchodu Slovákov do Bulharska
v priestoroch Historického múzea SNM na Bratislavskom Hrade

máj - september 1994

